—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
28
ЛЮТАГА
1992 г.
№ 9 (3627)

ВЫХОДЗІЦЬ з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы — 10 кап.)

Затрымаўшыся на паўстанку...

Шаноўныя чытачы! Сёння, 28 лютага 1992 года, вы трымаеце ў руках «ЛіМ», парадкавы нумар якога 3627-ы. А нумар, пазначаны лічбай 1, выйшаў 26 лютага 1932 года. Як лёгка заўважыць, гэтыя дзве даты падзяляюць 60 гадоў. Значыць, юбілей? Так, у нашага штотыднёвіка сёння круглая гадавіна і па ўсіх адзнаках ён — юбіляр!

Ды толькі не надта выпадае ўсчынаць з гэтае нагоды радасны вэрхал. Не да святкаванняў сёння ўсім нам. Складаны, трудны, нават трагічны час перажываем мы. Для многіх гэта яшчэ і час горкіх расчараванняў, цяжкіх пераацэнак каштоўнасцей, час роспачы і душэўнага болю.

З другога боку, для нашага ўсё яшчэ, на жаль, «цёмнага і сляпога» народа, для нашай шматпакутнай Бацькаўшчыны гэта разам з тым і час вялікіх спадзяванняў, час нацыянальнага адраджэння, час станаўлення дзяржаўнасці. І ўсе мы сёння турбуемся не толькі аб тым, як атаварыць талоны і ашчадзіць купоны. Нас падтрымлівае вера ў заўтрашні дзень. І вера гэтая найперш ад усведамлення таго, што мы становімся гаспадарамі ў сваёй хаце і на сваёй зямлі, што Беларусь не на словах, а на справе пачынае займаць, займае нарэшце свой «пачэсны пасад між народамі».

Парасткі гэтыя яшчэ кволыя, нешматлікія. Але яны — з'явіліся, яны — ёсць, і ў нас гэтым разам хопіць, трэба думаць, сілы, настойлівасці і цярплівасці ўзгадаваць іх і спажыць плён.

Шмат гадоў сеяў зярняты гэтых парасткаў і пеставаў іх (поруч з іншымі выданнямі) і наш «ЛіМ», і таму рашаемся мы нагадаць вам, дарагія чытачы, пра лімаўскае 60-годдзе, нягледзячы на тое, што час і праўда не вельмі схіляе да юбілеяў.

«ЛіМ» нарадзіўся ў год, калі наша колішняя БССР адзначыла сваю 13-ую гадавіну. Гэта ўжо быў не лепшы час у гісторыі Савецкай Беларусі (і справа зусім не ў чортавым тузіне). Лепшы час — 20-я гады, калі наш народ сапраўды тварыў сваю «новую зямлю» — мінаваў. У пачатку 30-х ужо закружылі над абуджаным краем «чорныя груганы», ужо вышукваліся «нацдэмы», «шпіёны» і «шкоднікі», набываў размах начны «хапун». Які лёс быў наканаваны ў такіх варунках новай газеце? Незайздросны, вядома ж. «ЛіМ» не мог быць і не быў выключэннем сярод іншага савецкага друку. Ён, як тады гаварылі, быў заклікаты весці — ад этапу да этапу сацыялістычнага культурнага будаўніцтва, з году ў год — нястомны летапіс творчых здзяйсненняў і здабыткаў пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, тэатральных дзеячаў, адлюстроўваць велізарныя змены ў жыцці краіны, побыце і светапоглядзе савецкіх людзей...

Сёння, вядома, можна іранізаваць: маўляў, і «вёў», і «адлюстроўваў». Ды правільней будзе сказаць так: і дзякаваць Богу, што вёў і адлюстроўваў! Перакрэсліваць сваю гісторыю мы не збіраемся. Дасягненні і здабыткі — былі, некаторыя з іх не сорамна згадваць і сёння. А тое, што «ЛіМ» часта аддаваў увагу танным ці наогул фальшывым каштоўнасцям, дык, як пісаў славуты, хоць і безыменны паэт, такі тады «быў час, быў век, была эпоха».

Эпоха была адна — савецкая, але час цягам гадоў быў не аднолькавы. Сталіншчыну змяняла хрушчоўшчына — адліжная напачатку і груба-крутая ў канцы, хрушчоўшчыну — брэжнеўшчына, таксама з эвалюцыяй ад слязлівай сентыментальшчыны да разбэшчанай і жорсткай, вурдалачнай мярцвячыны, ёй на змену прыходзілі андропаўшчына, чарненкаўшчына, урэшце — гарбачоўская перабудоўшчына. І на ўсіх гэтых «гістарычных этапах» краіну трэсла і калаціла, уздыблівала і апускала долу. Разам з ёю зведваў пад'ёмы і спады і наш «ЛіМ». І як і там, так і тут спадаў, вядома, было куды больш, чым пад'ёмаў.

Прынамсі, можна згадаць шасцідзесятыя гады, калі рэдактарам штотыднёвіка (тады яшчэ газеты) быў Нічыпар Пашкевіч. «ЛіМ» тады быў на пад'ёме (без двукосся), ён набыў вагу і аўтарытэт, нават папулярнасць. Другі лепшы лімаўскі перыяд звязаны з пачаткам «перабудовы» і з прыходам на пасаду галоўнага рэдактара Анатоля Вярцінскага. Але гэта ўжо — наш час, нядаўні, памятны, бадай, і самаму маладому чытачу штотыднёвіка.

(Пра ўсё гэта, дарэчы, у сённяшнім нумары «ЛіМа» гавораць яго былыя галоўныя рэдактары — ад Васіля Віткі, які ўзначальваў газету ў пяцідзесятыя гады, да таго ж Анатоля Вярцінскага, які пакінуў рэдакцыю крыху больш як год назад.)

Юбілей газеты — як і юбілей чалавека — гэта вяха на жыццёвым шляху. Гэта магчымасць прыпыніцца, азірнуцца на пражытыя гады, магчымасць нейкім чынам падсумаваць здзейсненае, прыкінуць, што зроблена добра, грунтоўна, а што паспешліва, на хаду, і, зрабіўшы высновы, вызначыўшы задачы, мэты і арыенціры, пайсці далей. Значыць, юбілей, так бы мовіць, не буйная станцыя, дзе перафарміроўваецца састаў і змяняецца экіпаж, а ўсяго толькі невялікі паўстанак, дзе цягнік прыпыняецца на хвіліну-другую, для кароткай перадышкі, каб, трошкі затрымаўшыся на ім, не дапускаючы ахалоджання цеплавоза, імкліва, мэтаімкнёна рушыць удалячынь...

Такім успрымаем юбілей штотыднёвіка мы, сённяшнія лімаўцы. Каб нагадаць аб ім вам, шаноўныя чытачы, і разам з вамі азірнуцца на пройдзены шлях, мы выпусцілі вось гэты, які вы трымаеце ў руках, юбілейны нумар. Хоць, калі папраўдзе, ён і не зусім юбілейны. Нумар, як вы паспелі, пэўна, заўважыць, падзелены напалам. Унізе, у так званым «падвале» — матэрыялы юбілейнага плана: прывітанні, віншаванні, успаміны, сёе-тое з таго, што было калісьці на старонках «ЛіМа» — без каментарыяў, адно з пазначэннем года публікацый, што найперш і скажа вам пра іх змест і характар. Адны з гэтых публікацый выклічуць, спадзяёмся, вашу зацікаўленасць і ўвагу, другія — горкую ўсмешку, трэція — абурэнне і гнеў. Што ж, такі. паўторым, «быў час, быў век, была эпоха».

А зверху — чарговы будзённы нумар штотыднёвіка, якім вы прызвычаіліся яго бачыць апошнім часам. Тут захавана ўсё так, і як заўсёды: палосы, рубрыкі, формы і жанры. Тут і наш найпершы, штодзённы і пастаянны клопат, якім прасякнуты ці не кожны матэрыял. Клопат гэты, можна сказаць, адзіны, і ён аб тым, каб — «ачуняла старана» наша!

Каб жыў, як спрадвеку, народ наш і каб жыла мова наша. Каб пакідала людзей нашых дзікунскае манкурцтва. Каб дзяцей і ўнукаў нашых выводзіла ў жыццё беларуская школа. Каб вярталіся нацыянальныя формы нашага жыцця-быцця. Каб большала ў грамадстве духоўнасці і іншых непераходных каштоўнасцей. Каб развіваліся нашы літаратура, культура, мастацтва, каб творцы іх ядналіся дзеля агульнай і вялікай адраджэнскай працы. Каб Беларусь і беларуса ведалі і паважалі ў свеце. Каб панавала на нашай зямлі людская згода і прыязнасць. Каб пад знакам Пагоні і пад бел-чырвона-белым сцягам вечна жыла вольная, незалежная і дэмакратычная Беларусь!

З юбілеем нашага «ЛіМа», шаноўныя спадары чытачы!

Мікола ГІЛЬ.

Кола Дзён

20 ЛЮТАГА

Канец мінулага тыдня на Беларусі прайшоў, можна сказаць, пад знакам перамоваў. Яны вяліся на самых розных узроўнях і на розныя тэмы.

Міністр замежных спраў рэспублікі П. Краўчанка вёў у Мінску перамовы з папскім нунцыем Ф. Каласуона аб устанаўленні дыпламатычных зносін з Ватыканам.

21 ЛЮТАГА

З нуля гадзін у пятніцу пачаўся страйк авіядыспетчараў у аэрапорце Мінск-2, які працягваўся паўтары гадзіны. Пасля чаго пачаліся інтэнсіўныя перамовы дыспетчараў з прадстаўнікамі Беларускага ўпраўлення грамадзянскай авіяцыі...

Напружаным быў гэты дзень для Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіча і Старшыні Савета Міністраў Беларусі В. Кебіча. С. Шушкевіч на сустрэчы з вайскоўцамі ў Лідзе запэўніваў, што сацыяльныя праблемы войска дзяржава без увагі не пакіне. В. Кебіч, выступаючы перад старшынямі райвыканкомаў і работнікамі аблвыканкомаў у Мінску, гаварыў аб неабходнасці моцнай выканаўчай улады.

22 ЛЮТАГА

Беларускае згуртаванне вайскоўцаў на пасяджэнні Каардынацыйнай рады звярнулася да ўлад і грамадскіх арганізацый рэспублікі з заклікам кансалідавацца і заключыць антыкрызіснае пагадненне на выпадак пагрозы суверэнітэту Беларусі.

23 ЛЮТАГА

Колішні Дзень Савецкай Арміі адзначаўся ў Расіі як Дзень абаронцы Айчыны. У Маскве гэты дзень прайшоў у сутычках дэманстрантаў-патрыётаў з міліцыяй. У Мінску, трэба сказаць, камуністы і ветэраны, якія сабраліся ў парку імя Горкага, паводзілі сябе мірна. Тым часам БНФ правёў на плошчы Незалежнасці мітынг у падтрымку рэферэндуму. Вялікі мітынг быў арганізаваны таксама ў Магілёве.

24 ЛЮТАГА

На прэс-канферэнцыі віцэ-прэзідэнта Камісій Еўрапейскіх Супольніцтваў Ф. Андрыесена, які знаходзіўся ў Беларусі з афіцыйным візітам, было аб'яўлена, што ЕС могуць прадаставіць рэспубліцы крэдыт на 125 мільёнаў долараў для закупкі прадуктаў і медабсталявання.

25 ЛЮТАГА

Пачатак вываду войск СНД з Літвы, які быў намечаны на аўторак, па незразумелых прычынах быў адкладзены на неакрэслены час.

26 ЛЮТАГА

Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевіч прыняў удзел разам з кіраўнікамі іншых незалежных дзяржаў ва ўрачыстым падпісанні Заключнага акта Нарады па бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе. Цырымонія адбылася ў палацы Фінляндыі ў Хельсінкі.

Пашпарт на інтэлігентнасць нацыі

Здаецца, было гэта зусім нядаўна, а ўжо — дваццаць пяць гадоў мінула. У апошнія дні 1966 года бюро ЦК КПБ (з гісторыі гэтага не выкрасліш) прыняло пастанову аб стварэнні Галоўнай рэдакцыі Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, тым самым паклаўшы пачатак энцыклапедычнай справе ў рэспубліцы. За гэты час пабачылі свет без малога 200 тамоў розных энцыклапедычных выданняў, не кажучы ўжо пра іншыя, што таксама выходзілі з грыфам выдавецтва «БелСЭ». Яно па праву носіць імя Петруся Броўкі, бо якраз Пётр Усцінавіч узваліў на свае плечы вялізны цяжар арганізатарскіх праблем, падбіраў тых, хто сёння з гонарам нясе ганаровае званне беларускага энцыклапедыста.

Урачыстая вечарына, прысвечаная 25-годдзю энцыклапедычнай справы ў Рэспубліцы Беларусь, адбылася ў вялікай зале Дома літаратара ў мінулую пятніцу. У выступленнях галоўнага рэдактара БелСЭ І. Шамякіна (ён вёў вечар), першага намесніка галоўнага рэдактара І. Хаўратовіча (сказаў творча-юбілейнае слова) згадваліся выданні, без якіх, мы, беларусы, не можам уявіць сабе жыцця. Гэта і першынец выдавецтва — 12-томная энцыклапедыя, і кароткая энцыклапедыя ў пяці тамах (па-беларуску і па-руску), і энцыклапедыі літаратуры і мастацтва, прыроды, аднатомнікі «Этнаграфія Беларусі», «Меліярацыя», «Бульба», «Францыск Скарына і яго час» (на беларускай і рускай мовах), «Янка Купала» і іншыя. На падыходзе — першыя тамы гістарычнай энцыклапедыі, бібліяграфічнага слоўніка «Беларускія пісьменнікі», у задуме — Энцыклапедыя беларускай мовы, «Максім Багдановіч»...

Шмат ухвальных слоў у адрас энцыклапедыстаў прагучала з вуснаў міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь А. Бутэвіча, старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі В. Зуёнка, старшыні Беларускага фонду культуры І. Чыгрынава, намесніка дырэктара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы У. Гніламёдава, прарэктара Беларускага дзяржаўнага універсітэта П. Брыгадзіна, намесніка дырэктара Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа А. Лукашанца і іншых. У іх выступленнях, акрамя, так бы мовіць, юбілейнага ялею, былі і сяброўскія заўвагі, і пажаданні на будучае. А ўвогуле пераважала адна думка: у рэспубліцы дваццаць пяць гадоў робіцца вельмі добрая справа, ствараецца, як выказаўся В. Рагойша, «пашпарт на інтэлігентнасць нацыі» — менавіта так можна вобразна вызначыць сутнасць нацыянальнай Энцыклапедыі.

НАШ КАР.

Заўтра будзе позна?

«Мы праходзім службу ў войску Расійскай федэрацыі на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь». Такое, на першы погляд, парадаксальнае выказванне прагучала на пасяджэнні Каардынацыйнай рады БЗВ, якое нядаўна адбылося ў Мінску. Але ж свайго войска на Беларусі сапраўды няма, нягледзячы на рашэнне Вярхоўнага Савета рэспублікі аб стварэнні ўласных узброеных сіл і Міністэрства абароны. Дакументы па стратэгічных і звычайных узброеных сілах і іх фінансаванні, падпісаныя на апошняй нарадзе кіраўнікоў СНД у Мінску, пры ўсіх агаворках Беларусі, не набліжаюць нас да стварэння нацыянальнага войска.

Між тым, паводле выразу аднаго з афіцэраў, былая Савецкая Армія знаходзіцца сёння ў «перадпутчавым стане». Як паказвае аналіз, не менш за 10 працэнтаў вышэйшага каманднага складу на Беларусі ваяўніча адмоўна ставяцца да ідэі незалежнасці і стварэння нацыянальных узброеных сіл. Большасць жа афіцэраў ставіцца да гэтага, у лепшым выпадку, абыякава. Патрэбна вялікая патрыятычная работа ў войску на ўсіх узроўнях, і БЗВ яе вядзе. Неабходна, каб прысягу на вернасць народу Беларусі прынялі ўсе вайскоўцы, а не толькі прызыўнікі. Але ўсяго гэтага сёння недастаткова, каб адвесці ад Рэспублікі Беларусь магчымую вайсковую і палітычную пагрозу яе суверэнітэту.

Такую выснову можна было зрабіць у ходзе адкрытага пасяджэння Каардынацыйнай рады БЗВ. Многія вайскоўцы выказвалі на ім трывогу ў сувязі з тым, што зараз з Беларусі выводзяцца часці войск проціпаветранай абароны, якія галоўнакамандаваннем СНД штучна (але невыпадкова) аднесены да стратэгічных сіл. Ідзе разбурэнне абароннага патэнцыялу незалежнай дзяржавы, адбываецца незаконны вываз вайсковай маёмасці.

Прадстаўнікі суполак БЗВ у Казахстане, Маскве, Цверы з асаблівым абурэннем гаварылі пра тое, што беларускія афіцэры сёння, аказваецца, Беларусі не патрэбны. У парламенцкай падкамісіі па абароне не саромеюцца заяўляць пра гэта адкрыта. У імкненне вайскоўцаў паслужыць Бацькаўшчыне там бачаць толькі адно — жаданне атрымаць кватэру.

Вайскоўцы, напэўна, не былі б вайскоўцамі, калі б абмежаваліся толькі канстатацыяй фактаў. Старшыня Каардынацыйнай рады БЗВ М. Статкевіч у сваім дакладзе прапанаваў план дзеянняў. Згодна з праектам, трэба неадкладна заключыць пагадненне паміж палітычнымі партыямі, рухамі, прафесійнымі, нацыянальна-культурнымі і грамадскімі арганізацыямі, з аднаго боку, і дзяржаўнымі органамі ўлады, з другога, на выпадак крызісу. (Пад крызісам разумеецца пагроза суверэнітэту рэспублікі). У далейшым маецца на ўвазе стварыць Антыкрызісны камітэт. **У ВЫПАДКУ КРЫЗІСУ БЗВ БУДЗЕ ЛІЧЫЦЬ ЗАКОННЫМІ ЎСЕ СРОДКІ АБАРОНЫ СВАЁЙ ДЗЯРЖАВЫ.**

Прапанова была падтрымана. (Дарэчы, перад гэтым адбыліся кансультацыі з многімі грамадскімі арганізацыямі). Каардынацыйная рада прыняла зварот да грамадскасці і дзяржаўных органаў Рэспублікі Беларусь, у якім выказваецца спадзяванне, што «сумеснымі намаганнямі мы здолеем уратаваць нашу Бацькаўшчыну ад хаосу і гвалту, не дамо ўцягнуць яе ў крывавыя канфлікты, якія могуць пачацца побач з нашымі межамі».

Патрыятычны рух Беларускае згуртаванне вайскоўцаў — арганізацыя непалітычная. Гэта вынікае з яго статута. Гэта неаднаразова падкрэслівалася і на пасяджэнні Каардынацыйнай рады. Але нельга не заўважыць палітычнага характару ініцыятывы БЗВ. Напрыклад, заклік аб'яднацца УСІМ партыям на патрыятычным падмурку, несумненна, выклікае спрэчкі палітычнага характару.

Але такі ўжо час наступіў, што войска не можа заставацца па-за палітыкаю. І не ўлічваць гэта — перш за ўсё тым, хто займаецца ёю прафесійна — нельга.

Віталь ТАРАС.

Гэта было, было...

Друкуючы гэты своеасаблівы экскурс у гісторыю «ЛіМа», мы хацелі б прыцягнуць да яго ўвагу найперш нашых маладых чытачоў. Ім, сённяшнім юнакам і дзяўчатам, якія са свайго, хай яшчэ і невялікага жыццёвага вопыту, ведаюць ужо цану такіх вечных паняццяў, як свабода асобы, свабода слова, свабода волевыяўлення, якія пазбаўлены комплексу прыгнечанасці, уласцівага старэйшым пакаленням, выхаваным таталітарным рэжымам, — многія факты, нагаданыя ў гэтай публікацыі, пададуцца непраўдападобнымі.

Але ўсё гэта, як кажуць, было, усё гэта — наша гісторыя. І тыя «партыйныя чысткі», паведамленнямі аб якіх стракацелі першыя нумары «ЛіМа», і крывавая драма канца 30-ых, якая знявечыла і загубіла мільёны жыццяў, і ўсё іншае, што з вышыні сённяшняга дня ўяўляецца царствам крывых люстэрак, дзе ўсё нармальнае, з пункту гледжання чалавечай логікі, было перавернута дагары нагамі, дзе скажаліся, гублялі сваю існасць сумленне, годнасць, справядлівасць і нават часта здаровы сэнс.

«ЛіМ», як і ўся савецкая прэса ў абдымках татальнай цэнзуры, даваў, вядома, скажоную карціну жыцця. І ўсё ж знаёмства з лімаўскімі падшыўкамі дае багатую спажыву для роздуму. Скрозь гучныя фанфары, пад якія вялася бясконцая балбатня пра гістарычныя заваёвы рэспублікі, небывалы ўздым яе культуры, літаратуры і мастацтва, можна было пачуць галасы змагароў за сапраўдную незалежнасць Беларусі, за лепшую долю яе народа. Над большасцю з іх была ўчынена жорсткая расправа — дзесяткі і дзесяткі прадстаўнікоў цвету нацыі — пісьменнікаў, артыстаў, мастакоў, дзеячаў культуры і навукі былі закатаваны ў энкэвэдзісцкіх засценках, загінулі на катаржных работах у шматлікіх лагерах.

Вы знойдзеце ў лімаўскіх публікацыях і імёны дзеячаў беларускай літаратуры і мастацтва, якія з-за кар'ерысцкіх памкненняў, а часцей, відаць, з-за страху, імкнуліся паказаць сябе святейшымі за крамлёўскага «папу», навыперадкі выкрываючы «ворагаў народа» — учарашніх таварышаў па літаратурным цэху. Што ж, час і абставіны выпрабоўвалі многіх на прыстойнасць, на маральную чысціню, і, на жаль, далёка не ўсе той жорсткі экзамен вытрымлівалі...

Усё тое сплыло ў мінулае. Мо правільней, сплывае. Бо яшчэ год-два назад партакратыя, якая і пры перабудове адчувала сябе «на кані», не абыходзіла «ЛіМ» сваёй злавеснай увагай. Мы добра ведаем, колькі сіл і нерваў каштавалі намаганні расказаць людзям аб той жа курапацкай трагедыі ці надрукаваць паднятыя з архіваў і спецхранаў артыкулы рэпрэсіраваных у свой час дзеячаў беларускай культуры.

Падборку цытат з лімаўскіх публікацый розных гадоў мы заканчваем словамі з выступлення Васіля Быкава на ўстаноўчай канферэнцыі «Мартыралога Беларусі». Паміж першымі матэрыяламі «ЛіМа» і гэтым — шэсць дзесяцігоддзяў. Менш за чалавечы век. А, здаецца, прайшла цэлая вечнасць. Так, змяніўся свет, змяніліся мы, змянілася наша Беларусь.

«...У час правядзення чысткі партыйнай ячэйкі музтэхнікума яскрава выявілася, як частка кіраўніцтва такімі ўстановамі пападае ў небальшавіцкія рукі, як частка партыйцы, згубіўшыя сапраўды бальшавіцкі твар, ператвараюцца ў яўных дапаможнікаў класава-варожых элементаў. У тэхнікуме пад крылом дырэктара, члена партыі з 1920 года Казакова знайшлі сабе прытулак шэраг класава-варожых чуждых элементаў, як Панаева — дачка царскага генерала і інш. Панаева была выкладчыцай спеваў і адначасова старшынёй мясцкома. Дырэктар Казакоў быў з ёю ў інтымнай сувязі. Ён з 1930 г. ведаў пра яе сацыяльнае паходжанне...»

9 ліпеня 1933 г.

Без подпісу.

«З 6-га па 13 ліпеня ў Ленінградзе знаходзіўся народны паэт Янка Купала. Сустрэты работнікамі кінафабрыкі «Савецкая Беларусь», Янка Купала падзяліўся аб мэце свайго прыезду ў Ленінград.

— Я прыехаў у Ленінград, каб пазнаёміцца з сацыялістычным будаўніцтвам і культурнымі дасягненнямі горада Леніна, у якім я да рэвалюцыі працаваў, вучыўся, пісаў свае першыя творы...»

28 ліпеня 1933 г.

Без подпісу.

«...Тое, што Купала цяпер прысвячае свае радкі камуне і саўгасу, з'яўляецца безумоўнай адзнакай поступу паэта наперад. Перабудова Купалы ў наяўнасці...»

26 лістапада 1933 г.

Х. Дунец.

«...ЦК КП(б)Б і СНК БССР з выключнай увагай і чуласцю ўвесь час сочаць і кіруюць развіццём і ростам сацкультуры і літаратуры БССР. Пралетарыяту Савецкай Беларусі, савецкім работнікам культурнага фронту апошняя пастанова СНК аб рэформе беларускага правапісу дае вялікія магчымасці для магутнага культурнага ўздыму і творчасці.

Беларускія нацдэмы і нацыянал-фашысты ў сваіх контррэвалюцыйных інтэрвенцкіх мэтах увесь час праводзілі шкодніцкую работу на мовазнаўчым і культурным фронце...»

25 ліпеня 1933 г.

Без подпісу.

«Ад гістарычнай сапраўднасці кампазітар бярэ толькі знадворны калёрыт эпохі... Тэма прыгонніцтва, больш чым характэрная для таго часу і для таго асяроддзя, якія выводзіцца ў творы, вельмі мала закранутая Чайкоўскім. Тыя мейсцы партытуры, дзе элементы прыгоньніцтва больш ці менш даюць сябе адчуваць... у цэлай афарбоўцы. Гэта асаблівая ўскладняе задачу для дырыжора, ад якога патрабуецца перагледзець і перамагчы, прытрымліваючыся дакладна партытуры Чайкоўскага, шматгадовую спадчыну тых звычайных, застарэлых традыцый у галіне дырыжорскай трактоўкі музычнага матэрыялу «Анегіна», якія былі ўведзены ў свой час Направнікам, перамагчы трафарэтную і заштампаваную «голубую лірыку», якая так характэрна для гэтых традыцый, дапамагчы як пастаноў-

КРОК НАПЕРАД, ДВА КРОКІ НАЗАД

Менавіта ў такім становішчы апынулася сёння кнігавыдавецкая справа ў суверэннай дзяржаве Беларусь. З-за разрыву колішніх эканамічных сувязяў, дыктату манапалістаў у вытворчасці паперы назіраецца адступленне ці не па ўсіх пазіцыях. Скарачаецца колькасць назваў кніг, катастрафічна змяншаюцца тыражы, не хапае плёнкі, клею. Пад пагрозай спынення апынуўся Мінскі паліграфічны камбінат імя Якуба Коласа.

Прамаруджванне сапраўды пагражае смерцю беларускай кнізе, дзіцячым выданням, падручнікам. Мо таму і гаворка на сходзе прадстаўнікоў працоўных калектываў галіны, які прайшоў у Доме кнігі, была такая вострая і прынцыповая. Тэма гаворкі вызначана так: «Аб праблемах нацыянальнага кнігавыдання і сацыяльнай абароне калектываў ва ўмовах пераходу да рынку». У абмеркаванні гэтых праблем прынялі ўдзел дырэктар выдавецтва «Беларусь» В. Дубоўскі (ён па даручэнні савета дырэктараў першым трымаў слова і вёў сход), дырэктар выдавецтва «Народная асвета» І. Лапцёнак, галоўны рэдактар выдавецтва «Універсітэцкае» У. Напрэеў, многія выдавецкія рэдактары, тыя, хто мае непасрэднае дачыненне да выхаду кнігі ў свет.

Сёння, па сутнасці, атрымліваецца самы што ні ёсць разбой сярод белага дня. Калі яшчэ нядаўна кілаграм друкарскай фарбы каштаваў недзе 9—18 рублёў, дык цяпер падскочыў да 890 і нават да 1 тысячы рублёў. Квадратны метр пласцін абыходзіўся ў 28 рублёў, цяпер даходзіць да 700! Тона плёнкі, што выкарыстоўваецца для вокладак, таксама зрабіла скачок з 5 тысяч да 270 тысяч рублёў. І, канечне ж, з кожным днём расце кошт паперы, вялікія цяжкасці з кардонам, зусім адсутнічае мелазаная папера.

Манапалісты дыктуюць цэны, дзяржава павялічвае падаткі. Парадокс, вядома, хоць знаходзяцца і ахвочыя лічыць гэта праявамі рынку. Маўляў, агульныя падаткі для тых, хто выпускае гарэлку, калготкі і... кнігі. Становішча пакуль што неяк ратуе датацыя, але — гэта таксама думка ўдзельнікаў сходу — ніякай датацыі не хопіць, калі не запрацуюць па-сапраўднаму рыначныя законы.

Цяжка ўвогуле беларускай кнізе, а найцяжэй — падручнікам. І для сярэдняй школы (у першую чаргу), і для вучылішчаў, тэхнікумаў, і ВНУ. Летась упершыню за гісторыю выдавецтва «Народная асвета» не былі своечасова надрукаваны тры падручнікі. А сёлета? Калі справы не палепшацца, дык можа атрымацца так, што ўвогуле не будзе з чым пачынаць новы навучальны год.

Гэта ўжо да гаворкі падключыўся начальнік Упраўлення агульнай сярэдняй адукацыі Міністэрства асветы Рэспублікі Беларусь М. Круглей. Сёння, каб выратаваць становішча, трэба адмаўляцца ад выпуску альтэрнатыўных падручнікаў, метадычных дапаможнікаў, а друкаваць толькі падручнікі, так сказаць, апрабаваныя. Ёсць думкі, што пара адмовіцца ад падручнікаў, якія паступаюць з Масквы, паколькі яны на рускай мове. З цягам часу да гэтага мы абавязаны прыйсці, а цяпер... У міністэрства іншая трывога: каб жа толькі Расія сама не адмовілася іх пастаўляць. Інакш катастрофа, сама рэспубліка не мае магчымасці іх надрукаваць.

І яшчэ пра адно гаварылася. У сувязі з падаражаннем усіх матэрыялаў значна павялічваецца кошт падручнікаў, датацыі не хапае. Хай купляюць бацькі? Але калі падручнік стане ўласнасцю вучня, дык ці прыйдзе ён праз год да іншых школьнікаў? Значыць, зноў уключай друкарскі станок, зноў друкуй увесь тыраж нанава.

На сходзе гаварылася і аб неабходнасці прыняцця ў Рэспубліцы Беларусь Закона аб выдавецкай дзейнасці, Закона аб аўтарскіх правах, аб стварэнні Асацыяцыі беларускіх выдаўцоў.

Перад прысутнымі выступілі старшыня Камісіі Вярхоўнага Савета Беларусі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Н. Гілевіч і міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь А. Бутэвіч (выступленне апошняга было досыць аптымістычнае).

Што ж, пажывём — пабачым. Альбо: дай Божа чутае бачыць...

НАШ КАР.

ХРОНІКА АДРАДЖЭННЯ

Вуліца Рэвалюцыйная ў Мінску. У доме, які знаходзіўся па гэтым адрасе, з 1925 па 1931 гады жыў і працаваў выдатны навуковец і дзеяч беларускага нацыянальнага руху Усевалад Ігнатоўскі.

20 лютага, праз 61 год пасля ягонае смерці, грамадства ўшанавала памяць аднаго з лідэраў Адраджэння пачатку стагоддзя.

На ўрачыстасці прысутнічалі прадстаўнікі гарадскіх уладаў, Рэспубліканскага Скарынаўскага цэнтра, людзі, якім дарагая памяць пра Усевалада Ігнатоўскага.

●

20 лютага ў мінскім Музеі Янкі Купалы адбылася вечарына, прысвечаная стагоддзю з дня нараджэння ўкладальніка першай беларускай граматыкі Браніслава Тарашкевіча.

Залы музея запоўнілі выхаванцы першага і пакуль што адзінага ў горадзе беларускага ліцэя, якія і сталі галоўнымі ўдзельнікамі вечарыны.

Перад гледачамі выступілі ўдзельнікі фальклорнага гурта «Ліцьвіны», агляд жыцця і дзейнасці Тарашкевіча зрабіў гісторык Л. Лыч.

У. ПАНАДА.

Апазіцыя прапануе «парашут»

Вярхоўны Савет Беларусі не жадае ні працаваць, ні рэфармавацца, ні самаліквідавацца. Тым часам эканоміка рэспублікі падае ўніз з нераскрытым парашутам. Апазіцыя прапануе кіраўніцтву свой парашут — рэферэндум. Так ахарактарызаваў палітычную сітуацыю Зянон Пазняк на чарговай прэс-канферэнцыі БНФ.

Рэферэндум, аднак, як і новыя выбары — не самамэта. Мэта — выйсце эканомікі з глыбокага крызісу. У апазіцыі БНФ у парламенце ёсць праграма эканамічнай рэформы, распрацаваная пад кіраўніцтвам народнага дэпутата Беларусі Уладзіміра Заблоцкага.

Палітыку цяперашняга кіраўніцтва рэспублікі вучоны назваў «паўдзяржаўнай» і бесперспектыўнай. Без валютна-фінансавай рэформы, на яго думку, нельга стабілізаваць эканоміку. Паэтапны пераход да рынку нічога не дасць, акрамя страт. Трэба, каб адначасова былі задзейнічаны рынак капіталу, рынак сродкаў вытворчасці, рынак жылля, рынак рабочай сілы і г. д. Эканамічная праграма БНФ, паводле слоў Заблоцкага, распрацавана на падставе вопыту польскіх рэформаў. Але з улікам памылак, дапушчаных пры іх правядзенні.

Зразумела, крытыка чужых памылак яшчэ не гарантуе ад сваіх. Але самае горшае, што можа быць у сённяшняй сітуацыі — бяздзеянне. У гэтым апазіцыю не папракнеш.

шчыку, так і акторскаму ансамблю ўскрыць сапраўдны непадфарбаваны характар эпохі, каб традыцыі салодкай хвалі гэтай сентыментальнай лірыкі не затулілі клясавай сутнасці дзейных вобразаў».

18 верасня 1933 г.
В. Вольскі.

«Перад камісіяй па чыстцы — Міхась Лынькоў. Адкрыта і праўдзіва спавядае тав. Лынькоў пра свае памылкі. Было прытупленне класавай пільнасці. Гэта выкарысталі недабітыя нацыяналдэмакратычныя элементы для працягвання ў літаратуру контррэвалюцыйных ідэй, адкрытых і замаскіраваных паклёпаў на нашу сацыялістычную рэчаіснасць...»

18 верасня 1933 г.
Без подпісу.

«Мы чуем трывожныя весткі аб яго хваробе, а потым ідзе наступленне смерці, якое малюецца тэмай улюбёнай песні ЛЕНІНА «Замучен тяжелой неволей». Тэма гэтая разрастаецца; трывога павялічваецца і наступае смерць (тая-ж тэма). Момант трагічнага аслупнення, тэма гучыць панура. Другая частка пачынаецца з пахавальнага марша. Праз калонную залу праходзяць бясконцыя шэрагі рабочых, каб

(Працяг на стар. 4).

ЯНЫ РЭДАГАВАЛІ «ЛіМ»

Кожную газету ствараюць людзі. Таму, прасочваючы гісторыю штотыднёвіка, мы не можам абысці ўвагай былых лімаўскіх рэдактараў. Якім бы адчувальным ні быў дзяржаўна-ідэалагічны прэс, усе яны—у рознай ступені, вядома, — прыўносілі ў воблік літаратурна-мастацкага выдання штосьці сваё, адметнае.

На запрашэнне паўдзельнічаць у святочным нумары ўсе яны далі згоду (акрамя П. Кавалёва, які цяжка хворы). Размаўляючы, я распытвала, удакладняла дэталі, імкнулася адчуць атмасферу таго часу. І калі чытачы ў гадах тое-сёе з сур'ёзнага і кур'ёзнага памятаюць, то маладзейшыя пра многае пачуюць, бадай, упершыню.

Галіна **КАРЖАНЕЎСКАЯ.**

Васіль ВІТКА: «Крый Божа, уратуй нас ад ялею...»

У дарагой і роднай мне «Літаратуры і мастацтве» памятная дата — шэсцьдзесят год жыцця, і ў мяне асабіста памятная — роўна трыццаць пяць, як мяне вытурылі з пасады яе галоўнага рэдактара. Прызнацца, мне і па сёння дзіва-дзіўнае, чаму гэтак доўга трывалі — ажно сем год. Мо надакучыла нашым ідэалагічным жандарам мяняць нас так часта: год, два — глядзіш, і ўжо шукаюць новага. Прытым большасць маіх папярэднікаў прыходзілі ў «ЛіМ», як правіла, з апрабаванай наменклатуры, а некаторыя нават упраўляліся рэдагаваць газету і па сумяшчэнні, не пакідаючы, болей пачэснай, як ім здавалася, пасады наверсе.

Па тагачаснай завядзёнцы рэдактары ўсіх выданняў мусілі з самага ранку ісці не ў свае рэдакцыі, а ў прыёмныя куратараў, дзе і чакалі чарговых дырэктыў і «каштоўных указанняў», перадаючы іх адгэтуль па тэлефонах сваім падначаленым. Яшчэ не паспее абсохнуць друкарская фарба на новым нумары, як ён ужо ляжыць разгорнуты на сталах апаратнай чэлядзі, увесь размашыста спярэшчаны тлустымі клічнікамі і запытальнікамі.

Можа, таму, што наша газета не вылузвалася са скуры, каб угнацца за палітычнай надзённасцю, і яе рэдактару неабавязкова было праціраць штаны ў казённых прыёмных, мяне тады так не ўзлюбілі столаначальнікі ўсіх дэпартаментаў і галоўнага з іх — ідэалагічнага. Асабліва за тое, што «не ўзгадняў», не насіў, не паказваў. А панясі, пакажы — ніводзін востры, смелы, новы па думцы верш, артыкул, даследаванне ніколі не трапіць у друк. Цыркулярныя апаратчыкі, каб забараніць, далікатна «параіць», настолькі ўдасканаліліся ў арсенале ўласнай сваёй логікі і сістэме доказаў, што самыя лепшыя тыя ж намеры тут жа і паварочваліся супраць цябе самога. Нездарма ж яны так старанна збіралі, занатоўвалі ў адпаведныя кандуіты ўсё, што, па іх думцы, было свядомым злачынствам на старонках «ЛіМа». Газету ўсё больш абчаплялі біркамі буржуазнага нацыяналізму за тое, што асмелілася сказаць слова ў абарону Алеся Гаруна, паспрабавала вызначыць месца і значэнне «Нашай Нівы» ў гісторыі Беларусі. Асабліва не маглі нам дараваць панчанкаўскіх «Прыстасаванцаў», у якіх вельмі ж бачыліся многія знаёмыя аблічы...

Шмат гадоў мінула, многае змянілася, а колішнія інкубатарскія прыстасаванцы, верныя прыдворныя і надворныя былой партакратыі выжылі. Колькі іх, як запечных прусакоў, нашылася ва ўсе шчыліны так званай новай улады! У адным Вярхоўным Савеце, па падліках З. Пазняка, знайшло сабе не горшую сінекуру болей за 80 працэнтаў іх!

Не дзіва, што кожны партпрадвадзіцель не тое што сталічнага, а і губернскага і павятовага дваранства фанабэрна лічыў сябе першым не толькі па наменклатурным табелі, але першым ва ўсім і над усімі. Асабліва ж раённыя чынадралы не цярпелі беларускай інтэлігенцыі. І першых, вядома ж, пісьменнікаў.

Ніколі не забуду, як мяне сагналі з трыбуны жнівеньскай настаўніцкай нарады. Пры маіх шматлікіх земляках.

— Гэтак вы можаце гаварыць у сябе, у Саюзе пісьменнікаў, але не ў нас! — заявіў сакратар Слуцкага гаркома. Таварыш Ломаць вельмі ж стараўся выслужыцца. І выслужыўся, дагадзіў, асабліва ў час выбараў у Вярхоўны Савет, калі ў раёне разгарнуў кіпучую дзейнасць супроць непажаданых кандыдатаў.

Старэчая радасць, магчыма, і зласлівая, але як не пацешыцца, калі і на нашай вуліцы ўсё ж свята.

Ды прыкра і гідка робіцца на душы, калі на ўласныя вочы бачыш, як многія з тых, хто фатыгаваў перад намі ва ўсёй моцы сваёй улады, не саромеючыся ні свайго самалюбства, ні самадурства, хто гвалтам вырваў з творчага жыцця нашы лепшыя гады і цяпер самі ўжо не маладзейшы, сустрэўшыся, то панура апускаюць вочы долу, то знянацку шырока расплываюцца ў ліслівых ухмылках, то раптам хапаюць цябе ў абдымкі, як свайго даўняга найлепшага сябра.

Дарагая наша газета, не спяшайся збіраць падобных сяброў на сваё нялёгкае, пакутлівае шасцідзесяцігоддзе.

Крый Божа, уратуй нас ад ялею, які яшчэ на нашай памяці быў самым паскудным дзёгцем...

Багіня Феміда, злітуйся,.. або Як судзілі мову ў Гародні

Чутка пра гэты суд імгненна разнеслася па старадаўнім горадзе: «Судзілі беларускую мову». Устрывожаныя гарадзенцы не паверылі чуткам, пыталіся адзін у аднаго: як гэта судзілі, калі? Больш дасведчаныя тлумачылі, што сапраўды быў суд, былі пікетчыкі, нават па мясцовым тэлеканале прайшла інфармацыя...

На маё пытанне аб праўдзівасці супярэчлівых чутак у абласной пракуратуры адказалі, што чуткі не адпавядаюць сапраўднасці і распаўсюджваюцца зацікаўленымі асобамі пры падтрымцы, вядома, журналістаў. Проста разглядалася скарга аднаго дэпутата гарсавета і групы бацькоў, якія не пажадалі, каб у першым класе школы № 11 навучанне ажыццяўлялася на беларускай мове.

Зараз вядома, што народны суд Ленінскага раёна г. Гродна 14 студзеня 1992 года адхіліў пратэст пракуратуры, пакінуўшы ў сіле папярэдняе рашэнне гарвыканкома № 30 ад 20.06.90 г., якое не супярэчыла арт. 22 Закона «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь». Тым не менш, здавалася б, мясцовае, лакальнае пытанне за год з гакам перарасло ў больш маштабную праблему. Але — па парадку.

...Першапачатковым дакументам у судовай справе фігуруе дэпутацкі запыт на імя пракурора Гродзенскай вобласці. Нагадваю яго змест з захаваннем правапісу: «Обращаюсь к Вам по факту нарушения Закона о языках в Белорусской ССР в части ст. 5, ст. 22, ст. 24 в соответствии с решением Горисполкома № 30 20.06.1990. Приложение: 1) Депутатский запрос в Горисполком на 2 л. Народный депутат городского Совета по 64-му избирательному округу. В. Д. Руденко». Здзіўлены, піша ён у заяве, што кіраўніцтва гарана не лічыць неабходным пры амаль 100-працэнтным патрабаванні бацькоў навучанне на рускай мове. Канфлікт, «дыскрымінацыя на падставе мовы» шкодзяць «узаемаразуменню і дружбе» і могуць прывесці да «некантралюемага выніку і выбуху гневу». Складзены спісы, сабраны подпісы бацькоў (усяго 165, падпісаліся не ўсе).

На абарону «пакрыўджаных» стаў пракурор і заявіў пратэст гарвыканкому 16.10.91—7/214-91. Як сведчыць дакумент, «праверана і ўстаноўлена, што парушаны правы, што довады, прыведзеныя бацькамі, правамерны і абгрунтаваны, што ўсё гэта можа прывесці да ўзнікнення сацыяльнага канфлікту». Пракурор «убачыў» парушэнні законнасці і засведчыў наступнае: «На падставе выкладзенага, кіруючыся арт. 163 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, арт. 23, 25 Закона СССР «Аб Пракуратуры СССР»— патрабую: выправіць адзначаныя парушэнні ў Законе «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь».

Пратэст «абаснаваны і падлягае задавальненню» — так ухваліў пракурор вобласці дзяржаўны Саветнік юстыцыі III класа А. Цярэшчанка, паставіўшы ўласнаручны подпіс. На адрас заявіцеля накіравана адпаведная папера аб выніках праверкі. Такім чынам, фармальна пракуратура расставіла кропкі над «і». Але прычына канфлікту засталася.

Закон «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь» у Гародні выконваўся і выконваецца дрэнна. Былыя і цяперашнія кіруючыя структуры яго свядома ігнаруюць. Што датычыць выканкома, дык ён прыняў адпаведныя захады. У дадзеным выпадку бараніў сваю пазіцыю і рашэннем ад 28 кастрычніка 1991 г. № 271 пакінуў пратэст пракурора без задавальнення. Народны суд Ленінскага раёна ўстанавіў, што парушэнняў з боку выканкома няма, бо яго дзеянні не супярэчаць арт. 22 Закона «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь».

Як вынік — два супрацьлеглыя рашэнні. А грамадскасць па-свойму гадае. Хто ж у Гародні парушыў спрадвечны прынцып багіні правасуддзя Феміды, гэты сімвал «беспристрастности»? Ці не завітаў сюды дух «найяснейшай кароны» з камедыі «Пінская шляхта»?

Прыгадаем некаторыя факты. У заяве дэпутата В. Рудэнкі сказана, што мікраёран школы № 11 г. Гародні з'яўляецца месцам кампактнага пражывання грамадзян рускай нацыянальнасці (па яго тэрміналогіі чамусьці «русскоговорящие жители»). У I—II класах школы сёлета навучаецца 1134 вучні, з іх беларусы складаюць 54,3 працэнта, рускія — 25,5, палякі — 14,9, асобы іншых нацыянальнасцей — 5,3. У спісах I-х класаў налічваецца 155 навучэнцаў, з іх у працэнтах: беларусы — 60,7, рускія — 18,05, палякі — 18,05, іншыя нацыянальнасці — 3,2 працэнта. Такім чынам, спасылка на «кампактнасць» не адпавядае рэчаіснасці.

Што датычыць калектыўнай заявы бацькоў рускай нацыянальнасці, то яна таксама скажона. Сярод подпісаў грамадзяне рускай нацыянальнасці складаюць меншасць (каля 30), пераважная большасць з'яўляецца беларусамі і палякамі. Аб гэтым гаворыць нацыянальны склад усяго кантынгенту школы № 11: беларусы — 616, рускія — 289, палякі — 169, іншыя нацыянальнасці — 60, адпаведна ў I-х класах беларусаў — 94, рускіх — 28, палякаў — 28, іншых нацыянальнасцей — 5.

Зразумела, што канфлікту бацькоў, скіраванага супраць такой далікатнай справы, як навучанне дзяцей на мове карэннага народа, магло не быць. Ён яўна інспіраваны дэпутатам В. Рудэнкам. Частка бацькоў трапіла пад уплыў ініцыятара бруднай гульні на нацыянальнай глебе. Спрадвечная ісціна — з народам трэба па-народнаму, а тут — насуперак...

Звернемся да лічбы 165. Яна праходзіць у заяве дэпутата, на яе спасылаецца пракуратура. Гэта — колькасць бацькоў. Як вынікае з аналізу, асобныя прозвішчы ўнесены ў склад заявіцеляў, але ўласных подпісаў няма (Курэц Н. В., Прыгарадная, 14; Адынец Н. А., 2-гі завулак Белуша, 12-а, кв. 11; Паўловіч М. А., Белуша, 19, кв. 63; Саўко Ч. Д., Белуша, 22, кв. 79; Цабрук І. Г., Белуша, 19, кв. 73 — усяго 19). Далей. Названа 13 прозвішчаў бацькоў, але іх дзяцей у I-м класе не значыцца (Радзько С. В., Белуша, 22; Кандратовіч С. І., Белуша, 22, кв. 38; Ланцэвіч Т. І., Белуша, 36, кв. 30; Дзяміда Г. І., Захарава, 21, кв. 1 і інш.). Ёсць і такія, што запісаны двойчы (Утлік Л. Л., 2-гі завулак Белуша, 2, кв. 50; Авечка Л. Б., Парахавая, 12, кв. 3; Сіўко В. У., Белуша, 22; Целікава Т. В., Антонава, 88 — усяго 27). Вывад відавочны: акцыя «незадавальнення» ўзнікла не сама па сабе, а загадзя спланавана з мэтай пашкодзіць рэалізацыі Закона «Аб мовах».

У заяве В. Рудэнкі выклікае сумненне і набор фармулёвак тыпу: «дыскрымінацыя на падставе мовы, усялякія прывілеі або абмежаванне правоў асобы па моўных прадметах лічу недапушчальным». Пустая дэкларацыя, цалкам адарваная ад канкрэтных з'яў жыцця нашага народа, яго гісторыі.

Гарадзенскія «абаронцы» рускасці, на жаль, не разумеюць, што сёння ратаваць у Беларусі трэба не рускую мову і школу, а беларускую. Вучыць, напрыклад, дзіця ў Гародні на рускай мове вельмі проста, бо ўсе школы рускія, а вось арганізаваць навучанне па-беларуску — праблема. У абласным цэнтры няма ніводнай школы, дзе навучальны працэс вёўся б на мове карэннага этнасу. У 50-х гадах у горадзе працавалі дзве беларускія школы — 4-я і 9-я. Партыйныя і савецкія ўлады іх зачынілі, не параіўшыся з народам у правамернасці абранага кроку. Не выказаў сваіх адносін і пракурорскі нагляд.

Беларусь, у тым ліку Гароддня, шчодра дзеліцца з прыезджымі людзьмі ўсім, чым можа. Той, хто прыехаў сюды працаваць ці жыць, не абдзелены нічым. Гэта катэгорыя насельніцтва, як правіла, жыве ў месцах сучаснай інфраструктуры, у новых дамах і кватэрах, большасць займае кіруючыя пасады. Пэўна, ні адзін з іх не жыве ў хібарах 30—40 гадоў, уросшых па вокны ў зямлю, як жывуць карэнныя гарадзенцы, асабліва на старых ускраінах.

На жаль, не кожны, хто адарваўся ад першаснай глебы, каго лёс прыпісаў да Гарадзеншчыны, разумее гэтую сітуацыю. Сёй-той вітае ў палоне былых імперскіх амбіцый, паводзіць сябе эгаістычна, паспажывецку, а то і агрэсіўна. Хачу нагадаць адзін прыклад. Працуючы дырэктарам сярэдняй школы, я меў прыкрасць разглядаць заявы бацькоў з просьбай вызваліць іх дзяцей ад вывучэння беларускай мовы. Пісалі іх не людзі працы, а пераважна наменклатуршчыкі або блізкія да іх. У якасці довадаў прыводзіліся: беларуская мова прыносіць толькі «вред», у лепшым выпадку—не жадаю «ломать русский язык», «проживаю временно», «не нравится». Тады, у 60-х, наступ на мову ішоў пад сцягам «вызвалення». Сцэнарый складаўся са збору, падліку і двухразовай перадачы колькасці заяў у цэнтр. Пік цягнуўся некалькі дзён, дзяжурныя сядзелі ля тэлефонаў, чакалі — быць ці не быць роднаму слову ў школе. Нарэшце, званок з Масквы сакратара ЦК Катушава — «спыніць...»

Інспіраваная народным дэпутатам гарадскога Савета па 64-й выбарчай акрузе скарга і пратэст абласной пракуратуры — факты беспрэцэдэнтныя. Да гонару, суд Ленінскага раёна адхіліў прэтэнзіі і пратэст, адназначна стаўшы на абарону Закона «Аб мовах». Што заўтра прарасце на моўнай глебе Гарадзеншчыны, так непрафесійна пакрамсанай праваахоўнікамі, скажа будучыня. У адным перакананы: В. Рудэнка страціў давер як народны абраннік. Сёння ён не мае маральнага права ўтрымліваць статус народнага дэпутата і павінен заявіць аб зняцці з сябе дэпутацкіх паўнамоцтваў.

«Судзілішча» над мовай, так яго разумеюць у Гародні, спынена. На які тэрмін?

Сяргей ДРОЗД,
старшыня суполкі ТБМ імя Ф. Скарыны вучылішча алімпійскага рэзерву.

г. Гродна.

Гэта было, было...

развітацца са сваім вялікім правадыром. Усе ахоплены невымоўнай журбой, а ў гэты час ворагі падымаюць галаву, і пачынаюцца іх зміяныя шушуканні пра тыя затрудненні, якія можа прынесці пролетарскай рэвалюцыі смерць Леніна. Гэтыя шушуканні перадаюцца тэмай славутага ў свой час манархічнага «Преображенского марша». Сіпенне белых зграй разрастаецца, але з'яўляецца кароткі і магутны матыў барацьбы, змятае гэтае сіпенне.

(З артыкула «Ленін у беларускай музыцы» — пра «Мацней за смерць» М. Аладава).

20 студзеня 1934 г.
Без подпісу.

«Перанясёмся ў самае недалёкае будучае. Перасунем каляндар на некалькі гадоў наперад. 1938—39 гг.

Менск. На рагу асфальтаваных вуліц Савецкай і Энгельса вы садзіцеся ў трамвай 2-гі альбо 4-ы нумар. Званок, і трамвай ідзе па вуліцы Энгельса ўніз, пасля зварочвае на пляц Волі, Бакунінскую, хутка перасякае мост на р. Свіслач. Кароткая астаноўка, пад'ём па Камунальнай і нарэшце праваднік абвяшчае:

— Астаноўка. Вялікі дзяржаўны тэатр.

...Абвешчаны ўрадам БССР усесаюзны конкурс на лепшы праект будынка вялікага тэатра закончыўся, паступіла 28 праектаў, а з іх, пасля стараннага прагляду, быў прыняты і зацверджаны праект, дэвізам якога было слова «Трыбуна».

Аўтар гэтага праекта аказаўся шырока вядомы працаўнік БССР, заслужаны дзеяч мастацтваў тав. Лангбард. Па яго праекту ў Менску ўжо ёсць адзін цудоўны будынак — Дом Урада... На шырокай плошчы Парыжскай Камуны, адной са старэйшых плошчаў Менска, якая скарыстоўвалася пад рынак, — пабудавалі неабходныя падсобныя будынкі, майстэрні: стальмашню, кузню; доўгім радам вараслі інтэрнаты. Каля плошчы будуецца пяціпавярховы дом, у якім першы час будуць жыць рабочыя, занятыя на будаўніцтве, а пасля ён пяройдзе ў распараджэнне тэатра. Звозяцца будаўнічыя матэрыялы — цэгла, бэлькі, дошкі...»

1934 г.
Я. Садоўскі.

«Выкрыццё трацкісцкай кантрабанды, прасунутай у літаратуру, дзякуючы двурушніцтву Дунца і прытупленню класавай пільнасці работнікаў літфронту, не пахісне літаратуры. Літаратура, адкінуўшы гэты атрутны хлам, пойдзе далей да новых перамог».

12 лютага 1935 г.
М. Клімковіч,
І. Гурскі.

«Агульны сход пісьменнікаў г. Менску, заслухаўшы на мітынгу інфармацыю пра ўзнагароду БССР і яе кіраўнікоў — сакратара ЦК тав. Гікала і старшыню СНК тав. Галадзеда, прыняў пастанову, у якой гаворыцца: «Мы заяўляем ЦК КПБ на чале з тав. Гікала і СНК БССР на чале з тав. Галадзедам, што пісьменнікі актыўна ўключацца ў падрыхтоўку і правядзенне большавіцкай веснавой пасяўной кампаніі, натхняючы сваім мастацкім словам ударнікаў соцыялістычных палёў на новыя перамогі ў барацьбе за заможнае калгаснае жыццё і створым вобразы ўдарнікаў — герояў сацыялістычнай індустрыі ў сваіх творах...»

22 сакавіка 1935 г.
Без подпісу.

«Наступнае маё патрабаванне да вас такое: вы, таварышы работнікі беларускай кінематаграфіі, абавязаны ў бліжэйшы час стварыць беларускага Чапаева (апладысменты)».

(З прамовы старшыні Саўнаркома БССР тав. Галадзеда на пасяджэнні СНК БССР, прысвечаным 10-гадоваму юбілею Беларускай кінематаграфіі).

11 мая 1935 г.

«...Заслухаўшы паведамленне пра выкрыты органамі пролетарскай дыктатуры трацкісцка-зіноўеўскі «паралельны цэнтр», агульны сход пісьменнікаў БССР спадзяецца, што пралетарскі суд поўнай мерай адплоціць гэтым подлым трацкісцкім катам за ўсю іх

Тыдзень рускай літаратуры ў Беларусі. Сустрэча гасцей з Масквы ў Мінскім аэрапорце.

ЧАС І МЫ

Характар беларусаў і рынак

У апошнія часы ў нашым друку пачалі з'яўляцца матэрыялы, аўтары якіх спрабуюць зразумець, раскрыць асаблівасці нацыянальнага характару беларусаў. Робяцца спробы паказаць як станоўчыя, так і адмоўныя бакі псіхічнага складу беларускага народа. Аднак падобныя разважанні, як правіла, не грунтуюцца на спецыяльных даследаваннях, трывалым аргументаваным аналізе гэтай вельмі складанай і нераспрацаванай праблемы. На наш погляд, каб рабіць правільныя высновы аб асноўных рысах характару беларусаў, неабходна як мага хутчэй пераходзіць ад сваіх суб'ектыўных уражанняў да ўсебаковага, шматграннага даследавання ўсяго комплексу праблем, якія маюць непасрэднае дачыненне да раскрыцця псіхалогіі беларускага народа. Прычым у гэтай справе, безумоўна, нельга абысціся без аб'яднання намаганняў спецыялістаў у розных навуках, — гісторыкаў, этнографаў, псіхолагаў, лінгвістаў, мастацтвазнаўцаў, філосафаў і г. д. Толькі такі падыход можа стварыць найбольш поўную і аб'ектыўную карціну ўсёй спецыфікі нацыянальнага характару беларусаў.

Падобныя даследаванні маюць, як нам думаецца, асабліва важнае значэнне ў нашы дні. На Захадзе этнапсіхолагі і іншыя аналітыкі ўжо даволі даўно пачалі аналізаваць асаблівасці характару сваіх народаў. Вынікі іх работы выклікалі пэўную цікавасць сярод шырокіх колаў грамадства і, што характэрна, у прадстаўнікоў улады тых краін. Яны кіраваліся канкрэтнымі рэкамендацыямі вучоных у сваёй практычнай дзейнасці. Тады многія пачалі разумець (даследчыкі, палітыкі і г. д.), што без уліку станоўчых і негатыўных бакоў псіхалогіі народа практычна немагчыма паспяховае развіццё ўсяго грамадства. Больш таго, некаторыя аналітыкі падкрэслівалі, што ад таго, у якой ступені будуць прыняты пад увагу спецыфічныя рысы псіхалогіі карэннай нацыянальнасці і прадстаўнікоў нацыянальных меншасцяў, у далейшым будзе залежаць нават жыццяздольнасць той ці іншай дзяржавы.

Вось і будучыня суверэннай Беларусі, яе сапраўднае нацыянальна-культурнае адраджэнне ў многім будзе абумоўлена нашым уменнем выкарыстаць у тых мэтах найлепшыя рысы характару беларусаў, і ў той жа час паступовым пераадоленнем адмоўных бакоў псіхалогіі ўсіх насяляючых рэспубліку нацыянальнасцей. Розныя псіхічныя, маральныя і нават фізічныя якасці беларусаў павінны ў пэўнай меры пакласці свой адбітак на распрацоўку і практычнае ўвасабленне праграм эканамічнага і палітычнага развіцця рэспублікі. Без падобнага падыходу мы абавязкова сутыкнёмся з раней непрадбачанымі цяжкасцямі і перашкодамі ў будучыні. Увогуле, ніколі раней нашы палітычныя дзеячы не прымалі пад увагу гэты фактар, не задумваліся над тым, што рэспубліку, краіну ў цэлым насяляюць не нейкія уніфікаваныя, аднолькавыя «таварышы», а розныя па сваіх культурах, мовах, бытавых і псіхічных асаблівасцях народы, якія нярэдка вельмі адрозніваюцца адзін ад аднаго. Якія былі рэальныя вынікі такога стаўлення да нацыянальных праблем, яскрава сведчаць падзеі нядаўняга мінулага. І ў гэтым сэнсе Беларусь можа з'яўляцца, безумоўна, найлепшым прыкладам заганнай палітыкі «зліцця нацый і народнасцей». Ці ж не было нацыянальнай трагедыяй, сведчаннем сапраўднага выраджэння нацыі тое, што да сярэдзіны 80-х гг. у нашай рэспубліцы не засталося амаль ніводнай беларускай школы, а сфера ўжытку такой мілагучнай і прыгожай мовы (дарэчы, па дадзеным крытэрыі беларуская мова, як сцвярджаюць некаторыя спецыялісты, займае другое месца ў свеце пасля італьянскай) не выходзіла практычна за межы творчасці беларускіх пісьменнікаў.

Цяпер дзеля таго, каб па-сапраўднаму шырока і глыбока разгарнуць працэсы нацыянальнага адраджэння, пераадолець нашу агульную цяжкую «хваробу» — нацыянальны нігілізм, крайне неабходна як мага хутчэй падняць нацыянальную свядомасць беларусаў, далучыць многіх жыхароў рэспублікі да найбольш каштоўных культурных здабыткаў розных народаў, і ў першую чаргу — беларускага. Іншага шляху, наперад, які б не прыводзіў да паўтарэння сумных вынікаў мінулых гадоў, у нас зараз проста няма. Прычым гэта трэба зразумець і значнай частцы небеларускага насельніцтва рэспублікі, таму што ў нашы дні востра стаіць пытанне аб выжыванні і выратаванні ўсёй беларускай нацыі.

На наш погляд, толькі шлях спачатку духоўнага, маральна-псіхалагічнага адраджэння беларусаў можа прывесці і да паляпшэння эканамічнага становішча суверэннай Беларусі. Пры гэтым прадстаўнікі парламента, урада рэспублікі безумоўна павінны кіравацца ў сваёй практычнай дзейнасці пры вырашэнні любых праблем, так бы мовіць, **«этнапсіхалагічнымі»** ці **«нацыяпсіхічнымі»** ўстаноўкамі і распрацоўкамі. У процілеглым выпадку перспектывы нашага далейшага развіцця ва ўмовах дзікага рынку і «абвальнай» прыватызацыі будуць, магчыма, вельмі сумныя і жаласныя. І тады мы будзем вымушаны зноў, як і раней, жыць і працаваць без разумення сваіх уласных гістарычных каранёў, без ведання сваіх нацыянальных традыцый, абрадаў, культурных і духоўных каштоўнасцей. Тады ўзнікне небяспека пераўтварыцца ў нацыянальных нігілістаў, у так званых манкуртаў, не ведаючых сваёй роднасці.

Каб зусім не быць галаслоўным, хацелася б прывесці толькі адзін прыклад таго, што вельмі важна ведаць і глыбока разумець характар беларусаў, каб пазбегнуць неспрыяльных вынікаў. Як вядома, зараз мы стаім «на парозе» рынку, прычым тэмпы ўваходу і развіцця ў ім прадугледжваюцца даволі высокія. Але прымяняльна да беларускага народа такі хуткі ўваход у рынак наўрад ці прынясе адразу станоўчыя здабыткі. Тут варта ўсім палітыкам памятаць некаторыя асаблівасці нацыянальнага характару беларусаў. Дык вось, многія даследчыкі мінулых часоў, якія вывучалі культуру, быт беларусаў (А. Семянтоўскі, П. Яфіменка, М. Доўнар-Запольскі, А. Смоліч ды іншыя) неаднаразова адзначалі такія рысы беларускага нацыянальнага характару, як пэўнае нерашучасць, паважнасць, кансерватыўнасць, рахманасць. Шырока распаўсюджанай, асабліва ў дакастрычніцкі час, была думка аб тым, што беларусы не маюць схільнасці да прадпрымальніцтва, а таксама «каланізатарскага і прамысловага духу вялікаросаў і свабоднага духу маларасійскага племені» (П. Яфіменка). Аркадзь Смоліч лічыў, што беларус «не мае ў характары тае рызыкі, адкрытае і грубае прастаты, характэрнае для масхоўца». Акрамя гэтага, ён «не мае лёгкадумнасці, свецкасці і самахвальства, якім так часта вызначаюцца палякі». Ад яўрэяў беларусы адрозніваліся меншай энергічнасцю, настойлівасцю, менш развітым уменнем прыстасоўвацца да розных абставін і г. д. У значнай меры падобныя меркаванні, хоць яны глыбока і навукова не абгрунтаваны, здаюцца адносна правільнымі і аб'ектыўнымі. Зыходзячы з гэтых поглядаў, якія, між іншым, часцей за ўсё пацвярджаюцца гістарычнымі фактамі, можна зрабіць выснову аб тым, што на Беларусі найлепшыя рэальныя вынікі можа прынесці не хуткае ўвядзенне рынычных адносін і шырокая прыватызацыя, а, наадварот, больш павольнае, спакойнае развіццё працэсаў рэфарміравання народнай гаспадаркі. Беларусы, з іх пэўнай пасіўнасцю, інэртнасцю і «апатычнасцю», не могуць, думаецца, так шпарка зразумець і прыняць абсалютна новыя рэаліі свайго паўсядзённага жыцця. Яшчэ тут трэба ўлічваць і тое, што стагоддзямі беларусы падвяргаліся знешняму націску ў розных формах, практычна заўсёды жылі ў неспрыяльных, несвабодных варунках, адсюль і вядомая доўгацярплівасць беларусаў, у некаторай ступені несамастойнасць, залежнасць і кансерватызм. Беларусы жылі і працавалі практычна на адной тэрыторыі, без значных міграцый і перасяленняў. Такой спецыфіцы жыцця садзейнічала і прырода Беларусі з мноствам балот, рэк, азёр, што прымацоўвала беларусаў да свайго кавалачка зямлі і прыводзіла ў выніку да іх своеасаблівага ізаляцыянізму.

Усе вышэйпералічаныя спецыфічныя рысы, зразумела, нават і блізка не раскрываюць усёй складанасці і супярэчлівасці характару беларусаў. Ды намі і не ставілася задача стварэння поўнай карціны светаўспрымання, самасвядомасці беларускага народа. Адзінаю мэтаю гэтых разважанняў было жаданне паказаць, што ўсім нам неабходна больш сур'ёзна і адказна падыходзіць да аналізу шматлікіх праблем рэчаіснасці. На наш погляд, ні ў якім разе нельга аднолькава падыходзіць да пабудовы рыначнай эканомікі ў розных незалежных дзяржавах былога СССР. Толькі падыход, які ўлічвае ўсе асаблівасці нацыянальнага характару, псіхалогіі асобных народаў, можа забяспечыць поспех у будучым. Для нашай жа рэспублікі **«нацыянальна-псіхалагічны»** накірунак у выкананні кожнай практычнай задачы з'яўляецца асабліва неабходным і практычна безальтэрнатыўным. Хацелася б, каб у першую чаргу гэта зразумелі кіраўнікі ўрада і парламента нашай рэспублікі.

Эдуард ДУБЯНЕЦКІ,
навуковы супрацоўнік гістфака БДУ,
член Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў.

дзейнасць. Просім пралетарскі суд расстраляць усю зграю шалёных сабак. Няхай жыве на радасць і гордасць сусветнага пролетарыята наш геній Сталін».

28 студзеня 1937 г.

«Тэлеграма пісьменнікаў Савецкай Беларусі народнаму камісару ўнутраных спраў СССР таварышу Яжову.

Дарагі Нікалай Івановіч. Мы, пісьменнікі ордэнаноснай БССР з найвялікшай увагай сочым за працэсам антысавецкага трацкісцкага цэнтра — адзічэлай бандыцкай зграі. Патрабуем ад пралетарскага суда вынесці раз'юшанай бандзе адзіны прысуд — расстрэл. Мы шлём сваё гарачае прывітанне Вам, Нікалай Івановіч, і ўсім нашым слаўным чэкістам».

1-га лютага 1937 г.

«Ні адзін з нашых крытыкаў, якія ў свой час шмат балбаталі аб рэвалюцыйнай пільнасці, не выкрыў ні аднаго з ворагаў. Наадварот, былі выпадкі, калі, скажам, у рэдакцыі «ЛіМа» не быў прыняты да друку хвалебны артыкул тав. Кучара пра кніжку Хадыкі, гэтага заклятага ворага, а тав. Кучар ухітрыўся ўсё ж уцісьнуць яго ў «Полымя рэвалюцыі».

ЯНЫ РЭДАГАВАЛІ «ЛіМ»

Нічыпар ПАШКЕВІЧ:

«Адліга папалам з замаразкамі»

Прыйшоў я ў «ЛіМ» на самым пачатку шасцідзесятых. Перад гэтым, пасля сканчэння Акадэміі грамадскіх навук у Маскве, выпала нейкі час папрацаваць у наваствораной «Экономической газеце» ЦК КПСС. Рэдактар аддзела культуры і быту ў газеце такога профілю—гэта, скажу вам, сапраўдная сінекура. Аднак цягнула дадому, я адчуваў, што не пушчу карэнне ў маскоўскую глебу.

І вось я ў «ЛіМе». Суцяшаў сябе — не надоўга ж, галоўнае вярнуцца, а там будзе відаць. Выйшла ж так, што давялося несці гэты крыж амаль дзевяць гадоў. Пакуль зноў не апынуўся ў той жа «эміграцыі» (запрасілі на работу ў газету «Правда»).

Пра тыя далёкія ўжо гады, вядома ж, ёсць што ўспомніць і сказаць, бо яны не былі звычайнымі, «праходнымі» ні ў маёй біяграфіі, ні, як мне думаецца, у гісторыі «ЛіМа».

Працавалася — мала сказаць нялёгка. Гэта быў бясконцы ланцуг стрэсавых сітуацый. Сам час быў надзвычай складаны, супярэчлівы; хрушчоўскія адліжныя ветры паступова гублялі сваю дабратворную сілу, а потым іх увогуле змянілі брэжнеўска-суслаўскія сухавеі. А колькі было ўсялякіх прамежкавых завіхрэнняў у ідэалагічнай і культурнай палітыцы! Паспрабуй у такіх умовах зарыентуйся, вытрымай нейкі азімут у рабоце газеты!

Прыкідваю цяпер і думаю, што на цяжкія размовы ў кіруючых кабінетах, на розныя «дыпламатычныя» хады-захады па ўрэгуляванні канфліктаў было далібог жа затрачана не менш душэўных сіл і нервовых клетак, чымся на непасрэдную рэдактарскую справу. І гэта пры ўсім тым, што — буду справядлівым — у галоўным партыйным доме ставіліся да мяне нейкі час з пэўным даверам і прыхільнасцю — свая ж «кадра»! Дазволілі нават не насіць ім на прагляд адбіткі палос са справаздачамі са з'ездаў, пленумаў і сходаў творчых саюзаў (там, як правіла, была самая высокая канцэнтрацыя «небяспечнага выбуховага рэчыва»). Дапамагалі і матэрыяльна. Калі я прыйшоў у «ЛіМ», мяне вельмі ўразіла, што рэдакцыя не мае карэктарскай. Дзяжурныя па нумары вычытвалі газетныя палосы, прытуліўшыся дзе-небудзь на калідоры альбо за кулісамі актавай залы Дома друку. Я звярнуўся ў ЦК, сакратар па ідэалогіі В. Ф. Шаура неадкладна выехаў на месца, правёў «рэкагнасцыроўку», і нам аддалі адзін з пакояў (там карэктарская «ЛіМа» і цяпер).

Бараніцца ў крутых сітуацыях даводзілася рознымі метадамі і сродкамі, аж да прыёмаў з крымінальным адценнем. Успамінаецца, напрыклад, такая «акцыя».

Пасля чэрвеньскага пленума ЦК КПСС 1963 г., які пачаў «наводзіць парадак» на ідэалагічным фронце, у пачатку ліпеня быў скліканы пленум нашага ЦК з аналагічнай задачай. Напярэдадні адкрыцця пленума нечакана раздаўся тэлефонны званок з гасцініцы «Мінск». Тэлефанавалі сябры-прыяцелі, якія прыехалі на пленум з перыферыі: прыходзь, у нас тут прыемная бяседа! Калі я з'явіўся, застолле было ўжо ў разгары. І вось адзін з кампаніі — сакратар абкома партыі па прапагандзе — раптам дастае з папкі незнаёмую мне тады газету нашай эміграцыі ў Канадзе «Беларускі голас». А там — ажно закусь засела ў горле! — старонка перадрукаў з «ЛіМа», некалькі палітычна самых вострых матэрыялаў: артыкул Валянціна Тараса «Вечны агонь праўды», вершы П. Макаля, Р. Барадуліна, таго ж В. Тараса... «Вось, — з'едліва сказаў прыяцель, — на чый млын ліе ваду твой «ЛіМ». Заўтра буду выступаць на пленуме, суш, брат, сухары». Можаце ўявіць маё самаадчуванне. Але, думаю, пакуль тыя сухары... Вялікай кемлівасці не спатрэбілася, каб выкарыстаць зручны момант, і неўзабаве я крочыў дадому з «Беларускім голасам» у кішэні. Выступленне, вядома, не адбылося. «Згубіў, разумееш, недзе важны дакумент, без якога нечага лезці на трыбуну», — змрочна сказаў прыяцель...

Прыемней, вядома, успамінаць пра лепшае. Пра тое, як мы, нягледзячы ні на што, з усіх сіл стараліся захаваць і памножыць добрыя традыцыі «ЛіМа», зрабіць газету выразніцай новага часу, новых павеваў у мастацкім, культурным, грамадскім жыцці. Хацелася, каб яна не была «паштовай скрынкай», не плялася за падзеямі, а мела свой голас, свой непалахлівы нораў. Спадзяюся, такой яна і запомнілася — і чытачам, і тагачасным супрацоўнікам. Мае калегі ўмелі ўсё — і падаць ідэю, і залучыць сур'ёзнага аўтара, і ўзяць на сябе адказную тэму... Атмасфера творчага пошуку, самапатрабавальнасці, шчырых, часам бязлітасных сустрэч адбілася ў памяці як найперша прыкмета жыцця рэдакцыі тых гадоў.

Людміла Корань. У нас з табой нярэдка здараюцца гаворкі на літаратурныя тэмы і нават публічныя спрэчкі, як на тым пасяджэнні кафедры, дзе абмяркоўвалася дысертацыя ІзольдыКівель. Дык, можа, занатуем адну размову і для друку?

Дзмітрый Бугаёў. Згодзен. Але калі ты не вельмі будзеш задзірацца. Цяпер жа моладзь пайшла яршыстая. Ды і тэму нейкую больш-менш пэўную трэба акрэсліць.

> Пакуль прадаставіць слова суразмоўцам, зробім невялікі ўступ. Літаратурная крытыка — нават у асобе сваіх лідэраў — не спешчана ў нас ні славай, ні вядомасцю, ні асаблівай чытацкай увагай (калі мець на ўвазе звычайных чытачоў. а не літаратараў). А між тым крытычны цэх папоўніўся моладдзю, якая ўсё больш упэўнена заяўляе аб сабе. Паколькі ўвогуле «ЛіМ» не злоўжывае «абоймамі», то варта згадаць некаторыя імёны. Гэта Тамара Чабан і Таіса Грамадчанка, Пятро Васючэнка і Сяргей Дубавец, Ірына Багдановіч і Галіна Тычка, Ігар Жук і Іван Штэйнер, Вольга Русілка і Наталля Капшай, Сяргей Кавалёў і Алесь Бадак, Алесь Бельскі і Сяргей Мінскевіч... Той, хто цікавіцца крытычным разваротам нашага выдання, могуць падказаць яшчэ адно імя — Людміла Корань, і будуць мець рацыю. Тым больш што сёння Л. Корань гутарыць са сваім бацькам і калегам Дзмітрыем Бугаёвым. Пераемнасць у межах сям'і — не такая ўжо і рэдкая з'ява...
>
> АДДЗЕЛ КРЫТЫКІ І БІБЛІЯГРАФІІ.

Пра «рожкі», старых, маладых і яшчэ сёе-тое

Дыялог Людмілы КОРАНЬ і Дзмітрыя БУГАЁВА

Л. К. Вось давай і пагаворым хоць бы пра тое, як складваліся ў нашай літаратуры ўзаемаадносіны маладых і старых, і ўвогуле, ці засталося ў ёй штонебудзь вартае.

Д. Б. Гэта ты, мабыць, начыталася тых аўтараў, якія, прызнаўшыся, што большасць твораў не чыталі і «ніколі ў жыцці не прачытаюць», тым не менш бяруць на сябе смеласць заяўляць, што беларуская літаратура «даўно ўжо знаходзіцца на перыферыі духоўнага жыцця нацыі», што яна адмаўляецца «ісці ў глыб чалавечае душы», і г. д.

Л. К. Ну, я так не думаю. І прапаную гаварыць, абапіраючыся на факты, а не на голыя,нічым не падмацаваныя эмоцыі. А зараз — пытанне. Знакамітая формула «жыццё — гэта барацьба» мае рацыю. У тым ліку і ў дачыненні да літаратуры. А ўжо калі згадаць літаратуру беларускую савецкую... Хоць бы 20-я гады — маладнякоўцаў. Чым была іхняя гульня «ў рожкі са старымі»?

Д. Б. Тузанне «ў рожкі са старымі» было заканамернай з'явай. Маладыя заўсёды імкнуцца адваёўваць сабе месца пад сонцам, не вельмі цырымонячыся з папярэднікамі. А ў 20-я гады яны адчувалі сябе прадстаўнікамі новай рэвалюцыйнай сілы, больш вартымі песнярамі рэвалюцыі, чым старэйшыя пісьменнікі. Таму і нападалі на іх не толькі з маладой задзірлівасцю, але і з адчуваннем праваты. Яны і сапраўды неслі ў літаратуру шмат новага, істотна абнаўлялі і яе змест, і форму.

Сёння, канечне, ужо ясна, што безаглядная ўслаўленне «камуны свету», якому самазахоплена аддавала сябе тагачасная літаратурная моладзь — «Мы дзеці рэвалюцыі, Кастрычніка сыны, ў дзень радасці кіпучае на свет з'явіліся мы», — на самай справе было ўслаўленнем утопіі, спакуслівай, але недасягальнай — прынамсі, яшчэ добрую тысячу гадоў.

Л. К. Паэзія, народжаная утапічнай ідэяй?

Д. Б. Так, паэзію сапраўды нараджала чысціня веры, няхай сабе і ва утопію... Але я прадоўжу думку. Маладыя не толькі варушыліся самі. Яны прымушалі варушыцца і старэйшых пісьменнікаў.

Л. К. А чаму мог навучыць, скажам, Чарот са сваімі «Босымі на вогнішчы» Купалу, аўтара «Паязджанаў»?

Д. Б. Непасрэдна навучыць ён, вядома, не мог. Гэтага ў мастацтве не можа ніхто і ніколі. А вось падштурхнуць, даць нейкі імпульс... Такое бывае. А Чарот быў чалавек таленавіты. Гул часу, ці, як казаў Блок, музыку рэвалюцыі, ён чуў добра. Праўда, успрымаў яе залішне захоплена.

Так, Купала браў куды глыбей за Чарота і ўсіх маладнякоўцаў. Яго «Паязджане» аказаліся прарочымі. Мы і цяпер усё едзем, едзем, кружым, кружым і ніяк толкам не выкіруемся на свой беларускі шлях...

А мудры ў сваёй жыццёвай спакушанасці і філасофскай заглыбленасці Якуб Колас, якому ад маладых даставалася найбольш, прызнаваўся, што ў «Сымоне-музыку» многае ў плане віртуознасці верша рабіў як выклік, «у піку» маладым, каб паказаць, што не горш за іх валодае таямніцамі паэтычнага слова. А не толькі ўмее пісаць доўгія творы з прымітыўнымі дзеяслоўнымі рыфмамі, як сцвярджалі адчайныя нізвяргальнікі «старых аўтарытэтаў».

Л. К. Такім чынам, у саміх гэтых нападках, спрэчках і супрацьстаўленнях не было асаблівай заганы?

Д. Б. Так. Бяда пачалася тады, калі барацьба эстэтычных пазіцый, якая ў мастацтве хутчэй норма, чым выключэнне, творчыя спрэчкі перайшлі ў палітычнае змаганне. Але тут ужо лінія размежавання змянілася. Падзел «маладыя — старыя» саступіў месца супрацьстаянню па чыста ідэалагічным прынцыпе, прычым кожны даводзіў, што ён і яго сябры — прававерныя абаронцы ўлады, самыя шчырыя прыхільнікі дыктатуры пралетарыяту (тады гэта лічылася доблесцю), а іхнія літаратурныя праціўнікі — нягоднікі, ворагі. Іх можна і знішчыць.

Л. К. Так ужо і знішчаць? Ці не перабольшваеш ты?

Д. Б. На жаль, не. У вершы «Суровы прыгавор падпісваю першым», накіраваным супраць узвышаўцаў, Чарот, які потым і сам загінуў, так і напісаў:

Суровы прыгавор, каб знішчыць
вас да звання,
Над вамі я падпісваю першым.

А там жа, ва «Узвышшы», таксама былі ў асноўным маладыя пісьменнікі, са старэйшых —толькі Гарэцкі і Бядуля. Не адставалі ад Чарота і ў сваіх палітычных прэтэнзіях да ўзвышаўцаў і маладыя П. Галавач, А. Дудар, Р. Мурашка, і старыя па тагачасных мерках Цішка Гартны. Скончылася ж усё проста жахліва, тым, што ад імя пралетарскай дыктатуры разграмілі ўсю беларускую літаратуру, усю нацыянальную культуру. Выпадкова ўцалелі толькі адзінкі.

Л. К. Дык што, вінавата ва ўсім літаратурная барацьба?

Д. Б. Ну, па-першае, не сама па сабе літаратурная барацьба, а яе перакручэнне, як я сказаў, у палітычную плоскасць. А па-другое, дайшоўшы да ўзаемных палітычных абвінавачванняў, пісьменнікі фактычна ў большасці сваёй міжвольна падыгралі сталіншчыне, фактычна дапамаглі ёй разграміць нацыянальную культуру. Дапамаглі тым, што і яны «ўнеслі свой уклад» у стварэнне міфа аб ворагах у літаратуры і мастацтве. А сталіншчына ў такіх міфах была зацікаўлена кроўна.

Так што няхай жывуць літаратурныя спрэчкі, смелыя дыскусіі, самыя вострыя сутыкненні эстэтычных поглядаў. Але ратуй нас Божа ад самазнішчэння, якое непрымірымым ідэалагічным супрацьстаяннем, перанесеным на літаратурную глебу, гарантуецца. Урэшце ж літаратуры трэба быць літаратурай і думаць найперш не пра палітычныя баталіі, а пра чалавека. Бараніць яго заўсёды, пры любым палітычным клімаце — яе галоўны абавязак.

Л. К. А як магла бараніць літаратура чалавека ў 30-я гады?

Д. Б. Вядома, тады гэта рабіць было надзвычай цяжка, бо ўсё жывое і гуманістычнае бязлітасна вынішчалася. Але і тады праскочыў Кандрат Крапіва. Яго неўміручы Гарлахвацкі з камедыі «Хто смяецца апошнім» — гэта 1939 год. А чорнаўская «Люба Лук'янская» і ўвогуле асобным выданнем выйшла ў страшным 37-м! А там жа, пры ўсіх уступках афіцыёзнасці, ёсць нямала вострых сатырычных стрэлаў у адрас прайдзісветаў з дутай славай. На шчасце, літаратура мае вялікую жыццяздольнасць. Яна знаходзіць тыя ці іншыя спосабы падаваць свой голас і ў часы самага цяжкога ўціску. Цэнзура забароніць адно, а «крамола» праскочыць у другім, зусім нечаканым месцы. Але даецца гэта страшэннай цяжкой цаной. Вазьмі Васіля Быкава.

Л. К. Але ж Быкаў стаў актыўна працаваць у літаратуры не ў 30-я гады, а недзе з другой паловы 50-х.

Д. Б. Дык жа і тады цісуць умелі! На Васіля Быкава вялі атаку многія, у тым ліку тагачасны міністр абароны маршал Маліноўскі. З яго падачы пачаўся разнос аповесці «Мёртвым не баліць». Быкаў выстаяў, аднак чаго гэта яму каштавала! Адзін Бог ведае.

Л. К. Ты вельмі ўжо забег наперад. Давай трохі наблізімся да храналогіі. У час Айчыннай вайны, вядома, было не да літаратурных супрацьстаянняў.

Д. Б. Тады барацьбе супраць гітлераўскага фашызму было падпарадкавана ўсё — і намаганні дзяржавы, усёй таталітарнай сістэмы, якая, вядома ж, ратавала перш за ўсё самую сябе, не спыняючыся ні перад якімі людскімі стратамі, і глыбіннае імкненне народа, які не жадаў быць пад уладай прыхадняў, і пафас літаратуры, якая ніяк не магла падтрымліваць адкрыта антычалавечую ідэалогію заваёўнікаў. Але тады ж, у гады ваеннага ліхалецця, быў напісаны Крапівой «Мілы чалавек», выдатны сатырычны твор, у якім праз маштабны вобраз Жлукты выкрываліся многія заганы нашага грамадства. Праўда, п'еса ў хуткім часе пасля яе паказу ў тэатры імя Янкі Купалы была афіцыйна асуджана партыйнай пастановай. Але ж твор свет пабачыў, і хто хацеў, мог чытаць яго.

Л. К. А як склаліся адносіны ў пакаленняў пазней?

Д. Б. Пасля вайны Якуб Колас, Міхась Лынькоў, Ілья Гурскі, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Піліп Пестрак, Алесь Стаховіч, Макар Паслядовіч належалі да «старых». Аднак супрацьстаянне не было тады ні

Гэта было, было...

Яму ж належаць хвалебныя артыкулы пра кніжкі ворагаў народа Б. Мікуліча «Дружба», пра п'есу В. Шашалевіча «Сімфонія гнева» і інш. Альбо ўзяць такога «майстра слова» здрадніка народа, як Жылуновіч (Цішка Гартны). Колькі ён прынёс шкоды «працуючы» ў літаратурнай арганізацыі «Полымя», у дзяржвыдавецтве БССР, у Акадэміі навук БССР. Ворагі народа А. Дудар, Т. Кляшторны, М. Багун, ды іншыя, гэтыя багемшчыкі, трутні, літаральна тэрарызавалі пісьменнікаў. І ўсё гэта рабілася на вачах праўлення ССП БССР».

26 красавіка 1937 г.

Без подпісу.

«Мы праявілі неймаверную слепату ў адносінах да класавага ворага. Хіба мы не бачылі гнілога нутра Ц. Гартнага і ў яго творчасці, і ў яго рабалепскіх выступленнях, хіба не бачылі гэтага гнілога нутра ў творчасці Зарэцкага, хіба не бачылі гэтага гнілога нутра ў Звонака, Хадыкі, Дудара?..»

(З прамовы П. Глебкі на сходзе пісьменнікаў).

6 красавіка 1937 г.

«Гусі з выраю ляцелі,
У вышыні над пожнямі,
Гэта ты, любімы Сталін,
Нас зрабіў заможнымі.

Гурко Ольга,
работніца трыкатажнай фабрыкі «КІМ» Віцебск.

Куплю Сталіна партрэт
І павешу на сцяне.
Будзе сэрца весяліцца,
Што глядзіць ён
на мяне».

Новікаў,
калгас «Чырвоная перамога», Ушацкі раён.

(З матэрыялаў фальклорна - этнаграфічнай экспедыцыі АН БССР).

1 мая 1937 г.

«Авантурыст, вораг народа Ул. Галубок на працягу 16 год, казыраючы званнем «народнага артыста» і сваімі заслугамі (якіх ён, дарэчы, не меў) у галіне развіцця тэатральнага мастацтва Беларусі, жангліруючы «рэвалюцыйнымі» фразамі, на самай справе ўвесь час праводзіў варожую работу, групаваў у тэатры нацыянал - фашыстаў Аляхновічаў, Сташэўскіх, Звонакаў».

23 ліпеня 1937 г.

Без подпісу.

«4 жніўня справа А. Александровіча зноў разглядалася ў партарганізацыі ССПБ. Устаноўлена, што з часу напісання першых твораў і да 1932 года А. Александровіч быў звязаны з беларускімі нацыянал-фашыстамі. Партарганізацыя ССПБ пастанавіла: за дваурушніцтва перад Камуністычнай партыяй і савецкім народам (нацдэмаўскі твор «Цені на сонцы» і інш.), за контррэвалюцыйны выпад супроць заваёў кастрычніцкай рэвалюцыі (верш «Векапомныя паходы»), за адкрытыя контррэвалюцыйныя выпады ў п'есе «Напор», за блізкую сувязь з актыўнымі ворагамі народа (Адамовіч, Жылуновіч, Ігнатоўскі, Чарот, Галадзед і інш.) — А. Александровіча з радоў Камуністычнай партыі выключыць».

6 жніўня 1937 г.

Без подпісу.

«24 студзеня адбылося пашыранае пасяджэнне бюро секцыі драматургіі. Тав. Гурскі сказаў, што ў п'есах неабходна паказаць вобразы любімых правадыроў працоўных — таварышаў Леніна і Сталіна, якія стварылі беларускую рэспубліку. Трэба напісаць п'есы аб саратніках Сталіна — Кагановічу, Ежове, Фрунзе...»

27 студзеня 1939 г.

Без подпісу.

СЛОВА ПРА ЮБІЛЯРА

ЗАПОМНІЛАСЯ, ЯК СВЯТА...

Яшчэ за некалькі дзён да юбілею лімаўская пошта пачала прыносіць віншавальныя паштоўкі і лісты. У іх —нямала шчырых слоў удзячнасці і падтрымкі, сур'ёзных і жартоўных зычанняў і пажаданняў.

Усім аўтарам іх — нашым добразычліўцам — сардэчнае лімаўскае дзякуй!

Падборка ж віншаванняў пра «ЛіМ», якая змяшчаецца ніжэй, — не «самацечная». Аддзел пісьмаў і грамадскай думкі напярэдадні юбілею папрасіў падзяліцца думкамі пра наш штотыднёвік некаторых адметных, так бы мовіць, чытачоў. — якія чытаюць «ЛіМ» на працягу ўсіх ягоных шасцідзесяці гадоў: галоўнага бібліёграфа і літаратуразнаўцу Ніну Барысаўну Ватацы і нашых слынных старэйшых пісьменнікаў Максіма Танка і Яна Скрыгана.

Дзеля пэўнае раўнавагі далучылі сюды і словы пра «ЛіМ» аднаго з самых маладых нашых чытачоў — студэнта III курса філфака БДУ і паэта-пачаткоўца Алеся Пашкевіча.

Выхад газеты «Літаратура і мастацтва» ў далёкім 32-ім годзе быў з'явай у культурным жыцці рэспублікі. Вакол «ЛіМа» пачала гуртавацца творчая інтэлігенцыя — пісьменнікі, паэты, крытыкі, мастакі, артысты, спевакі. Ужо тады ён мог бы мець свой сённяшні падзагаловак — «Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі». З яго мы спазнавалі-адкрывалі новыя імёны. Чытачы нашага аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі заўсёды прасілі «ЛіМ». Праўда, многія артыкулы выклікалі і тады недаўменне і абурэнне, толькі запалоханыя людзі маўчалі.

Усе мы, чытачы 30-х гадоў, памятаем пагромныя артыкулы Кучара і Бэндэ. Колькі хлусні, бруду было ў іх, скажам,

моцна выяўленым, ні адкрытым. І не ішло яно па крытэрыю ўзросту. Важныя былі грамадзянскія пазіцыі, агульная мастакоўская рэпутацыя. А згодна яе стары Крапіва лічыўся, і ў многім справядліва, блізкім да Макаёнка. Затое, скажам, Мележ, Кулакоўскі і Брыль у сваіх лепшых творах пра вайну фактычна адмаўлялі зусім слабую ваенную прозу старэйшых Гурскага, Стаховіча і Пестрака.

Той жа Брыль у аповесці «На Быстранцы» і Кулакоўскі ў «Нявестцы» яўна разыходзіліся з вясковымі творамі А. Стаховіча, М. Паслядовіча і Т. Хадкевіча, які, у адрозненне ад свайго аднагодка Максіма Танка, быў куды бліжэй па інтэрпрэтацыі жыцця да старэйшага на сем гадоў П. Броўкі: той паспяваў адклікнуцца гучнай рыторыкай на любы зігзаг часу.

Л. К. Пісаў жа Вядзьмак Лысагорскі: «Калі звалілі з трона Броўку...» Дык хто яго звальваў? Хіба не маладыя, не філалагічнае пакаленне?

Д. Б. Супраць Броўкі тады аб'ядноўваліся таксама не па ўзроставым прынцыпе. Яго звальвалі тыя са старых і маладых, каму вельмі ўжо надакучыла мёртвая казёншчына ягоных штатных прамоў і дакладаў. Ды і сядзеў ён на троне, як нам здавалася, залішне доўга. Амаль 20 гадоў. Але звяржэнне Броўкі не апраўдала нашых надзей. Да кіраўніцтва Саюзам пісьменнікаў прыйшлі новыя, вельмі паважаныя людзі — Максім Танк, Іван Мележ, Пімен Панчанка, Янка Брыль. Яны, вядома, выступалі намнога больш цікава і ярка, але ў практычнай дзейнасці СП мала што перамянілася. Партыйныя чыноўнікі высокага рангу з думкай новых кіраўнікоў не вельмі лічыліся.

Л. К. Такое сапраўды было?

Д. Б. Было... было... Вось толькі адзін паказальны прыклад. У 1970 годзе звышпільныя кіраўнікі выдавецтва «Беларусь» знайшлі крамолу ва ўжо набранай кнізе С. Андраюка пра беларускую прозу другой палове 50—60-х гадоў. На яго абарону стаў Саюз пісьменнікаў. Было спецыяльнае абмеркаванне, напісалі адпаведны пратакол (на 10 машынапісных старонак!). Я яго сам пісаў, дык добра помню, а Мележ яшчэ пасля мяне рэдагаваў. Паслалі выдаўцам і ў «высокі дом» — той самы, што ўсім кіраваў. А вынік? Матузаў, які тады ўзначальваў выдавецтва, загадаў раскідаць набор. Праўда, праз тры гады Андраюкова кніжка ўсё ж выйшла. Толькі ўжо ў другім выдавецтве і пад іншай назвай.

Броўка ж усіх нас прысароміў. Пайшоўшы са старшынёўскай пасады ў СП, ён арганізаваў выданне БелСЭ, для чаго вельмі аператыўна стварыў спецыяльнае выдавецтва. Арганізатар ён быў выдатны.

Л. К. А як паводзілі сябе іншыя?

Д. Б. У гады хрушчоўскай адлігі ўспомніў старыя часы П. Глебка, які ў перыяд пагрому «Узвышша» адшукаў у душы пасаджанага У. Дубоўкі «схованага Кайзера, Пілсудскага, Балаховіча і інш.». Цяпер ён распінаў В. Каваленку і А. Мальдзіса, з якога толькі пер'е ляцела (у яго быў прызнаны «крамольным» артыкул «Каб з пер'я выраслі галубы» ці нешта падобнае па назве). Грамілі таксама А. Яскевіча і А. Наўроцкага.

Часта перападала і Р. Бярозкіну, які хадзіў у маладых у перадваенныя гады. Шмат шуму нарабіў яго хлёсткі, але слушны артыкул пра ўжо тады адыёзную кнігу маскоўскай даследчыцы Л. Залескай «Паэзія Савецкай Беларусі» (1960). У гэтым артыкуле крытык з поўнай падставай заявіў, што так пісаць пра паэзію нельга ніколі і нікому. Словам, гэта быў перыяд, калі літаратура ў многім абнаўлялася. Шмат зрабіў тады ў плане перагляду ранейшых ацэнак А. Адамовіч, самы баявіты тагачасны крытык.

Л. К. А. Адамовіча было цікава чытаць і майму пакаленню. Але ж і на яго нападалі...

Д. Б. Ну і што з таго? Нападалі несправядліва. Ужо ў гарбачоўскія часы, калі гаварыць дазволілі ўсё, што хочаш, Адамовіча папракалі і ў сувязі з выданнем збору твораў Максіма Гарэцкага. Маўляў, у прадмове да гэтага выдання, напісанай А. Адамовічам, нічога не сказана пра сталінскі культ і пра тое, што пісьменнік быў рэпрэсіраваны.

Цяпер увогуле лёгка крычаць, бо ўсё, паўтару, дазволена. І нічым не трэба рызыкаваць. А тады нам усім многае давалася з вялікімі пакутамі, кожная пераацэнка бралася з бою.

Ды што гаварыць пра мінулае... І цяпер існуе пэўная інерцыя старых поглядаў. Табе, думаю, не трэба даводзіць, як я стаўлюся да Мележа. Але ж ясна цяпер, што і ў яго выдатнай «Палескай хроніцы» сёе-тое патрабуе пераацэнкі. Дык хто, ты думаеш, пратэстуе? Г. Шупенька, чалавек таленавіты, ды залішне гарачлівы. Ён, бачыце, спалохаўся за Мележа!

Л. К. Гэта, мусіць, ад вялікай любві да пісьменніка?

Д. Б. Вядома, ад любві. Але і яна не павінна быць сляпой.

Л. К. Ну, кіпяціцца не варта. Скажы лепш вось пра што. Сённяшні бунт моладзі супраць старэйшых: колькі ў ім нязгоды светапогляднай? Ці гэта больш стомленасць ад традыцыі, ад эстэтычнай манатоннасці? А можа, жорсткі прэсінг літаральна па ўсім полі выкліканы перш за ўсё меркантыльным жаданнем самасцвердзіцца?

Д. Б. Мне здаецца, цяперашніх маладых ты павінна лепш за мяне ведаць. Усё ж яны табе бліжэй. Дык вось ты і паразважай, а я паслухаю. Бо людзі могуць падумаць, што я не даю табе выказвацца.

Л. К. Калі гаварыць пра сённяшніх «дзяцей», то бацькаміі-натхняльнікамі іхнімі добра глядзяцца маладнякоўцы.

Скажам, да сённяшняга часу пакаленне «Тутэйшых» ужо паспела прадэманстраваць «сваё» гіпертрафіраванае «я»: як маладнякоўцы абвяшчалі якасна новую пралетарскую культуру, так сённяшнія — культуру «еўрапейскую»... Сённяшняя моладзь, гэтаксама ж як моладзь 20-х, дападная да вынаходніцтва веласіпедаў: параўнаем рамантызм дасавецкага Купалы з рамантызмам маладнякоўцаў; і, напрыклад, культуру мовы сённяшніх «бацькоў» і «дзяцей». Відавочны ў моладзі канца 80-х таксама максімалізм з пераходам у безразважнасць: кансерватызм нацыянальнай традыцыі маладыя прыраўноўваюць да рэакцыйнасці. А што, як не кансерватызм, адыгрываў ахоўную, збіральную для нацыянальнага радаводу ролю ў асімілятарскія савецкія ці разбуральна-рынкавыя часы? Як быццам тое, што некаторыя старэйшыя пісьменнікі зрабіліся залішне навязлівымі, касуе ўсю нашу ваенную прозу. Ці быццам беларускамоўныя трылеры сёння маюць шанс дараўняцца папулярнасцю ў беларускага масавага чытача да такога былога бестселера, як «Сэрца на далоні».

І глыбейшая паралель — гэта адвечная бліскучая пасіянарнасць маладых, што адвечна імкнецца да энтрапіі. Сёння гэта юнацкі імпэт, унутраная свабода ад сацрэалістычных стэрэатыпаў, ад рабскіх псіхалагічных комплексаў — усё гэтае багацце ці не ў першую чаргу выдаткоўваецца, як і ў 20-я гады, на махровую групаўшчыну.

На нашых вачах тыпалагічна паўтарылася літаратурная сітуацыя 20-х гадоў. Бо ёсць такія непазбежныя ў літаратуры часы, калі існаванне груповак, плыняў, рухаў выходзіць на першы план; калі робяцца важнымі маніфесты, калі многа значыць заяўленая пазіцыя, калі гэтая пазіцыя міжволі прыцягвае ўвагу нават большую, чым сам яе ўласна-мастацкі плён. Нездарма сказана: «Юность — это возмездие...»

Праўда, падобныя часы заўсёды вельмі хуткаплынныя, бо залежныя ад грамадскай сітуацыі. І вось ужо тое, што яшчэ ўчора было амаль адназначным, сёння набывае новыя якасці, змяняецца непазнавальна... Неадменным жа ў мастацтве заўсёды застаецца толькі талент.

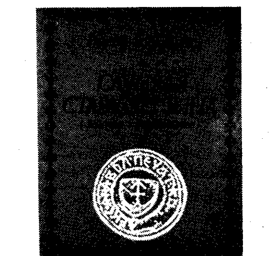
Д. Б. А ці не залішне рэзка ты пра іх? Я ж да таго, што ўжо гаварыў на гэты конт у адказе на лімаўскую анкету, дадам толькі вось што. «Меркантыльнае жаданне самасцвердзіцца» ў цяперашніх маладых, вядома, ёсць. Яно было заўсёды. Будзе, значыць, і надалей. Гаворку можна весці адно аб правамернасці шляхоў, якімі самасцвярджэнне дасягаецца. Пэўная культура і нават далікатнасць тут, як на добры лад, павінны быць. Гэтага ж часта бракуе. І яшчэ: яўна заўважаецца ў сучасных маладых агрэсіўная нецярпімасць да любой крытыкі. Маўляў, не чапай нашых. А чаму? А што да светапоглядных аспектаў, дык яны зусім відавочныя. Сёння нам усім даводзіцца перагледаць і сваё жыццё, і адносіны да рэчаіснасці, і да тых міфаў, якімі нас карміліна працягу дзесяцігоддзяў. Дай Божа, каб гэтаму плённаму працэсу не перашкодзіў які-небудзь новы путч, які адразу перакрэсліць і ўсе спадзяванні, і літаратурныя спрэчкі.

А пры добрых варунках з самых апантаных і задзірыстых спрэчак у канчатковым выніку выходзіць і нешта людскае.

КНІГАПІС

Н. ГІЛЕВІЧ. Выбраныя творы ў двух тамах. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1991.

Творчасць народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча — адна з яркіх старонак сучаснай беларускай літаратуры. У двухтомнік выбранага ўвайшлі лепшыя яго творы. Першы том склалі вершы, паэмы, напісаныя ў розныя гады, а таксама п'есы «Не кажы гоп...», «Начлег на буслянцы», «Першая ноч на курорце» і іншыя. Другі том — знакаміты раман у вершах «Родныя дзеці», аповесць «Перажыўшы вайну», шматлінія эсэ. Адкрываецца першы том не традыцыйным артыкулам каго-небудзь з крытыкаў, а словам самога аўтара «І ўсё-такі я веру!», з якога выразна бачна грамадзянская, пісьменніцкая, чыста чалавечая пазіцыя Н. Гілевіча.

Р. РОДЧАНКА. Слуцкая старасветчына. Факты і разважанні. Мінск, «Полымя», 1991.

Случанін Рыгор Родчанка — адзін з вядомых беларускіх краязнаўцаў-даследчыкаў. Ёсць у яго і свая пастаянная дзялянка — пільнае стаўленне да таго, што тычыцца багатай гісторыі Случчыны. Аўтарскі апошняд ахоплівае прамежак часу, пачынаючы ад Кіеўскай Русі і да канца дзевятнаццатага стагоддзя. Паўстаюць вобразы тых, хто праславіў сваімі справамі Случчыну — Саламона Рысінскага, Яна Андрэя Белабоцкага, Мануіла Казачынскага і іншых.

«У Гродне мы пазнаёміліся з цікавым беларускім пісьменнікам Філіпам Сямёнавічам Пестраком. Ён 11 год прасядзеў у польскай турме і толькі прыход Чырвонай Арміі вызваліў яго адтуль. 11 год ён не меў ні паперы, ні алоўка. Складаў свае вершы напамяць і завучваў іх. Зараз тав. Пестрак успамінае і запісвае свае вершы».

М. Клімковіч.

4 лістапада 1939 г.

Іван Мележ у час работы над раманам «Людзі на балоце».

пра нашых Янку Купалу і Максіма Багдановіча! У чым іх толькі не абвінавачвалі! Паклёпнікам пасля было, пэўна, сорамна за сваю пісаніну, бо нездарма з падшывак «ЛіМа» ў Ленінскай бібліятэцы ў Маскве ўсе гэтыя артыкулы павыразаны — няйначай самі ж аўтары папрацавалі».

З «ЛіМа» я аднойчы даведалася, што мае адбыцца вечар, прысвечаны 30-годдзю з дня апублікавання першага твора Якуба Коласа і што на ім будзе выступаць Янка Купала. Я трапіла на вечар і там упершыню пабачыла і пачула Янку Купалу. Ён выйшаў на сцэну тэатра, які зараз носіць яго імя, пачаў гаварыць праніклёнае слова пра сябра, але раптам змоўк, слёзы пакаціліся з вачэй, урэшце ён прачытаў свой верш, прысвечаны Коласу.

У сувязі з «ЛіМам» успамінаецца і незабыўны Іван Паўлавіч Мележ. Гэта быў далікатны, шчыры, удумлівы чалавек. Заўсёды прыходзіў да нас у бібліятэку і цікавіўся, як успрымаюцца яго творы, ці чытаюцца, ці ёсць заўвагі. Загадчык нашага аддзела Адам Антонавіч Сакольчык прачытаў у «ЛіМе» ўрывак з ягонага рамана і зрабіў заўвагу, што да рэвалюцыі карова і парканль каштавалі не столькі, колькі Мележ напісаў у «Людзях на балоце». Пісьменнік падзякаваў і выправіў памылку.

За гады, што прайшлі ад пачатку, былі ў «ЛіМа» і ўзлёты, і падзенні. Найбольшага ўзлёту «ЛіМ» дасягнуў, мабыць, калі рэдактарам быў Анатоль Вярцінскі.

Сённяшні «ЛіМ» я люблю за яго непахіснасць, мэтаімкнёнасць, настойлівасць у пытаннях Адраджэння. Але мне здаецца, што сёння ён дужа запалітызаваны. Ці не зашмат палітыкі? А вось літаратурнае жыццё асвятляецца недастаткова поўна. Зараз я ўжо нідзе не бываю, а «ЛіМ» не заўсёды гаворыць мне пра новыя імёны, пра цікавыя новыя кнігі. Мала і грунтоўных артыкулаў аб літаратуры. А ў загалоўку ж газеты першае слова «літаратура». Хай лімаўцы памятаюць пра гэта...

Ніна ВАТАЦЫ.

ЯНЫ РЭДАГАВАЛІ «ЛіМ»

Леанід ПРОКША:

«Шмат залежала ад саміх рэдактараў»

Перш чым стаць рэдактарам «ЛіМа» я, як і многія, быў яго аўтарам. У газеце друкаваліся мае артыкулы, успаміны, гумарэскі. Да мяне прыхільна ставіліся такія супрацоўнікі, як Р. Сабаленка, Р. Бярозкін, С. Шушкевіч, А. Ралько, Б. Бур'ян, У. Мехаў. У аддзеле культуры ЦК, куды мяне паклікалі з прапановай узначаліць «ЛіМ», я сказаў, што на гэтай пасадзе бачу больш вядомага, больш значнага пісьменніка. Акрамя таго, я вярнуўся ў Мінск толькі ў 1956 г. (служыў у Савецкай Арміі) і крыху адышоў ад літаратурнага жыцця, не ўсіх пісьменнікаў ведаў. Праўда, вопыт журналісцкай работы ў мяне быў: я рэдагаваў адзін час газету «Голас Радзімы», а ў вайну быў намеснікам рэдактара франтавой газеты.

Прадстаўлены калектыву ў новай якасці, я, помніцца, сказаў, што працаваць тут пасля Пашкевіча — усё роўна як выходзіць на трыбуну пасля добрага прамоўцы.

Пры мне прыйшлі ў газету В. Іпатава і В. Карамазаў, аддзелам літаратуры загадваў А. Грачанікаў. Пазней гэты аддзел мы падзялілі на два, і М. Гіль стаў займацца крытыкай. Туды ж узялі М. Стральцова, хоць ён пратрымаўся ў нас нядоўга.

Змяніўся фармат газеты. З 26 красавіка 1970г. «ЛіМ» стаў штотыднёвікам на 16 старонках. У сувязі з гэтым успамінаецца такі эпізод. На першай паласе планавалі даць здымак праекта помніка Янку Купалу А. Анікейчыка. Калі я прынёс макет у аддзел культуры, там не ўсе пагадзіліся з нашай задумай.

— А я все же открыл бы номер Лениным,— кажа адзін таварыш.

— Мы давалі партрэт Леніна ў папярэднім нумары,— запярэчыў я.— Мо не трэба рабіць Леніну мядзведжую паслугу?

Загадчык аддзела вымушаны быў пагадзіцца з думкай рэдакцыі.

Другі эпізод: 28 верасня таго ж года «ЛіМ» надрукаваў мой артыкул «Праўда партызана Сотнікава» пра новы твор Васіля Быкава. Аповесць «Сотнікаў» у перакладзе змясціў «Новый мир», у нас яе ідэалагічная служба не прапускала ў друк. Як жа ўдалося выступіць са станоўчым водгукам? А здарылася так: калі я панёс артыкул на ўзгадненне, яго нават не захацелі ўзяць у рукі. Маўляў, выкіньце з галавы. Ну, не хочаце — і не трэба. Я забраў яго і даў у бліжэйшым нумары. Натуральна, падняўся вэрхал. Артыкул жа, мне расказаў А. Куляшоў, пазней пераклалі на рускую мову спецыяльна для рэдактара «Нового мира» — каб ён адчуваў падтрымку.

Так што многае залежала не толькі ад кіраўніцтва, але і ад саміх рэдактараў, ад іх настойлівасці.

Алесь Масарэнка

У ЦЫРУЛЬНІ

апавяданне

ЧАМУСЬЦІ ў мужчынскім салоне нікога не было, і ён, доўга не думаючы, усеўся ў крайняе, першае ад уваходу крэсла і нарыхтаваўся чакаць. Яшчэ толкам не агледзеўся, як з-за квятастай шырмы выйшла даволі зграбная, з лёгкай таліяй маладзічка. Яму адразу кінулася ў вочы яе дбайна ўкладзеная прычоска, падобная на добра ўляжалую, абветраную капешку сена, зверху прыцярушаную ранішнім інеем.

Пакуль маладзічка акрывала яму плечы белай прасцінкай і пыталася, на які фасон стрыгчы, ён здзіўлена і не без стоенага захаплення думаў: «Ну трэба ж такое змастачыць — на старэйшую за сябе падрабілася... Недзе гадоў на дзесяць, а то й болей надбавіла. З выгляду, бачу, стала мне блізка не роўня... Вось і не загавары з такой. Ах, жанчыны, жанчыны — усё вы можаце!»

Ён шчыра, замілавана любаваўся яе, хоць далёка і не першай, а ўсё ж яшчэ даволі буйнай маладосцю. Праз люстэрка, што было насупраць, бачыў, як рахмана, са спрытам і ўвішнасцю ўходжвалася яна з яго запушчана-непрыглядней чупрынай. А зрэшты, пра сябе яму не было калі думаць. Забрала ўсю ўвагу яна — цешыла тое, што ейная маладосць, тонка падробленая пад яго пажылы ўзрост, як бы самахоць, ахвяруючы сабой, настойліва білася ў збуцвелыя, але не зусім яшчэ спрахлыя дзверы ягонага сэрца. Ён з прыемнасцю супакойваў сябе тым, што сярод жанчын, на шчасце — ну так, на шчасце! — часам усё ж надараецца сустрэць і такую вось мілую асобу, якая, пэўна ж, падобнымі пераўвасабленнямі адкрыта, знарок адмяжоўваецца ад сваіх аднагодкаў дзеля таго толькі, каб у першую чаргу падняць ветравей у душах такіх вось, як хоць бы і ён, адзінцоў-нешчаслівіцаў, вярнуць ім — няхай і часова — даўно прыснулае пачуццё аблады...

Так, ён — самы сапраўдны нешчаслівец, калі нават не горш. Такая ўжо, мусіць, планіда яго — сямейная жытка і раз, і другі не ўдалася. Трэба ж, паўстагоддзе за плячыма, здавалася б, самы пік яго ўзросту, а ён, роўна які маладзёнак, марнуецца ў адзіноце. І не хворы, і не з порчамі. Аднак жа — не такі, як усе, не звычайны. І праўда, калі не мяшком з-пад мукі, дык нечым больш лёгкім — авоськаю, можа, а ўсё ж такі прыпылены...

Ну, хто іншы мог бы так паставіцца да свайго юбілею? Жыў і гадоў не лічыў. Спахапіўся, бадай, гадзіну-дзве назад: маўляў, заўтра — дзень нараджэння... Ах, ох — яму ж пяцьдзесят ужо! Дзіва што — лічба проста знянацку падкралася, раптоўна... З гэтай прычыны і завітаў напачатку ў цырульню, каб хоць які марафет навесці збольшага. А там — яшчэ нешта прыдумаецца. У яго не было сумневу — жыццё само напіша выдатны сцэнарый ягонага свята, адно трэба не быць упартым і ўмець падпарадкоўвацца абставінам. Душу грэла надзея: усё адбудзецца так, як ён таго і жадае — хораша і без нервовай мітусні.

І вось — ён ужо не ён, а ўсяго толькі персанаж сцэнарыя. Гэты жанр, як правіла, патрабуе выключнай драматургіі, і яна, пэўна ж, будзе. Жыццё — заўсёды цярністы шлях, асабліва калі ідзе па ім няўдачнік.

— Даруйце за пытанне... Скажыце, вы гэтак падрабіліся ў знак салідарнасці са мной?

— А што — не падабаецца? — сцярожка спытала маладзічка.

— Наадварот — вельмі нават падабаецца... Скажу болей: прычоска ваша проста сімвалічная нейкая. А для мяне — яшчэ і небяспечная.

— Ды вы, дзядзечка, самы што ні ёсць фліртун... Няйнакш — разжэня, га?

— І даўно ўжо... Двойчы разжэня. Таму і прыглядаюся часам да такіх вось, як вы, павабных красуняў — выбіраю, каб і не старая была, але ж і не замаладая каб... Калі шчыра, дык мне па сэрцу такая вось, як ваша сівізна.

— Эйш, чаго захацелі...

— Чаго?... Сівізна — гэта знак якасці чалавека, яго духоўны ўзлёт, калі хочаце. Вы ж, пэўна, знарок паднялі планку якасці, каб стаць прадстаўніком майго пакалення, скажам. Хіба не так?

— Я не думала аб гэтым... Проста ў мяне такая прычоска. Без аніякіх там сімвалаў, — маладзічка прыязна ўсміхнулася.

— Вот я зараз падлашчваюся да вас — і ані не адчуваю сораму. Вы для мяне роўня... Я маю права прапанаваць вам руку і сэрца. А ўсё — гэтая ваша прычоска.

— Ой, дзядзька, на мяне ў вас грошай не хопіць.

— Грошы — не дэфіцыт у наш час... Абы духу хапіла.

— Духу?!. Ха-ха-ха-а... Духам я з вамі магу падзяліцца. Не хопіць майго — у Тані пазычым, — яна кіўнула ў бок сяброўкі, якая толькі што падышла да суседняга крэсла.

— Хоць зараз... — Таня сцішана захіхікала ў кулачок. — Абы грошы... — І ўзрушана, весела: — Светка, ты не спяшайся — заадно ўжо і пагалі свайго кліента... Ды не забудзь пазначыць, каб не згубіўся пасля: адрэж яму на першы раз вуха. Брытву даць?

— Што мне твая самалдыка — сваю такую ж маю тупіцу. З чым іншым, а з вухам упраўлюся...

— Вуха можаце, Святлана, і не чапаць пакуль, а пагаліць дазваляю і гэтай, як вы сказалі, тупіцай вашай, — згодліва кіўнуў ён. — Праўда, маю бараду трэба харашэнька распарыць, намыліць... Памацайце: не шчаціна — дроцце сталёвае, мудрэйшае, чым у аднагодкаў вашых...

Дарма ён згадаў аднагодкаў — Святлану нечага як падмянілі: ураз замоўкла, зацялася, і ў яе рухах, яму падалося, ужо не было ранейшай зладжанасці і спрыту.

— Дык вас пагаліць? — нягучна і цёпла прагучала ў яго над вухам.

— Звычайна я сам галюся — рукі ж пакуль яшчэ не трасуцца, — паспрабаваў зноў вярнуць гаворку ў ранейшае рэчышча, але ўжо адчуваў пэўна, што жартаў досыць, не да месца яны.

Сапраўды, і яна нічога не згадала хоць бы і пра ягонае вуха, якое толькі што збіралася адрэзаць. Дзіва што, іх перамова, якой здавалася, не будзе канца, пачала спатыкацца, бы споены ў дарозе конь.

Завітаў у цырульню модна апрануты малады чалавек, з выгляду араб ці, можа, які палесцінец, павітаўся з Таняй на вельмі прыблізнай рускай мове, усеўся ў крэсла, і Таня з увішнасцю ўзялася ахарошваць яго кучаравіста-смольныя пэйсы.

Сцэнарый яўна не вытанцоўваўся — гераіня, па ўсім відаць, спынілася на раздарожжы і не ведае, у які ёй бок трэба. Герой — таксама не мычыць, не целіцца...

Святлана зняла нарэшце з яго плячэй прасцінку, лёгка махнула шчоткай яму па загрыўку, узяла пульверызатар і апырскала адэкалонам усю чупрыну. Зноў жа — рабіла гэта ўвішна, спрытна, прыгожа.

Ён сядзеў, акурат на гарачым вуголлі — нечага разгубіўся, марудзіў, і не смеў загаварыць з ёй пра іх наступную сустрэчу.

— Калі ласка, — сказала яна.

Па ўсім відаць, яму трэба падняцца і выйсці...

Яна назвала суму, якую тут жа ўнесла ў ведамасць. Ён падзякаваў. Няспешна пакінуўшы крэсла, затрымаўся на хвілю перад люстэркам, узяў ведамасць і панёс у касу, што была ў калідоры. Азірнуўся.

60 ЛіМ

Гэта было, было...

«Загадам Беларускага штаба партызанскага руху пісьменнікі Якуб Колас, Кандрат Крапіва, Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Аркадзь Куляшоў, Максім Танк, Ілья Гурскі, Алесь Кучар, Міхась Машара, Пімен Панчанка і Цімох Крысько ўзнагароджаны медалём «Партызану Айчыннай вайны» І ступені за актыўны ўдзел у арганізацыі партызанскага руху на Беларусі. Медалём «Партызану Айчыннай вайны» І ступені ўзнагароджаны таксама нябожчык Кузьма Чорны».

10 красавіка 1945 г.

Без подпісу.

«А некаторыя пісьменнікі ідуць яшчэ далей: адраджаюць вобразы гусляроў, музыкаў, баянаў, якія сваімі песнямі ўздымаюць людзей і г. д.

Вядома, такі вобраз лягчэй стварыць, чым, напрыклад, вобраз камандзіра сучаснай вайны — смелага, мужнага, чалавека вялікага інтэлекта і сэрца, які бліскуча валодае сталінскай стратэгіяй перамогі».

20 чэрвеня 1945 г.

Без подпісу.

«Масква. Крэмль. Вялікаму правадыру народаў, Генералісімусу Савецкага Саюза І. В. Сталіну. Ад працоўных Беларускай ССР.

Вечна будуць жыць у сэрцах беларускага народа бязмежная ўдзячнасць і найглыбейшая адданасць Вам, наш вялікі правадыр і настаўнік, за штодзённую ўвагу, якую Вы аказвалі і аказваеце Беларускай дзяржаве...

Пісьмо падпісалі 2547360 працоўных Беларускай ССР».

12 ліпеня 1945 г.

«Амаль бесперапынныя дажджы не ўплываюць на настрой лонданцаў. Яны, як заўсёды, сур'ёзныя, дзелавітыя і нічым не парушаюць заведзенага парадку. У 8 гадзін яны акуратна ядуць свой брэкфост (сняданак), у 9 ідуць на работу, а першай гадзіне ядуць ланч (абед) і да 6 гадзін работу канчаюць. У іх яшчэ застаецца тры гадзіны, каб схадзіць у кіно або тэатр».

16 сакавіка 1946 г.

Кандрат Крапіва.

«Фільм «Клятва» апавядае пра ажыццяўленне вялікай клятвы, якую таварыш Сталін даў ад імя партыі бальшавікоў над трунай Уладзіміра Ільіча Леніна. Словы клятвы Сталіна над магілай заснавальніка сацыялістычнай дзяржавы збыліся і фільм з'яўляецца першым мастацкім творам, які адлюстроўвае ўрачыстасць і перамогу думкі і слова чалавека-бальшавіка».

10 жніўня 1946 г.

І. Грамовіч.

«Трэба сказаць, што ні ў творчасці А. Вялюгіна, ні наогул у нашай паэзіі няма фармалізма як сістэмы, як плыні. Але за-

Прэм'ера камедыі А. Макаёнка «Лявоніха на арбіце» ў Беларускім акадэмічным тэатры імя Я. Купалы.

СЛОВА ПРА ЮБІЛЯРА

З «ЛіМам» я пазнаёміўся яшчэ да ўз'яднання Беларусі. У Вільні ў бібліятэцы імя Урублеўскіх, дзякуючы знаёмаму, я меў магчымасць чытаць усе нумары. Для мяне гэта было акно не толькі ў беларускую, але і ва ўсю савецкую літаратуру: літаратурная панарама прадстаўлялася досыць шырока.

Не спадзяваўся, што так хутка настане час, калі я змагу не толькі свабодна чытаць газету, але і сустрэцца з яе супрацоўнікамі. Рэдактарам тады быў І. Гурскі. Неўзабаве я ўбачыў на старонцы падборку сваіх вершаў. Парадаваў і ўдумлівы артыкул А. Куляшова пра маю паэзію. Заўважу, што пра пісьменнікаў Заходняй Беларусі ў той час яшчэ не ўсе асмельваліся пісаць... У «Вілейскай праўдзе», дзе я працаваў, мяне ўсе віншавалі. Запомнілася тая падзея, як свята.

На маю думку, самы цікавы перыяд сваёй гісторыі «ЛіМ» перажывае сёння. Адно, каб ён не застыў на пэўных канонах, не замкнуўся ў сваіх палітычных сімпатыях. Бо на пошуках і памылках больш вучацца, чым на самых правільных ісцінах.

Хацелася б, каб у юбілейным годзе «ЛіМ» больш удзяляў увагі творам маладзейшых. Прыемна, што пашырыліся межы газеты, што яна стала трыбунай і для тых беларусаў, наго лёс раскідаў па ўсім свеце. Праўда, не ўсё, што з-за мяжы, геніяльнае (з мастацкага боку), ды гэта ўжо іншае пытанне.

Што ж да палітыкі, то на ёй мы спыняцца не будзем. Бо жыццё развіваецца, ідзе сваім шляхам, вымушаючы нас пераглядаць самыя ўстойлівыя свае ўяўленні...

Максім ТАНК.

Не, яна следам не ішла. Разлічыўся, пасунуў да сябе ведамасць і на яе другім баку, чыстым, напісаў колькі слоў да Святланы — прызначыў ёй спатканне...

Сустрэліся яны праз дзень.

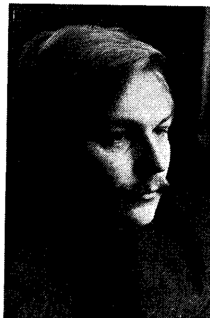
Ён прапанаваў правесці вечар у рэстаране, але яна адмовілася, сказала, што мае траіх дзяцей: двух сыноў-блізнятак, пяцікласнікаў, і дачку, яшчэ дашкольніцу. З дзецьмі засталася свекрыва, і пазніцца не з рукі: каторы ўжо год, як мужа не стала, Святлане даводзіцца вось так, дзе б ні была, спяшацца дадому — дзяцей укладвае спаць сама, і гэтага раскладу яшчэ не парушыла ні разу.

Не паехала яна і да яго ў госці — на гарбату хоць бы, калі ад спіртнога адмовілася. І ён не зекрыўдаваў, не расчараваўся — наадварот, яшчэ больш паважлівей паставіўся да яе, калі стала распавядаць пра свайго мужа, які быў афіцэрам, служыў у сапёрным батальёне. Глыбокай восенню загінуў Валодзя — так яна называла мужа — на размініраванні дарогі непадалёку ад Кундуза. Пахаванка прыйшла чамусьці толькі пад Новы год. Труну з нябожчыкам не прывезлі, і давялося звяртацца ў ваенкамат, дзе ёй, зрэшты, і паведамілі, што астанкаў сабраць не ўдалося...

З прычоскай сваёй Святлана ніякіх штук не рабіла — пасівела адразу ж, за адну ноч, тую самую, калі вярнулася з ваенкамата. Яна як села ў крэсла, так і прасядзела да раніцы, нічога не бачачы і не чуючы... Доўга і роспачна, уголас, плакала — прасіла Бога, каб вярнуў ёй Валодзю, каб усё гэта было памылкай... Яго няйнакш у палон узялі, можа, недзе жывы...

Так, яна плакала, але — гэта добра помніць — слёз не было: крынічную бруйку, праз якую ішлі ў яе сэрца сокі жыцця, перацяў скрушны боль.

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

Вячэрняя малітва

Даруй мне, Божа,
Што я, не вернік,
Цябе трывожу
У час вячэрні.
Я веру, Божа,
Што нас не кінеш,
Што ты паможаш
Маёй Айчыне.
Паможаш маці,
Паможаш роднай,
На ногі ўстаці
У час гаротны
І дабрадзею,
І ліхадзею
Дасі надзею,
Дасі надзею...

Продкі

Калі марнею ад нягод
І сэрцу цесна,
Я ўспамінаю радавод
І продкаў песні.

Яны ідуць за годам год
З мячом і з плугам.
О, мой нязводны род,
Ён моцны духам!

Імёны памяць берагла,
Вяла праз церні,
Каб я не сеяў зла,
А толькі — зерне.

Да іх іду я зноў і зноў,
Ім веру свята.
Таму й вяду сваіх сыноў,
Да іх на раду.

●

Крытык кажа:
«Традыцыйна».
Крытык кажа:
«Пачуццёва».
І прысуд мне афіцыйны
Ён выносіць канчатковы.
Ах ты, крытык-аналітык,
Ты сціпло дарэмна мучыў.
Ці падумаў хоць калі ты,
Што не той я школы вучань,
Што ў настаўнікаў суровых
Я даўно ужо навучан:
Традыцыйна,
каб — жыццёва,
Пачуццёва,
бо — балюча...

Развітанне з Туманам

...А ты даверся чалавеку,
Свой падзялі са мной настрой
На схіле дня,
на схіле веку,
на схіле восені сырой.
Ці ты адчуў дыханне сцюжы,
Ці замаркоціў лістабой?
Ты выбачай, што я задужа
Заняты быў самім сабой.
Ды сёння я выдатна бачу,
(Ты не прымі адно за здзек)
Што вёў сябе я па-сабачы,
Ты ж паступіў — як чалавек.
І ўсё ж ты даверся чалавеку,
Свой падзялі са мной настрой
На схіле дня,
на схіле веку,
на схіле восені сырой.

Антычны матыў

А нас ухваліць Эпікур,
А Дыяген асудзіць нас.
Ды не старэе бог Амур
І не губляе марна час:
Аднекуль стрэлаў навалок,
Ужо ўскінут лёгкі лук.
Ён — найвыдатнейшы стралок
І закаханых верны друг.

О, як страла яго звініць!
(Я кожны стрэл гатоў вітаць).
А Дыяген няхай бубніць —
Злуе ад зайздрасці, відаць.

Піліп з Канапель

Верш-пастскрыптум

Аднойчы на сойміку магната Радзівіла нечакана і недарэчна выказаўся шляхціц Піліп з Канапель і быў востра высмеяны.

Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў.

Ну, а што калі б
Змоўчыў ты, Піліп!
Што калі б стрываў,
Ці калі б драмаў!
Як драмаў Цімох
Са Старых Дарог.
Ну, вядома, пагулі б,
Ну, вядома, папілі б,
Ну, вядома, за кабет —
Бойкай скончылі б абед.
А уранні — да сядзіб,
Дзе сям'я адна сядзіць.
Сумна павячэраўшы,
Гадавалі б чэрава.
Хто б успомніў і калі
І цябе, і Канаплі!

●

На самым дне маёй самоты...
А што, а што на самым дне!
Віно не лечыць адзіноту,
Хоць кажуць, ісціна ў віне.

І толькі чуецца мне востра
Мая часовасць на зямлі,
І толькі бачыцца мне востраў,
Дзе вы ні разу не былі.

●

...І сказала бабуля хворая,
Ідучы да Усявышняга:
«Даравацъ навучыся ворагу,
Любіць навучыся бліжняга».
Яна простай была жанчынай.
Ціхая,
Добрая,
Слаўная.
А я — піянерам дружыны
Сумна вядомага Паўліка...

Не журыся, хлапеча

(Застольная песня да кінафільма «Богу і д'яблу»).

Не журыся, хлапеча,
Што памрэш не на печы.
Ганарыся, хлапеча,
Што загінеш у сечы.

Што паненкі ў фальварках
І мястэчках папоўны
Уздыхаюць і мараць
Пра спатканні пад поўняй.
Напоўні!
Напоўні!!
Напоўні!!!

Ты ж у лёсу не лёкай
І не служка у д'ябла,
Пакуль трапнае вока,
Пакуль вострая шабля.

Ты ж радзіўся ў сарочцы,
А хрысціўся у сечы.
Ёсць віно яшчэ ў бочцы,
Не журыся, хлапеча.

Нас чакаюць не марна,
Нас кахаюць і помняць
І паненкі ў фальварках,
І ў мястэчках папоўны.
Па поўнай!
Па поўнай!!
Па поўнай!!!

●

Леаніду ДРАНЬКО-МАЙСЮКУ

Ад неба блізкі, ці далёкі,
І у царкве, і на піру
Паэт заўсёды адзінокі,
Я гаварыў і гавару.

І дакараць яго не трэба —
Яго і так туга шкрабе:
Ён гаманіў нядаўна з небам,
А зараз слухае цябе.

лішняя, безразважлівая пагоня за арыгінальнай метафарай прыводзіць да асобных фармалістычных галаваломак. (...)

Гэтая пагоня за арыгінальнасцю нагадвае анекдот, які Янка Купала любіў расказваць, як быль. Іван Дамінікавіч гаварыў, што ў іх мясцовасці жыў шляхціц, які быў вялікім ахвотнікам да высокага стылю. Спатрэбілася яму раз пазычыць дошчак, і ён напісаў суседу прыблізна такі ліст:

«Шаноўны суседзе-дабрадзею!

Не так, каб вельмі, але так, што як ніколі, і наогул, як заўсёды колькі таго —чаго, але яно сёетое».

А ў пастскрыптуме напісаў: «Прашу пазычыць шэсць дашчак».

У паэзіі ў такіх выпадках трэба пакідаць толькі пастскрыптум—тады ўсё будзе зразумела».

(З выступлення П. Глебкі на рэспубліканскім з'ездзе пісьменнікаў).

20 сакавіка 1948 г.

«Адбыўся жалобны мітынг у Мінскай кансерваторыі і Музычным вучылішчы. Пры адкрыцці мітынгу прафесары М. Аладаў і М. Бергер выканалі на фартэп'яна жалобны марш Бятховена.

— Таварышы, — сказаў прафесар А. Амітон, — памёр буйнейшы дзеяч нашай партыі, верны саратнік таварыша Сталіна — Андрэй Аляксандравіч Жданаў. Гэта надзвычай цяжкая страта. Імя таварыша Жданава было адным з папулярнейшых імён у нашай краіне...»

4 верасня 1948 г.
Без подпісу.

«Першае студзеня 1949 года — зусім незвычайны дзень для беларускага народа. Трыццаць год беларускі народ мае сваю дзяржаўнасць, сваю мову, свае тэатры, сваю акадэмію, свае песні, свой універсітэт, свае школы».

1 студзеня 1949 г.
Л. Александроўская.

Дні польскай літаратуры ў Беларусі. Навагрудак. 1976 г.

ЯНЫ РЭДАГАВАЛІ «ЛіМ»

Хведар ЖЫЧКА: «Нам здавалася, што мы служым народу»

Перш чым гутарыць з вамі, перагартаў камплекты газеты за той час, калі я рэдагаваў яе (1972—1976), і перад вачамі замільгалі ўсе колеры тагачаснага жыцця. Той эпохі, якая так дакладна апісана ў славутай «Лысагорскай паэме»: «Быў час, быў век, была эпоха...» Нават не верыцца, што мы так жылі, так думалі, так пісалі... Але ж з песні слова не выкінеш...

VI з'езд пісьменнікаў Беларусі паставіў перад работнікамі пяра новыя задачы — асвятляць наш «магутны поступ наперад», «ствараць творы, дастойныя нашага гераічнага народа». На гэтым з'ездзе «ЛіМ» крытыкавалі многія і за многае (не тых хваліць, дае неаб'ектыўныя ацэнкі твораў і да т. п.). Я таксама выступаў і таксама крытыкаваў і ведаць не ведаў, што праз нейкі год мяне самога будуць «лупцаваць» за гэткія ж недахопы.

ЦК КПБ тады ўзяў лінію на збліжэнне інтэлігенцыі з жыццём народа, для чаго арганізоўваў мноства мерапрыемстваў: Дні беларускай літаратуры ў сваіх жа абласцях, у Літве, Дні чувашскай, польскай, літоўскай, украінскай літаратур у Беларусі, семінары і сустрэчы, выязныя пасяджэнні прэзідыума СП БССР і г. д. Усе яны арганізоўваліся па тыпу паездкі Кацярыны II у Таўрыду, з пацёмкінскімі вёскамі па дарозе. А «ЛіМ» абавязаны быў шырока асвятляць гэтыя падзеі, цэлыя нумары ім прысвячаць, друкаваць пераклады — прытым не з арыгіналаў, а з рускіх перакладаў. Сюды ж трэба дадаць юбілеі — рэспублік, арміі, прарываў блакады, вызвалення гарадоў... «Нядрэмнае вока» пільна сачыла, каб усе падзеі былі адзначаны ў газеце належным чынам.

Што ж да іншага, то асабліва шмат мы друкавалі паэзіі. З прозы ішлі ў асноўным урыўкі з аповесцей і раманаў. Крытыка? Вядома, якая ў той час была крытыка. «Сучаснік у працы і ў літаратуры» — вось фармулёўка адной з дыскусій. Дасягненнем рэдакцыйнага калектыву я яе, вядома, не лічу.

Увогуле я знаходзіўся паміж двух агнёў — паміж ЦК і Саюзам пісьменнікаў, сярэдні ўзрост якога, дарэчы, падыходзіў да 60 гадоў. За што толькі ні цягалі мяне ў ЦК! Нават за пераблытаныя строфы ў вершах М. Барсток і П. Прануzы. Перад тым я працаваў у выдавецтве (як і пазней), я любіў гэтую работу, любіў кнігу. Быць начальнікам — праціўна маёй натуры, вось у чым парадокс! А яны яшчэ думалі, што я трымаюся за сваю пасаду...

Не выпадае сёння ні выхваляцца сваімі дасягненнямі, ні раскайвацца за памылкі і абмежаванасць мыслення. Усе мы тады жылі іншым жыццём, чым сёння, усім нам здавалася, што мы служым народу. І хоць пра той перыяд у мяне засталося нямала горкіх успамінаў, я ні на кога не трымаю зла...

Перабіраючы ружанец

Экспромт ля вакна з нагоды 26 лютага

Я РАЗВІТВАЛАСЯ з гэтым дваром назаўсёды. Тут, на ладным лапіку гаротнай, збэшчанай і зноў абжытай гарадской зямлі, атуленай ад вулічнага тлуму пастарэлымі за 15 гадоў камяніцамі, — тут заставаліся сляды майго дзяцінства.

Хто б мог падумаць тады, што не міне і пяці гадоў, як я вярнуся. І буду зноў дзень за днём бачыць той самы дворык, сцяну дома, у якім прайшла добрая палова дзяцінства. І адчуваць — я нават не магу сказаць, што: гэта не настальгія, не туга па мінулых гадах... Мо гэта — жаданне вызваліць сваю памяць ад мноства эпізодаў — шчаслівых, трагічных, смешных, прыкрых, — пра якія стары родны двор нагадвае мне кожнай сваёй клетачкай, варта проста зірнуць у вакно.

Са старасвецкага дома на вуліцы Брылеўскай мы пераехалі сюды, калі цяперашні цэнтр Мінска яшчэ не аформіўся. Наш Омскі завулак быў нават не дарогай, а кучай пяску, на якой не боязна гулялася дзятве. Дом наш, № 15, стаяў такі новы, сонечна-пясочнага колеру; збудаваны побач 13-ты пафарбавалі ў светла-шэры. А наступны, упіраючыся «рогам» у вуліцу, утварыў у самым канцы двара змрочна-цагляны кут і зваўся ён «захаравадзевятнаццаць». Правей, у паўкружжы саракавога дома (што ўжо лічыўся на праспекце), жылі «саракадонцы», агрэсіўныя малыя хуліганы, з якімі наш двор вёў зімовыя баталіі — са штурмам снегавых крэпасцяў, нежартоўнымі бойкамі ды захопам трафеяў, якімі былі немаведама адкуль узятыя сапёрскія рыдлёўкі.

Омскі, 15... Цёплай парою дзеці разам з бацькамі ўпарадкоўвалі тут палісаднік. За кожнай кватэрай была замацавана «ўласнасць» — клумба, якую аздаблялі кветкамі, дэкаратыўным кустоўем, абкладалі цаглінамі, пеставалі. Усе разам высадзілі аднойчы тоненькія пруткі таполяў. І вельмі хутка выцягнуліся дрэўцы, і кожную вясну, а найбольш падчас навальніцы, двор «чмурэў» ад здобнага водару таполевага лісця...

Здагадайся цяпер, што сярод спалавіненых ствалоў на голай, стаптанай зямлі быў раскошны кветнік. Што побач узвышаўся курган, парослы жывучым пустазеллем, палыном. А праз двор, цераз Даўгабродскую, можна было патрапіць на прыгожы пагорак з мноствам камянёў, мечаных «не нашымі» літарамі: могілкі; на іх рэштках узвялі Палац мастацтваў...

Многае, многае змянілася на двары і за яго «сценамі». На месцы кафэ «Бярозка» быў некалі магазін «Ткани» з паласатымі тэнтамі над вітрынамі, потым тут зрабілі «Закусачнуюаўтамат», дзе за манетку шкляны апарацік выдаваў бутэрброд з нейкім далікатэсам. Каго зараз цікавіць, якімі гатункамі марожанага гандлявалі на рагу кіно «Мир» і «Булочной» (цяпер «Торты»), хто ўспомніць смак таго «Эскімо» ці «Конуса»? Каму са шматлікіх кліентаў Дома быту (праспект 40-а) у галаве, што на яго месцы была пустка, ну а яшчэ раней — барак? Дарэчы, на месцы цяперашніх гаражоў, побач з кацельняй (ператворана ў скульптурную майстэрню), таксама быў барак, а мо і дамок. Гаспадары якога ўтрымлівалі свінню — на цырымонію яе «заклания» бегла ўся навакольная дзятва...

Уся дзятва ведала дворніка-баптыста, дзіўнага дзядзьку, які заўсёды ўсміхаўся і ніколі ні з кім на двары не размаўляў. Яго няўсмешлівая дачка рэдка паказвалася на людзі; яна вучылася ў музычнай школе, на віяланчэлі. А ў дзяўчынкі з нашага пад'езда сястра займалася ў кансерваторыі (там і дасюль: выкладае). Нам увогуле пашанцавала з «артыстычным» асяроддзем: насельнікамі 13-га дома былі музыканты, харысты з opернага тэатра, артысты балета, чые старэйшыя дзеці вучыліся ў спецыяльнай школе-адзінаццацігодцы пры кансерваторыі. (Некаторыя сёння вядомыя ў свеце мастацтва). Мінуў час, я папрасілася «аддаць» мяне ў тую самую школу. Здала экзамен, апынулася ў ліку семнаццаці першакляшак...

Школьныя гады, вядома, — гатовы раман. Тым больш, усё было «не як у людзей»: ад будынка школы да працэсу і мэты навучання. Ды і дарога ў 1 клас пралегла праз Цэнтральную плошчу, міма высачэзнага помніка, самым яркім уражаннем ад якога было шырокае блішчастае і гладкае, як лёд, падножжа з прыгожага ружавата-карычневага каменю. Неўзабаве Сталін знік разам з пастаментам, пакінуўшы пасля сябе спехам, непрыгожа пакладзены брук.

Гаротная плошча... Сёння як гляну на тое, што вырасла на ёй ізноў, падмяўшы пад сябе ўтульна-звыклую прастору, закрыўшы адзін з нямногіх ацалелых старасвецкіх краявідаў горада, пачынаю сумнявацца: калі не выпала пакінуць гістарычны напамінак пра сталіншчыну, дык ці не лепш было даць плошчы адпачыць, чым узводзіць палац-«незавершанку», забойчы сімвал эпахальнай бяздумнасці і бяздушнасці?

Яшчэ адна плошча. Свабоды. Замяняла нам школьны двор, якога проста не было. Запаведная мясціна — плошча Свабоды. Вось і школа наша: старадаўні дом з высокім ганкам, тоўстымі дзвярамі, ажурным балкончыкам, таўшчэзнымі сценамі, глыбокімі аканіцамі, паркетнай падлогай. З сапраўднай сцэнай у зале, дзе мы ігралі акадэмічныя канцэрты, з вялікімі сумежнымі пакоямі, па якіх разыходзіліся на агульнаадукацыйныя заняткі, з асобнымі класамі для індывідуальных урокаў. З печкаю ў закутку, на чыгуннай засаўцы якой можна было прачытаць: «Завод «Чырвоны інвалід». Менск». І год; здаецца, 24-ты. Помню нават буфет, у які хадзілі цугам, спускаліся па крутых драўляных прыступачках у глухое сутарэнне з амаль гатычнай адмысловай столлю.

Але галоўнае заставалася з намі заўжды: музыка, мастацтва, веды. Вучыліся. Перажылі капітальную перабудову школьнага будынка. З хорам удзельнічалі ў буйных філарманічных прэм'ерах («Stabat mater» Перголезі, «Жанна д'Арк на вогнішчы» Анегера, «Ваенны рэквіем» Брытэна, «Рэквіем» Кабалеўскага), запісвалі на радыё першыя песні маладога Лучанка. Здавалі нормы ГПА, разбіралі аўтамат Калашнікава, спускаліся ў касцёльны падвал таварыства «Спартак» пастраляць па мішэнях пад наглядам таварыша падпалкоўніка. Рабілі насценгазеты. Перапісваліся вершамі. Ездзілі ў Вязынку і сярод першых экскурсантаў наведвалі яшчэ недабудаваны Хатынскі мемарыял. Займаліся і літаратурай беларускай, і мовай — балазе, у нашай школе не было распаўсюджанай тады завядзёнкі «вызваляцца» ад яе...

Затое ад праўдзівай гісторыі мы былі вызваленыя агулам і надоўга. Пры нас перакройваліся падручнікі пра мінулае вялікай савецкай дзяржавы, і ўжо гісторыі краю беларускага не знаходзілася прыстойнага месца на палітычнай карце часу.

Мала таго: з намі ніколі не гаварылі пра элементарнае — пра тое, з чаго павінны былі пачацца ўваходзіны ў Школу Музыкі: пра гісторыю самой школы, яе сцен. Не збераглі, нават намёкам, яе непаўторнае аблічча, са злачыннай раўнадушнасцю зрабіўшы «пластычную аперацыю» на фасадзе. Нам ніколі не прапаноўвалі экскурсію па плошчы, якая, апроч іншага, была звязана з музычнай мінуўшчынай Мінска, Беларусі. Грэх, канечне, вінаваціць педагогаў, якія былі ў палоне свайго часу, уласных ведаў і ўяўленняў пра свет і жыццё. Мне проста пашанцавала нарадзіцца ў карэннай мінскай сям'і ды без падручнікаў дазнацца, прынамсі, наконт дома губернатара, помніка XVIII ст., дзе некалі кватараваў нават Карл XII і выпала вучыцца нам; і наконт схаванай пад зямлёю рэчачкі Нямігі. І наконт будынка былога тэатра, дзе потым быў атэль, пазней — музвучылішча, а ў 80-я... не засталося і следу. Ці многіх сёння хвалюе, што на гэтым месцы быў тэатр, у якім адбылася прэм'ера першага беларускамоўнага музычнага спектакля — «Сялянка» С. Манюшкі (а ён непадалёк і жыў, і вучыўся!) на лібрэта В. Дуніна-Марцінкевіча? Толькі ж нядаўна энтузіясты беларускага Адраджэння выцягнулі гэты факт з забыцця.

Дзякуй Богу, што ў нас, будучых «тэарэтыкаў», выкладалі лепшыя на Беларусі педагогі музычна-тэарэтычных дысцыплін. Яны рабілі настолькі моцныя «ін'екцыі» нашым дапытлівым галоўкам, што ў кансерваторыі, як сцвярджалі студэнты, ужо не было чаго адкрываць — хіба што займацца самаадукацыяй ды пашыраць эрудыцыю... А я раптам зрабілася «здрадніцай», у апошні момант пераадрасаваўшы дакументы на журфак. Тут прыспеў і пераезд на новую кватэру — канчатковае развітанне з дваром дзяцінства!

Ды не мінула і пяці гадоў, як я зноў зірнула праз вакно ў наш стары «калодзеж»-двор, волею выпадку (ці невыпадкова?) апынуўшыся ў доме па «захаравадзевятнаццаць», у аддзеле мастацтваў рэдакцыі «ЛіМа». І працую вось...

Перабіраючы сёння газетны архіў, дзіву даюся: не такой і нямоглай выглядае наша музычная культура, хоць ганьбавалі яе і скажалі, і душылі. Глыбокая рэтраспектыва — гэта, канечне, цікава. Але хіба не цікавы позірк у апошнія 10—15 гадоў? Для гісторыі гэта мізэр. Але для грамадства гэта адрэзак часу, у якім сутыкаецца, стасуецца, яднаецца жыццё некалькіх пакаленняў. А што значыць 10—15 гадоў у жыцці газеты, якая толькі раз на тыдзень выходзіць у свет? Колькі соцень сустрэч з чытачом. І адлюстраванне мноства падзей. Тут і новыя фестывалі—моладзі музычных тэатраў; оперных ды балетных спектакляў; «Мінская вясна»; камернай музыкі ў Полацку; памяці Салярцінскага ў Віцебску; міжнародны авангардны ў Мінску. Тут і рэспубліканскія конкурсы — імя Жыновіча, імя Александроўскай. І першыя праграмы «Харошак», «Свята» «Купалінкі», «Чараўніц». І нараджэнне новых прафесійных калектываў: камернага хору пад кіраўніцтвам І. Мацюхова, Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам М. Фінберга, духавога аркестра «Няміга» пад кіраўніцтвам А. Берына, ансамбля танца «Белыя Росы», камерных аркестра й хору ў Гродне, сімфанічнага — у Гомелі, суполкі салістаў «Класік-Авангард», дзіцячых музычных студый пры ДАВТе і тэатры музкамедыі. Нарэшце, ад першага прачытання «Полацкага сшытка» ансамблем «Кантабіле» — праз фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы» — да заснавання творчага аб'яднання «Беларуская капэла» на чале з В. Скорабагатавым пры маладым Саюзе музычных дзеячаў. А колькі было музычных прэм'ер, адметных гастроляў, яркіх дэбютаў!

Для смутку таксама былі прычыны за гэты кароткі час. Адыходзілі відныя дзеячы культуры, і штосьці перапынялася ў ёй назаўжды: Р. Шырма, Л. Александроўская, Г. Цітовіч, Ю. Семяняка, С. Друкер, П. Падкавыраў, Д. Лукас, В. Помазаў, Л. Мухарынская, Я. Вашчак, Ю. Яфімаў... Але да жывых вярталіся «цені забытых», забытых па розных прычынах: М. Забэйды-Суміцкага,

Гэта было, было...

«Кудраўцаў у сваім артыкуле ставіць пытанне: «Чаму ж так здарылася, што да твора застаешся абыякавым? Чаму кніга не ўзрушае?» («Мінскі напрамак» І. Мележа. — Рэд.).

Прачытаўшы раман, я таксама паставіў гэтае ж пытанне: сапраўды, чаму ж таварыш Кудраўцаў застаўся да твора абыякавым? Чаму кніга не ўзрушае яго? (...)

Усё зрабіў тав. Кудраўцаў, каб «дапамагчы» маладому пісьменніку, які выпусціў пёршы значны твор».

12 жніўня 1950 г.

Янка Маўр.

«Напярэдадні веснавой сяўбы шматлікія дэлегацыі сялян-аднаасобнікаў з Баранавіцкай вобласці ездзілі ў перадавыя сельгасарцелі «Рассвет» і «1 Мая» Бабруйскай вобласці, ды ў «Камінтэрн» Магілёўскай вобласці. Яны ехалі туды, каб сваімі вачыма пабачыць новае жыццё».

13 студзеня 1951 г.

Р. Сабаленка.

«Трэба адзначыць, што многія творы ў праграме (для настаўніцкіх інстытутаў. — **Рэд.**) трактуюцца аднабакова, а ў некаторых выпадках зусім няправільна. Так, напрыклад, у характарыстыцы паэмы Янкі Купалы «Над ракой Арэсай» гаворыцца: «Паказ стваральнай працы чалавека — галоўная ідэя паэмы». Зусім ясна, што звесці гэты выдатны твор нашай беларускай літаратуры да паказу толькі **стваральнай працы чалавека наогул** —значыць няпоўна вылучыць купалаўскую ідэю, якая так ярка акрэслена ў творы наступнымі радкамі:

Балота, забалоць
балот,
Як там ні называй,
Але ступіў тут
большэвік —
Ён зменіць гэты край».

18 жніўня 1951 г.

Я. Міхалін.

«...ідуць гады за гадамі, а некаторыя таварышы, падаўшы творчую заяўку і будучы прынятыя ў Саюз пісьменнікаў, упарта маўчаць, нічога не друкуюць і нічога не пішуць. (...) Больш таго, з'явілася катэгорыя людзей, якія толькі фармальна лічацца пісьменнікамі, (...), а літаратурнай творчасцю — сваім непасрэдным абавязкам — не займаюцца».

31 ліпеня 1954 г.

Без подпісу.

«Большасць пісьменнікаў, на думку аўтара, народ непрацавіты. «Свае творы яны лічаць ужо закончанымі пасля адной-двух рэдакцый, не жадаючы яшчэ і яшчэ раз прадумаць кожную старонку, кожны радок свайго твора. Не жадаючы многа часу траціць над дэталёвай адшліфоўкай сваіх твораў, яны нясуць у рэдакцыю (?) у сырым незавершаным выглядзе. У гэтым можна папракнуць як маладых, так і старэйшых

Пасля 1000-га спектакля «Паўлінка» на сцэне купалаўскага тэатра.

пісьменнікаў. Не заўсёды бываюць патрабавальнымі і выдавецтвы».

Няма неабходнасці прыводзіць яшчэ прыклады прэтэнцыёзна-бяздоказных разважанняў Ф. Бондаравай».

30 студзеня 1954 г.

Д. Палітыка.

«Тэма народа ў нашай літаратуры — гэта адначасова тэма партыі: народ і партыя ў нашай краіне адзіныя. Выхаваўчае ўздзеянне нашай літаратуры на чытача значна ўзмоцніцца, калі з яе будзе вытручаны да канца культ асобы, які

СЛОВА ПРА ЮБІЛЯРА

Прыгадваецца «ЛіМ» 30-х гадоў. Рэдакцыя месцілася ў будынку Саюза пісьменнікаў, на рагу вуліц Савецкая і Камсамольская. Я працаваў тады ў «ЛіМе» адказным сакратаром. Рэдактарам быў Ілья Гурскі, вельмі душэўны, памяркоўны, шчыры чалавек. Намеснікам быў Міхась Модэль, той дужа любіў дысцыпліну і любіў кіраваць. Працавалі яшчэ Хвядос Шынклер, Барыс Мікуліч, Міхась Блісцінаў. Час быў цяжкі. Вельмі асцярожна трэба было ставіцца да сказанага слова. Мы адзін аднаго папраўлялі, раіліся. Страхам усёй літаратуры быў Лукаш Бэндэ, які любіў усіх павучаць, старанна вышукваў у «ЛіМе» артыкулы, каб не толькі паспрачацца, але і прыдрацца, і папракнуць, а па сутнасці, данесці.

Тым не менш «ЛіМ» цягам гадоў быў для многіх патрэбнай, любімай газетай, у тым ліку і маёй. Пра літаратуру, кіно, пра наша мастацтва можна было прачытаць бадай што толькі ў «ЛіМе».

Хачу асобна сказаць пра «ЛіМ» сённяшні. Гэта вельмі сур'ёзная, байцоўская газета, не толькі літаратурна - мастацкая, але і грамадска-палітычная. Яна актыўна ўмешваецца ў жыццё, узнімае шматлікія грамадскія і сацыяльныя пытанні і праблемы, і ці не гэтым, найперш, здабыла свой цяперашні высокі аўтарытэт.

Ян СКРЫГАН.

Д. Захара, М. Куліковіча-Шчаглова...

І паспрабуй назваць усе новыя таленты, чые імёны, упершыню надрукаваныя ў «ЛіМе», набываюць прызнанне ці ўмацоўваюць ужо і так бясспрэчны аўтарытэт у мастацтве! Гэта І. Алоўнікаў, У. Байдаў, В. Войцік, Г. Гарэлава, М. Гулегіна, І. Душкевіч, В. Жывалеўскі, Г. Забара, Л. Захлеўны, Ю. Лікін, Н. Руднева, У. Солтан... Не трэба марных спісаў — ці не ўсе адметныя імёны ўжо трапілі ў гісторыю, дзякуючы газеце. У тым ліку і зусім яшчэ юныя надзеі нашы — новая генерацыя старой школы.

Дарэчы, наша школа вельмі змянілася. З нядаўняга часу яе і завуць па-новаму: «Музычны ліцэй». І выкладаюць тут мае школьныя сябры, «у начальстве ходзяць» колішнія старшакласнікі. Дырэктара педагогі абіралі самі. Наогул, атмасфера дэмакратычная, творчая. Дзеці ладзяць публічныя канцэрты, актыўна ўдзельнічаюць у конкурсах, выступаюць за мяжой.

Радасна за іх: тонкім душам ужо не трэба супраціўляцца казарменнаму духу таталітарызму, які ў розных абліччах пранікаў некалі і ў нашу музычную «цяпліцу». Трывожна за іх: ці не паўтораць любімыя настаўнікі, духоўныя выхавацелі трагічную памылку сваіх папярэднікаў? Трагічную для некалькіх пакаленняў шматнацыянальнага люду Беларусі: калі па інерцыі зыходным пунктам у пошуку і засваенні агульначалавечых каштоўнасцяў рабілася нацыянальная руская ментальнасць і культура, калі добрым тонам лічыліся настальгічныя «воздыхания» па залатым веку расійскай інтэлігенцыі, калі ў плебейскім захапленні парадкамі маскоўскіх салонаў ці піцерскіх гімназій высвечваў комплекс «северозападного» правінцыяла, які ці то з-за сваёй абмежаванасці, ці то з-за гультаяватасці нават у спрыяльны для гэтага час не навучыўся ўспрымаць і трактаваць гісторыю, свет, жыццё з цвярозых цэнтрабежных пазіцый.

Барані Божа іх ад настаўніка, які калі і ведае, дык не хоча верыць, што храмы, палацы, салоны ды гімназіі, інтэлігенты з еўрапейскай адукацыяй былі і тут, і ў іншых беларускіх гарадах ды мястэчках. Што культура Вільні нам радней за ніжагародскую. Барані ад настаўніка, які проста не разумее, чаму выхаванне нашых музычных надзей немагчыма без выхавання грамадзянскай свядомасці. Дай Божа, апроч класных спецыялістаў, яшчэ і мудрых выхавацеляў, якія пачнуць уводзіны пачаткоўцаў у свет мастацтва і ведаў вобразным аповядам пра гісторыю плошчы, дзе стаіць родная школа — Музычны ліцэй!

Успомніла зараз эпізод з сёлетніх нататкаў Б. Сачанкі: парыжскія школьнікі пішуць сачыненне пра... сыры Францыі, віны Францыі, рэкі Францыі — краіны магутных, агульначалавечага ўзроўню, культурных набыткаў. Ёсць пра што задумацца. Ці будзе паўнацэнным засваенне агульначалавечых каштоўнасцяў, калі яно не асвечана вось такім пачуццём натуральнага патрыятызму, цікавасцю да «гісторыі з геаграфіяй ды біяграфіі» сваёй канкрэтнай зямлі, а не абстрактнай patria?

У многіх выхаванцаў ліцэя ўжо сёння яркае творчае жыццё, у некаторых — вялікая будучыня ў мастацтве, у педагогіцы. І хай не будзе для іх лёгкаю справай — пакідаць Беларусь назаўжды, «мяняючы» яе на прэстыж Масквы ці Піцера, ці камфортных еўрапейскіх правінцый. Ведаю не так і мала нашых музыкантаў, у тым ліку і выхаванцаў усё той жа школы, — яўрэяў, татараў, рускіх, украінцаў, палякаў, якія ў невыносных для культуры ўмовах, не наракаючы на лёс, спраўляюць свой падзвіжніцкі чын, іграюць у аркестрах, служаць адміністратарамі, навучаюць дзяцей, ствараюць сімфоніі, оперы, песні, даследуюць фальклор, працуюць у архівах, вяртаюць у жыццё забытыя нотныя помнікі. І ведаю беларусаў, якім «неймется» тут. Крый мяне Божа судзіць іх — гэта справа сумлення.

Не хачу быць суддзёй і тым людзям, якім надта карцела гаспадарыць у горадзе, і з гістарычнай Даўгабродскай яны зрабілі вуліцу Казлова, сціплы Омскі завулак перайменавалі ў вуліцу Румянцава (няўжо для гэтага імя не хапіла б таго тупіка ці праезда, што ўпіраецца ў дамок-музей на беразе Свіслачы?). Для мяне дом 15 заўсёды застанецца на Омскім, дзе замест шыльды турбюро «Спутнік» было наглуха зачыненае параднае дзіцячага садзіка, у які ўваходзілі з двара. Дзе на голас вандроўнага тачыльшчыка: «Точу ножи-ножницы!» збягаліся ўсе гаспадыні. Дзе ў глыбокім падвале дарослыя трымалі дровы, брыкет, бульбу і нават трусоў, а побач, у бамбасховішчы, дзеці збіралі кніжкі, каб гуляць «у бібліятэку»...

Вядома, 26 лютага — не толькі дзень нараджэння «ЛіМа», а яшчэ, паводле праваслаўнага календара, і «Святланін дзень», так што 60-годдзе газеты для мяне паўнацэннае асабістае свята. Вось і пасваволіла імяніннiца, ці то сур'ёзна, ці то з усмешкай глянуўшы з акенца роднай газеты ў незабыўны двор дзяцінства...

С. БЕРАСЦЕНЬ.

ТАНЕЦ МАЛЕНЬКІХ БРОКЕРАЎ

Колькі каштуе рэспубліканскае тэлебачанне! Калі прыглядзецца да ягоных перадач, дык можна прыйсці да высновы, што найбольш танны цяпер не эфірны час, а сумленне.

Некаторы час назад па Цэнтральным тэлебачанні загадкавага выгляду малады чалавек амаль штовечар паўтараў: «Придет день, и я скажу все, что думаю по этому поводу». Такі дзень сапраўды настаў. Стваральнікі некаторых перадач рэспубліканскага тэлебачання могуць адчуць гонар за ўласную творчую перамогу: за пяро ўзяўся той, хто сам шмат часу аддаў рабоце на тэлебачанні.

Нагодай для маіх развагаў паслужылі тыя перадачы апошняга часу, гледзячы якія, я ніяк не мог адбіцца ад думкі, што чую і гляджу бясконцыя абразы, скіраваныя з экрана проста на мяне, грамадзяніна незалежнай рэспублікі. З маўклівай згоды кіраўніцтва тэлебачання мяне ўвесь час у вочы настойліва называюць чалавекам другога гатунку, які мусіць сядзець у адведзеным мне некалі месцы, не вытыркаючы носа.

Чаму ж у мяне ўзнікла такое адчуванне? Найперш таму, што са мной размаўляюць не на мове маёй дзяржавы. Я далёкі ад сепаратысцкіх настрояў, але добра адчуваю, што такое ёсць павага да гаспадароў, а што такое — нахабства з боку запрошаных табой гасцей. Вось чаму дыялог, што вядзецца са мной з экрана, выглядае, я сказаў бы, «изощренно»: калі перадача літаратурная ці прысвечаная мастацтву, дык гучыць збольшага беларуская мова: маўляў, гэта, беларусікі, ваша, — нацэ, трымайце. Такое адчуванне, быццам костку табе кідаюць... А вось калі гаворка датычыць высокай палітыкі, бізнесу, эканомікі, дык мне даюць зразумець: тут вам, шчырыя, рабіць няма чаго. Нацыянальны бізнес? Барані Божа! Мяркуючы па нашым тэлебачанні, беларусы такія тупыя і недалёкія, што іх да бізнесу і падпускаць не мае сэнсу. Ён ёсць у Беларусі, ды толькі скрозь рускамоўны. І менавіта ў гэтым мне бачыцца не толькі нічым не прыхаваная абраза, але і свядомая палітыка, скіраваная на аўдыторыю экспансія, якую кіраўніцтва тэлебачання апошнім часам — так атрымліваецца — ухваляе.

Я не буду згадваць перадачу «Бізнес-клуб», дзе мне, беларусу, на добра пастаўленай рускай мове меланхалічна прапануюць набыць партыю кирпича (каб вы зразумелі — цэглы). Я кажу пра агульную цывілізаваную павагу да людзей свайго краю, уключаючы і тых, хто тую цэглу вырабляе. Павагу, якую — зноў жа са згоды шаноўных кіраўнікоў — адкінулі як нешта непатрэбнае многія рэдактары тэлебачання, калі толькі дайшло да аплаты рэкламы і адпаведных ганарараў. Выходзіць, грошы сапраўды не пахнуць, няхай яны і эфірныя? Будзем прадавацца, шаноўныя калегі, з дзяржаўнага пакуль яшчэ тэлебачання, забыўшыся на творчасць дзеля рознакаляровых паперак з выяваю непераможнага профілю? На словах, значыць, за развіццё дзяржаўнай мовы, за бел-чырвона-белы, а на справе — хапай, пакуль начальства вочы заплюшчыла на гонар і сумленне! Так, гэта ж куды лягчэй, чым сказаць нешта канкрэтнае на агульным сходзе...

Не разумею, чаму дыктары нашага тэлебачання імгненна забываюцца на родную мову, як толькі да іх трапляе інфармацыя з галіны бізнесу. Не разумею, чаму «Калыханка» прыпячатана адбіткам мілай, але ўсё ж замежнай «Алісы». Ці не намёк тут на даверлівага хлопчыка, выразанага з палена, з якім з дзяцінства пачынаюць параўноўваць грамадзян сінявокай? Не разумею, чаму ўсе цітры бізнесрэкламы — па-руску? Не разумею, чаму каментатары ды рэпарцёры, трапляючы да папулярных і адказных асоб, адразу ж пераходзяць на «великий и могучий», нібы тыя футбалісты ды чыноўнікі скрозь родам з-пад Курска. Гэта што, уласцівая беларусам сціпласць? Не! Адсутнасць таго ж гонару! Не разумею, чаму замежным гасцям пытанні задаюцца таксама — па-руску. Яны што, гэтую мову разумеюць значна лепш за беларускую? Чаму ўвогуле свабоднае веданне роднай мовы для рэпарцёраў тэлебачання неабавязковае. Можа, таму, што куды лягчэй проста пераказваць сюжэты, ласкава запазычаныя ў CNN? А далей як? НіКак!

Я адно толькі разумею: не можа так здарыцца, каб французскае, скажам, тэлебачанне запаланіла рэклама выключна на японскай мове. Французы маюць гонар, хоць у прынцыпе такая сітуацыя не выключана. Але ўяўляю, колькі б за гэта давялося даплаціць японцам. Яны, японцы, глядзяць не ў той бок. Рэспубліканскае тэлебачанне каштуе нашмат танней, таму і прадаецца адразу ж за пустыя рублі весела і з бачным задавальненнем.

Што да мяне, дык ва ўсім гэтым бачу звычайнае манкурцтва. Дзесяць гадоў назад Беларусь нарэшце атрымала ўласны нацыянальны канал. Цяпер — такое ўражанне — ёсць жаданне яго закрыць і на ягоным месцы заснаваць нешта прынцыпова новае — канал Северо-Западного края. Што ж, у такім разе я не здзіўляюся, што правакатара Жырыноўскага — сучаснага Гапона — з ахвотай запрасіла ў госці некалі такая прагрэсіўная праграма «Крок». А пасля яшчэ і крышталёва-чыстага ды адноўленага Чыкіна. Хто будзе наступны? Андрэева? Макашоў? Кадафі? Так, дэмакратыя павінна даць магчымасць выказацца кожнаму. Але не для таго, каб з эфіру ліўся бруд, на які аніяк не рэагаваў «Крок» — лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола. «Вместе весело шагать»?

Немагчыма зразумець, як гэтак абыякава можна ставіцца да аднаго з найбольш святых законаў — Закона аб дзяржаўнай мове. Але я зусім не хачу неўзабаве ўбачыць на экране свайго тэлевізара застаўку на мове міжнацыянальных зносін: «Продано»!

І зусім ужо не хачу, каб па «шматлікіх заяўках працоўных» на беларускім тэлеэкране абавязковай уверцюрай ці не да кожнай перадачы зрабіўся б «Танец маленькіх брокераў», гатовых за мізэрны працэнт перапрадаць нават уласную душу.

Дзмітрый ПАДБЯРЭЗСКІ.

знайшоў вельмі моцнае праяўленне як у паказе народа, так і ў паказе партыйнага кіраўніцтва».

19 мая 1956 г.

А. Адамовіч.

«І вось фільм «Палеская легенда» выйшаў на экраны. У ім можна было ўбачыць усё: сляпцоў-бандурыстаў на ўкраінскім кірмашы, ліхіх гайдамакаў, старажытны літоўскі замак, польскія касцюмы. У галоўных ролях выступілі І. Пераверзеў і А. Ларыёнава, але нічога не было беларускага. На жаль, такія выпадкі не адзінкавыя».

8 студзеня 1958 г.

В. Смаль.

«Тлумачэнні і каментарыі да паэтычных твораў, матэрыялы па тэорыі літаратуры ў хрэстаматыях таксама не заўсёды здавальняючыя.

Што да разумення верша М. Танка «Мінскі трактар» як паэтычнага твора могуць даць, напрыклад, запытанні, якімі суправаджае верш укладальнік:

1. Якое значэнне мае трактар для сельскай гаспадаркі?

2. Хто і адкуль прыслаў падзяку майстрам, якія зрабілі трактар?»

12 сакавіка 1958г.

А. Лойка.

Дні культуры Славакіі ў Беларусі. Сустрэча ў Доме літаратара.

ЯНЫ РЭДАГАВАЛІ «ЛіМ»

Алесь АСІПЕНКА:

«Панавала сонная абломаўшчына»

Майму прызначэнню ў «ЛіМ» папярэднічала цэлая эпапея, але я на ёй запыняцца не буду. У вярхах мяне ўжо ведалі па «Маладосці» і лічылі «неуправляемым», аднак жа неяк зацвердзілі. Які тады быў час — самі ведаеце. Гэта не проста застой — панавала сонная, абывацельская абломаўшчына. Абломаўшчына па-савецку, якая ўкаранілася па ўсёй краіне. Акрамя ўсяго іншага, вакол страшэнна пілі, нават у рэдакцыі можна было пабачыць нецвярозага супрацоўніка. Літаратурная атмасфера таксама была нялепшай. З першых месяцаў рэдактарскай працы я зразумеў, што разгарнуцца мне не дадуць. Крый Божа адзначыць нешта сапраўды вартае ўвагі альбо пакрытыкаваць нявартае! Крытыку ўвогуле ўспрымалі хваравіта. Прывяду прыклад.

С. Марчанка змясціла на старонках «ЛіМа» агляд паэзіі часопіса «Полымя», дзе прайшлася па слабых вершах. Разыграліся амбіцыі. Трое масцітых паэтаў надрукавалі ліст у «Звяздзе», у якім і штотыднёвік, і малады крытык былі літаральна разгромлены. Мала таго: нас прымусілі на сваіх старонках перадрукаваць гэты ліст! Факт умяшання ў літаратурныя справы мяне абурыў, і хоць мы таксама адказалі — артыкулам М. Барсток, — пэўныя літаратурныя колы пасля таго я чапаць ужо не мог. Даводзілася асцярожнічаць. Калі б не падтрымка такіх пісьменнікаў, як Янка Брыль, Васіль Быкаў, Алесь Адамовіч, Максім Танк, Іван Чыгрынаў, я і трох год не вытрымаў бы на гэтай пасадзе.

Я ўжо казаў пра творчую атмасферу ў Саюзе пісьменнікаў. Мяркуйце самі: прыходзіць да мяне супрацоўнік «Полымя» з прапановай: давай дамовімся, вы не крытыкуеце нас, а мы — вас. Альбо яшчэ. У інфармацыі пералічваем членаў прэзідыума нейкага пісьменніцкага сходу. Званок з парткома: чаму пералік у такім парадку, а не ў гэткім? З таго часу ўсе пералікі давалі строга па алфавіту. Вам здаецца — дробязі, але ў іх заключалася наша праца.

Былі выпадкі анекдатычныя. Наш мастак да дня тэатра намаляваў дзве маскі — трагічную і камічную. Зацвердзіў я першую паласу, а як узяў у рукі газету — вачам не паверыў: ужо абедзве маскі смяюцца! Аказваецца, мяне паправіў мой дужа ідэйны намеснік!

Што мне добрага ўдалося зрабіць, дык гэта наладзіць творчыя кантакты з крытыкамі. Мы сустракаліся з супрацоўнікамі Інстытута літаратуры АН БССР, з кінакрытыкамі, музыказнаўцамі, мастацтвазнаўцамі, і агульную мову ўсё ж знайшлі. Што ў выніку ажывіла газету. Спецыяльныя нумары прысвячаліся і стану культуры ў абласцях.

За гэты час амаль напалову памяняўся склад рэдакцыі. Прыйшлі С. Берасцень, Т. Бондар, М. Мятліцкі, іншыя, я пра іх і сёння ўспамінаю з удзячнасцю. Даваліся і матэрыяльныя пытанні вырашаць. Дайшло да таго, што наведвальнікам не было на чым сядзець — крэслы ламаныя. Бібліятэкай увогуле тэхбяспека забараніла карыстацца, бо драўляныя стэлажы не вытрымлівалі цяжару кніг. Давялося заказваць новыя. Змянілі мы і знешні выгляд газеты, каб яна не пераймала афармленне «Литературки».

Але ж вам не патрэбна справаздача, праўда? Так што на гэтым спынімся. І — поспехаў «ЛіМу» ў новым часе!

З ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ

З творчасцю Ларысы Геніюш і з ёй самой, якой выпаў нялёгкі жыццёвы лёс, мне давялося пазнаёміцца за паўночным Уралам, у лагеры. А пасля, значна пазней, пачынаючы з 1970 года, я бываў частым госцем у яе дома на радзіме ў гарадскім пасёлку Зэльва. І сёння хачу прадставіць некалькі вершаў паэтэсы, якія яшчэ не нюхалі друкарскай фарбы, але сугучныя часу.

Мікалай КАНАШ.
г. Жлобін.

Ларыса Геніюш з мужам Іванам Пятровічам. Зэльва. 1973 г.

Ларыса ГЕНІЮШ

●

Неўміручасць даўніх пакаленняў,
Водгулле мінулага быцця,
Мы як сведкі вашага існення,
Ваш далейшы паясок жыцця!

І хоць ходзім сёння не у тканым,
Вучаць новым праўдам наравіць,
Усё ж мы ворагу не аддамо затанна
Спадчыны, што неслі у крыві!

Не забудзем людскасці, ні мовы,
З працавітых, здолеем стрываць
Над народам здзек стары і новы—
Нам душы крывіцкай не прадаць!

Шмат адыдзе хілых, бесхрыбетных,
Не заплачам, не прывыклі ныць.
Сто арлоў к нам прыляціць за гэта,
Каб народу праўдаю служыць!

І не сціхне песня ў Прынямонні,
І не згіне мова на Дняпры,
Прыйдзе час, і водгулле Пагоні
Да сялібаў данясуць вятры!

Страпянецца сэрца з падняволля,
Устане мужны гаспадар зямлі,
У нашым краі ў прадзедавым полі
Будзем жыць мы, як вякі жылі!

Залунае сонечна Пагоня,
Мужны рыцар, крыж і белы конь,
І народ наш болей не застогне,
Што прайшоў пакуты і агонь!

Чырванее, ападае лісце,
Каб вясной на зорах зазіяць.
Груганы крыві ўжо напіліся,
Час, пара у Сібір ім адлятаць!

●

Далі ёсць далі, і лёс наш круты,
І нам ўжо з табой не сустрэцца,
Усё ж чую праз гэтыя далі, браты,
Як вашыя тужаць сэрцы.

Сніцца Вам край найцяжэйшых пакут,
Адвечны наш лад гаспадарскі,
Хоць бедны прыбыткамі дзедаўскі кут,
Усё ж багаты несказанай ласкай.

Сягоння іначай, камбайны кругом,
Не пяюць надвячоркамі жнейкі,
І большая крыху, цяжэйша зярнём,
Хоць не свая ўжо жменька.

Сягоння іначай, не тое сяло,
І доля і мова не тая,
Адвечнае наша дабро і цяпло
Аднак у душы не згасае!

А згасне—здзічэем, загінем тады,
Ад роду не нам адыходзіць.
Любоў быццам сонца ратуе з бяды,
Зямля нат без сонца не родзіць.

Не клічам вас воляй, яе ў нас няма,
Зямлі ў нас няма, ні багацця,
Адно засталося нам: продкаў Імя,
Імем роду мы клічам вас, брацця!

●

То не гоман чужы і грымотны,
У шумных выкрыках спакваля
Голас сціплы чутно і гаротны,
То гамоніць мая зямля!

З непахіснай надзейнай сілаю
Прарастае з глыбінь зярнё.
Чутна голас дзядоў над магіламі.
Прабіваецца праз дзярнё...

Слова кожнае, слова важкае,
Ўмацаванне народных праўд.
Не паўзеце, сыны, мурашкамі
Па зямлі на чужы загад!

Не хавайце ў магілу мовы,
Сваіх звычаяў і Імя.
Крывічы мы, род ганаровы,
І не зроджаны да ярма!

Нам даўно ўжо свабоду забралі,
Нясём долі круты цяжар,
І ў бядзе мы, аднак, захавалі
Чалавечы, дастойны твар!

І таму прарасцём з магілаў,
Цераз краты і кайданы,
Каб свабодай зямля ўскаласіла.
Яе праўдай засеюць сыны!

Нат касцьмі, толькі болей не нашымі,
Іх замнога народ зляжыў,
Уміраць нам было не страшна,
Толькі б край наш квітнеў і жыў!

Толькі годзе ўжо пакутаў,
Толькі годзе ўжо ахвяр,
Вольнай волі зялёнай рутаю
Мы засеем наш родны Край!

З продкаў нашых вялікім Імем
Пойдзем ў новы, крывіцкі дзень,
Нат слабых мы з калень падымем
На узровень вартых людзей.

Халуёў мы адмыем з бруду,
З чорных плямаў братняй крыві,
Любоў творыць часамі цуды,
Уваскрашае і нежывых.

Нам народ караць не прыстала,
Ён ў няволі душой знямог.
Усё ж мы будзем людзьмі—не стадам,
Хай нам у гэтым паможа Бог!!!

●

Сонца узыйшло асенняе.
Свеціць, але не грэе.
Ветрам даўно развеяна
Жменька былых надзеяў.

Землі дзядоў не нашыя,
Мы слугі свіней, кароўнікаў,
Для нас толькі праца цяжкая
І доля тупых нявольнікаў.

Не праца тая свабодная,
Годнасць своя, гаспадарская,
На калгас паглядаем сёння мы,
Што нам ласка ўдзеліць панская.

Нам не зраўняцца з старшынямі,
Не спіцца нам з брыгадзірамі.
Духовай, ліхой нішчымніцы
Не здобрыць народнай шчырасцю.

Нам ужо не выткаць узорамі
Дываноў сваіх, як калісьці,
Усё тут нам забаронена,
Рабы мы ужо з калыскі.

Нам мовы сваёй ужо сорамна,
Яны нам сваю дыктуюць,
А тога, што ўсё ж гаворым мы,
Яны ўжо даўно не чуюць...

Ёсць грошы, няма з іх радасці,
Пустэча ў душы, трывога.
Хлуснёю, насіллем і нагласцю
Замяніць захацелі Бога.

Пакланіся чарцы і чарачцы,
Рэлігія—песня старая,
Усё ж злыдням задума не дарыцца.
Розум—перамагае!

●

Не жыццём напоўнены дзень да краёў,
Жыццё—люты бой і ўжо тысячу жалаў
У хворае сэрца ўпілося маё.
Дзед мой і прадзед такога не зведаў,
Хоць і жылі яны многа гадоў.
Вось стаю я адна пасярод людаедаў
І пяю, як дзіця, ў забыцці пра любоў.
І смерці самой не баюся пярэчыць,
Натхнёна сваім і жаночым пяром.
Ім, як шпагай, змагаюся за чалавечнасць,
Ды з нялюдскасцю б'юся і злом.
А гдзесць за плячыма крадуцца Іуды,
Насупраць нярэдка забойцы стаяць,
І кожны мой дзень толькі з веры і цуду,
Толькі выстаяць горда, ў баі не ўпасць.
Ізноў Ірады ўсюды шукаюць дзіцятка,

Забіць па загадзе з іх кожны гатоў,
Я ж смела выходжу з Хрыстом, як з ягняткам,
Насупраць ашчэранай зграі ваўкоў.
І хоць перакрылі мне ўсюды дарогі,
І кожны жаночы вартуюць мой крок,
Праз здзек і праз мукі іду без трывогі
У дні, дзе жыццё, як суцэльны астрог.
Іуды наўкол выпаўзаюць, як змеі,
У нявінную душу агідна шыпяць.
Я ж слухаць не ўмею й хістацца не смею,
У баі за народ свой я мушу стрываць.
Хто ведае, можа, ўжо бліжыцца Каін,
І вораг гатуе знячэўку мне гроб,
Я строга лічу кожны кінуты камень
У бясстрашны і моцны жаночы мой лоб.
Толькі сэрца маё ціхі жаль агартае
Ноч сумная, доўгая думкі прадзе,
Што ў гэтым так некалі любым мне краі
Няма ні сяброў, ні адданых людзей.
Можа, ўмываюць, падумаўшы, рукі,
А можа, паціху, што ў сто разоў горш,
З пакутаў маіх, з маіх жудасных мукаў
Лічаць Іудаў «зароблены» грош...
Божа, тут некалі ў кожнай быў хаце,
Вякі што у сэрцах старых Крывічоў,
Дазволь мне ў змаганні маім не спыняцца,
І людзям з-над Нёмна пяяць пра любоў.
Калі ўсё стане не чулай машынай
І толькі слугою яе чалавек,
Няхай мае вершы квітнеюць шыпшынай,
Калінай жывой ля задуменных рэк.
І сярод шумных чужацкіх парадаў,
Дзе душна ад пыхі, аружжа і зла,
Хай людзям гавораць праз людскасць і праўду,
Што колісь па сёлах забытых жыла.
Паэт—гэта птах, крык душы летуценнай,
І здзекам іх голасу нельга спыніць,
Ніколі арлы не стаяць на каленях,
Натхнёнае слова й па смерці гучыць!

Гэта было, было...

«Кепска і тое, што за апошні час з крытычнымі артыкуламі зусім не выступаюць старэйшыя беларускія пісьменнікі. У 1946 г., калі выходзіў першы зборнік апавяданняў Я. Брыля, К. Крапіва напісаў да яго ўступнае слова. Чаму б цяпер Я. Брылю не напісаць рэцэнзію, скажам, на першую кнігу В. Адамчыка ці І. Пташнікава? А хіба не цікава было б чытачу і самому У. Караткевічу, калі б з разглядам яго першага зборніка вершаў выступіў М. Лужанін ці А. Вялюгін?»

3 верасня 1958 г.
С. Александровіч.

«Другі сакратар райкома (М. Паслядовіч, «З табою побач». — **Рэд.**) Раман Шынкевіч наогул згубіўся на старонках аповесці. Ён хоць і праявіў некаторую ўвагу, пратрымаўшыся ў камандзіроўцы ў калгасе «Партызан» даўжэй, чым іншыя раённыя работнікі, але па віне аўтара плённага занятку ў творы так і не знайшоў».

24 лютага 1961 г.
Я. Шарахоўскі.

«Днямі на маладзёжным вечары ў адной з канцэртных залаў беларускай сталіцы адбыўся прыкры выпадак. Музыканта, лаўрэата саюзных і міжнародных конкурсаў, моладзь не стала слухаць: «Цымбалы?— Далоў!» Яго асвісталі, закідалі цукеркамі.

Цукеркі — салодкая рэч. Але якую горкую прысмаку набылі яны ў гэты вечар».

8 студзеня 1963г.
Л. БраняВіцкі.

«З лёгкай рукі Р. Барозкіна занадта захвалены ў нас Рыгор Барадулін, хоць факты яго непасрэднай творчай практыкі не даюць падстаў для непамернага захаплення. Больш таго, Рыгор Барадулін часам выступае ў друку з вершамі невыразнымі па думцы, цьмянымі па зместу і вобразнай сістэме.

Вельмі шчыра ў нас раздаюцца лаўровыя вянкі, патэнты на вечную славу. Не паспее другі «салавейка» вылузацца з яйка, адкрыць рот, як некаторыя паслужлівыя «дзядзькі» крычаць ужо: «Ура, талент!»

29 сакавіка 1963 г.
Якуб Усікаў.

«Наш дом —твой дом, Фідэль!

...Сэрцам, поўным любві да свайго правадыра, са шчырым пачуццём удзячнасці за ўсё невымернае, што зрабіў ён для Кубы і для кожнага кубінца, вялізнымі літарамі на сценах дамоў там пісалі словы:

— Гэта твой дом, Фідэль!

Сёння чорнабароды гігант, імя і харошая ўсмешка якога вядомы кожнаму чалавеку на зямлі і ўжо ж безумоўна нашаму суайчынніку, госць краіны Саветаў, наш з табою госць, таварыш!»

30 красавіка 1963г.
У. Мехаў.

«Першага студзеня — сорак пяць год з дня ўтварэння нашай рэспублікі. Так, сорак пяць год у гісторыі народа — гэта і мала, і многа. Але бясспрэчна адно: яны адкрылі новую эру ў жыцці беларускага народа — эру ўласнай дзяржаўнасці, рабочых і працоўных подзвігаў цудоўнага росквіту нацыянальнай культуры, таленту і здольнасцяў».

31 снежня 1963 г.

Уладзімір Карпаў.

«Галоўны клопат і абавязак прэзідыума і сакратарыята — спрыяць таму, каб пісьменнікі Савецкай Беларусі сустрэлі 100 гадавіну з дня нараджэння У. І. Леніна новымі творчымі здабыткамі, перш за ўсё творамі пра Леніна і Партыю, творамі на тэмы камуністычнага будаўніцтва ў нашай краіне».

(Каментарый І. Шамякіна да плана работы СП).

28 студзеня 1969г.

«Рашучы пратэст, голас беларускіх пісьменнікаў.

Нахабная правакацыя, якую ўчыніла зграя маістаў на нашай усходняй граніцы 2-га сакавіка выклікалі гнеў і пратэст усіх савецкіх людзей. II сакавіка адбыўся сход камуністаў Саюза пісьменнікаў БССР. Старшы-

Дні славянскага пісьменства і культуры. Шэсце накіроўваецца на плошчу Перамогі

ТЭАТР

Прэм'ера ў Беластоку

Прадаўжаецца плённае творчае супрацоўніцтва Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы і Тэатра драматычнага імя А. Венгеркі (Беласток, Польшча). Гэтымі днямі ў Беластоку адбылася прэм'ера спектакля «З нагоды мокрага снегу» паводле аповесці Ф. Дастаеўскага «Запіскі з падполля», які паставіў мастацкі кіраўнік купалаўцаў Валерый Раеўскі. Сцэнаграфія галоўнага мастака купалаўскага тэатра Барыса Герлавана, музыку напісаў кампазітар Алег Янчанка. Галоўную ролю выканаў малады артыст тэатра імя А. Венгеркі Ежы Лушч.

В. НІКІФАРОВІЧ.

МУЗЫКА

«Максім», і не толькі

Успомніце леташні восеньскі «ЛіМ» — і вы ўспомніце, што расказаў ён вам пра «Максіма», новую буйную работу Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі. Кампазітар І. Палівода, складальнік лібрэта Л. Пранчак і вялікі выканаўчы калектыў пад кіраўніцтвам дырыжора М. Фінберга вызначылі яе тады як поп-оперу па матывах творчасці М. Багдановіча (скарыстаны і вершы Л. Пранчака). Нямала часу мінула ад першага прадстаўлення «Максіма» крытыкам ды музыкантам — і вось адбылася доўгачаканая прэм'ера ў зале філармоніі. У публікі яна выклікала вялікую цікавасць, сам прыём быў надзвычай зычлівы, нават гарачы (хоць стаўленне слухачоў дасведчаных да новай работы неаднназначнае). Своеасаблівым пралогам да 2-га аддзялення гэтага філарманічнага вечара была кампазіцыя дзіцячага фальклорнага ансамбля Дзяржтэлерадыё «Госьціца» (кіраўнік Л. Сімаковіч). А потым аркестр і яго салісты І. Афанасьева, Ю. Скараход, А. Саўленайтэ, В. Касенка, У. Кудрын, М. Скорыкаў прапанавалі слухачам праграму «Пад зоркаю «Пагоні», складзеную з папулярных ужо і новых песень беларускіх кампазітараў. Асабліва ўзрушылі залу падхопленыя воплескамі папулярны шлягер «Даставай, Язэп, гармонік» З. Яўтуховіча ў выкананні М. Скорыкава і фінальная «Талака» І. Паліводы, якую спявалі ўсе ўдзельнікі канцэрта.

Н. К.

Фота А. ВАЙНШТЭЙНА.

«Медуніца» шукае спонсара

Сёння гэта ўжо не тая «Медуніца», з якою мы знаёмілі сваіх чытачоў колькі гадоў таму. Тады быў вакальны гурт Мінскага музычнага вучылішча пад кіраўніцтвам выкладчыка Альберта Кашпура. Цяпер гэта прафесійны фальклорны ансамбль — з вакалам, інструментальнаю групай, з танцорамі. Кіраўнік усё той жа: нястомны А. Кашпур, а інструментоўкі робіць А. Крамко. У мінулую суботу новая праграма «Медуніцы» была паказана (ужо ў другі раз) па БТ. «Полька-закружанка», «Полька-шчабятуха», «Бычок і церніца», «Ажаніўся стары дзед» — добры тузін каларытных беларускіх песень, танцаў, найгрышаў прадставілі артысты. З гэтай праграмай яны неўзабаве выступяць у Германіі. А яшчэ дадуць шэраг канцэртаў у фонд будаўніцтва Храма Іконы Божай Маці ўсіх журботных радасце. Будуць выступаць у чарнобыльскай зоне.

Не верыцца, што гэткі светлы, радасны ўток у нашае мастацтва сілкуецца пакуль толькі энтузіязмам удзельнікаў «Медуніцы». Ансамбль існуе сам па сабе, рэпеціруе ў памяшканні музвучылішча, шмат гастралюе па Беларусі (балазе, запрашэнняў хапае), ужо неаднойчы выязджаў за мяжу. «Але без спонсара народнаму мастацтву вытрываць у сучасным свеце цяжка», — уздыхае А. Кашпур і спадзяецца на добрых людзей, якія пагадзіліся б фінансаваць мастацтва «Медуніцы».

Можна і без кворуму?

Хацелі мінчукі — члены Саюза музычных дзеячаў Беларусі стварыць сваё, гарадское аддзяленне арганізацыі, ды кворуму не сабралі. А ўсё адно: не разышліся, пагаварылі, так што канферэнцыя нібыта і адбылася. Намеснік старшыні праўлення СМД Т. Курыла праінфармаваў прысутных пра стан спраў у саюзе, асноўныя напрамкі дзейнасці. Нягледзячы на «драконаўскае» падаткаабкладанне, СМД робіць усё магчымае, каб падтрымаць музычную культуру, стымуляваць яе развіццё. Прынамсі, саюз узяў на сябе арганізацыю фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы» — падзеі гістарычнай для нашай культуры. Пры саюзе заснаваны творчы цэнтр «Беларуская капэла», які ўжо займаецца пошукамі цікавага для нас нотнага матэрыялу за межамі Беларусі. Саюз далучыўся да арганізацыі III фестывалю памяці І. Салярцінскага ў Віцебску з намерам і яго зрабіць «фірменным» фестывалем СМД. Вядзе працу па падрыхтоўцы свята старадаўняй музыкі імя Агінскіх у Гродне. З мэтай павышэння майстэрства музыкантаў ладзіць семінары, курсы «Акадэміі старадаўняй музыкі» ў Мінску. Паспрыяў саюз і ўдзелу беларускіх дзетак у конкурсе скрыпачоў імя Вяняўскага ў Польшчы, дзе яны выступілі досыць паспяхова.

На жаль, неразумная палітыка падаткаабкладання прывяла да драматычнай сітуацыі. Створанае пры СМД камерцыйнае выдавецкае прадпрыемства «Эрыдан» апынулася перад выбарам: або плаціць двайныя падаткі (саюзу, ды яшчэ й дзяржаве), або аддзяліцца ад саюза і плаціць толькі дзяржаўны падатак. Што «Эрыдан» і зрабіў... І СМД страціў ладную частку свайго матэрыяльнага грунту і магчымасць выдаваць стратную для дзяржавы, але неабходную нотную літаратуру. Можа стацца, што неўзабаве і камбінат па вытворчасці і рамонце музычных інструментаў, не вытрымаўшы выпрабаванняў, выслізгне з-пад крылца саюза, знойдзе сабе багатага гаспадара. Але і ў такіх умовах СМД стварае пры праўленні фонд сацыяльнай дапамогі для сваіх членаў.

Вось так пагаманілі, абмеркавалі апошнія навіны і... вырашылі пакуль гарадское аддзяленне саюза ў Мінску не ствараць. Бягучыя праблемы можна вырашаць і з дапамогай рэспубліканскага праўлення. А для таго, каб стварыць свой кіруючы орган, трэба зноў устаноўчую канферэнцыю склікаць: а раптам і зноў кворуму не будзе?

С. Б.

ЛІТКУР'ЕР

З тых, хто застаўся на вайне

Адна з вечарын у Доме літаратара была прысвечана 90-годдзю з дня нараджэння Рыгора Мурашкі, аднаго з тых літаратараў, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. На жаль, пакуль што не ўсё з напісанага ім прыйшло да чытача, але робяцца захады, каб абнародаваць невядомыя старонкі творчай спадчыны Р. Мурашкі. У прыватнасці, гэта мяркуе зрабіць сёлета часопіс «Полымя».

Знаёмае ж чытачу сведчыць, што талент Р. Мурашкі быў шчодрым і выявіўся ў самых розных творах. Пра гэта згадвалі ў сваіх выступленнях вядучы вечара доктар філалагічных навук М. Мушынскі, пісьменнікі М. Татур, П. Пруднікаў. Успамінамі пра бацьку падзялілася дачка Р. Мурашкі Анцімея Рыгораўна. Прагучалі на вечары і ўрыўкі з твораў пісьменніка.

У госці да Максіма-Кніжніка

Добрай традыцыяй сталі вечарыны пад дахам «Беларускай хаткі», філіі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча. Зноў, як у 1916 годзе, калі тут жыў паэт, у хатцы гучаць вершы, песні, адбываюцца батлеечныя спектаклі.

Людна было ў «Беларускай хатцы» ў адзін з нядаўніх лютаўскіх вечароў, калі ў госці да Максіма-Кніжніка завіталі паэт Міхась Скобла і паэтка-бард Вольга Акуліч. Пасля знаёмства з экспазіцыяй музея слухачы апынуліся ў палоне паэзіі і музыкі маладых творцаў.

А закончылася вечарына, па традыцыі, «Батлейкай», якая аднолькава чаруе як маленькага, так і сталага гледача.

На бліжэйшы тыдзень у «хатку» запрошаны паэтка Галіна Булыка і хор «Унія». Застаецца дадаць, што згаданыя літаратурна - мастацкія вечарыны ладзяцца дзякуючы невычэрпнай энергіі сапраўднай энтузіясткі нацыянальнага Адраджэння — Алы Міхайлаўны Ходан і супрацоўнікаў музея Э. Акуліна і С. Вітушкі.

НАШ КАР.

ЗНАЁМСТВА

«Праспект»

Хоць да цывілізаванага рынку рэспубліцы яшчэ далёка, але крыху суцешвае тое, што дызайн, які ўвасабляе сабою здаровы сэнс, прыходзіць у нашае жыццё. На здымку — архітэктары і мастакі з творчай майстэрні «Праспект». Яны і іх калегі, што не трапілі на здымак, прафесіяналы з вышэйшай адукацыяй (Беларуская акадэмія мастацтваў і Беларуская політэхнічная акадэмія) і вялікім практычным вопытам. Дызайнеры з «Праспекта» могуць распрацаваць фірменны стыль і канцэпцыю музейнай ці выставачнай экспазіцыі, спраектаваць катэдж ці зону адпачынку. А калі трэба, дык і генеральны план горада. Дызайнеры з «Праспекта» маюць дачыненне да эталона дзяржаўнага герба Рэспублікі Беларусь, імі ж распрацаваны ўзоры беларускіх талераў.

В. БОГУШ.

АНОНС

Прысвечана Адаму Станкевічу

29 лютага ў 17 гадзін у Камінпай зале Дома літаратара адбудзецца вечарына, прысвечаная 100-ым угодкам з дня нараджэння беларускага ксяндза і грамадскага дзеяча Адама Станкевіча. Вечарыну ладзяць камісія па культуры БНФ, Беларуская Каталіцкая Грамада і Беларускі фонд культуры.

ня прэзідыума сходу Ілья Гурскі першае слова дае народнаму пісьменніку Беларусі Міхасю Лынькову.

— Каторы год усе мы, — кажа ён,— прыслухоўваемся да падазронай мітусні каля нашай усходняй граніцы і за кітайскай сцяной. Цяпер мааісты канчаткова выкрылі сябе...»

14 сакавіка 1969 г.

«Буржуазная прапаганда, не шкадуючы сродкаў, шумна расхвальвае выбары, якія праходзяць у капіталістычных краінах, рэкламуючы іх як рэальную праяву палітычнай свабоды і дэмакратыі. Яна на ўсе лады рэкламуе нібыта дэмакратычны характар сваёй выбарчай сістэмы, асабліва расхвальвае шматпартыйнасць і магчымасць вылучэння многіх кандыдатаў».

31 мая 1974 г.

«Вялікую работу праводзяць беларускія пісьменнікі па культурнаму шэфству над сялом. На працягу года ў вёсках праведзена 1974 выступленні, на якіх прысутнічала каля 50 тысяч чалавек. Найбольш актыўна наведваюць сельскіх працаўнікоў К. Цвірка, М. Аўрамчык, М. Гарулёў, М. Гамолка, А. Вольскі, Г. Шутэнка, М. Хведаровіч».

23 жніўня 1974 г.

В. Дайліда.

СЛОВА ПРА ЮБІЛЯРА

Першы раз я ўбачыў «ЛіМ» на стале свайго настаўніка беларускай мовы і літаратуры. Ён жа і прапанаваў мне выпісаць штотыднёвік. Было гэта ў 8-ым класе. Як зараз, памятаю той дзень, калі вясковая паштарка прынесла мне застыглы на колкім марозе першы навагодні нумар. З той пары я кожны тыдзень трымаў у руках то спешчаную сонцам, то звільгочаную доўгімі дажджамі газету і чытаў, радок за радком прыбліжаючыся, як па прыступках спасціжэння, да глыбінь беларушчыны, першую цагліну да якой паклалі мае бацькі. Памятаю, як уважліва браўся за гэту ж газету, якую я яму прыносіў, мой сябар-сусед.

А «ЛіМ» біў у званы сумлення, артыкул за артыкулам узнімаў, найперш, моўнае пытанне. І цяпер узгадваюцца горкія споведзі нашых пісьменнікаў, трагедыя душы славутага Пімена Панчанкі.

Я сталеў, даведваючыся, успрымаючы, асэнсоўваючы. А праблем узнімалася шмат. І зараз прыгадваюцца гарачыя дыскусіі наконт пабудовы беларускага дыснейленда, новага прачытання твораў нашых класікаў, рэцэнзіі на новыя кніжкі, навіны з культурнага жыцця. Шмат што з набытага, без сумліву, я пад здзіўленыя погляды аднакласнікаў выкарыстоўваў на занятках.

Безумоўна, вабілі — і гэта найперш — новыя творы нашых літаратараў. Цяпер нават зрокава бачу перад сабой нізку верлібраў Максіма Танка, памятаю тое чуллівае ўражанне... І з кожным нумарам — новае імя.

Таму невыпадкова, што свой першы «сур'ёзны» верш я паслаў у рэдакцыю «ЛіМа». Неяк штотыднёвік паведаміў аб тым, што ў Польшчы група моладзі збэсціла помнік савецкім воінам, якія вызвалялі тую зямлю. Верш быў водгукам на гэта здарэнне (па шляхах Польшчы прайшоў дарогамі вайны і мой дзед). Праз колькі часу я атрымаў цёплы водгук Уладзіміра Ягоўдзіка.

Ідзе час, «ЛіМ» адзін з першых беларускамоўных выданняў мяняе «велічны» лозунг, з'яўляецца бела-чырвона-белы колер...

Сяброўства са штотыднёвікам яшчэ болей мацнее, і вось у сёлетнім нумары з'яўляецца нізка і маіх вершаў.

Хочацца надзвычай шчыра падзякаваць за тое, што гэтая шаноўная і сталая газета аддае шмат сваёй плошчы на творы маладых, якія шукаюць і вострацъ пёры. Так, паспелі ўжо надрукавацца ў «ЛіМе» нашы «крынічанцы» Алесь Давыдаў, Ігар Сідарук, Мікола Касцюкевіч, Валерый Пазнякевіч, Анатоль Брусевіч і іншыя...

Алесь ПАШКЕВІЧ.

ЯНЫ РЭДАГАВАЛІ «ЛіМ»

Алесь ЖУК: «Нічога жывога змяшчаць было нельга»

Калі ўжо ўспамінаць, то пачнём сур'ёзна і, бадай, з прыемнага. Адметнасць «майго» перыяду ў тым, што была магчымасць шырока друкаваць літаратурныя творы. Пры неблагім ганарары да нас ахвотна ішлі пісьменнікі. Абнавіўся, папоўніўся рэдакцыйны штат — у асноўным маладымі. Пераехалі ў Мінск У. Ягоўдзік, А. Сідарэвіч, Х. Лялько, прыйшоў на працу А. Ганчароў. Мы паспяхова адсвяткавалі 50-годдзе «ЛіМа». Вечар адбыўся ў Купалаўскім тэатры і на ўрадавым узроўні, з удзелам першых асоб. Ды і ордэн, якім узнагародзілі газету—«Дружба народаў»,— не апошні па табелі.

Але ж і непрыемнага хапала, дакладней — прыкрага. Нічога жывога — ні з публіцыстыкі, ні з крытыкі, ні з інфармацыі — змяшчаць было нельга. З праблемных матэрыялаў праходзілі хіба толькі судовыя нарысы. Не адзін «ЛіМ» — увесь друк знаходзіўся пад ідэалагічным каўпаком. Паступалі канкрэтныя ўказанні: не друкаваць таго ці іншага аўтара, спыніць дыскусію, не засяроджвацца на «нацыянальным пытанні». Сістэма кантролю была адладжана як след і ажыццяўлялася ў значнай меры праз галоўліт.

Матэрыялы, якія магла б высачыць цэнзура, мы стараліся засылаць у набор толькі ў дзень вёрсткі. Так, помніцца, мы надрукавалі вострую паэтычную падборку Пімена Панчанкі.

Акрамя ўсяго, данімалі ананімкі, якімі літаральна закідваўся ЦК. Не радзей, чым раз у месяц даводзілася насіць туды пісьмовыя тлумачэнні. Даходзіла да кур'ёзаў. Падчас XXVI з'езда КПСС, які асвятляўся з небывалай помпай, у нас на адной паласе прайшло «даклад Л. І. Брэжнева», а на другой — «прамова». Нехта хуценька пазваніў у ЦК, і намеснік загадчыка аддзела (астатнія былі на з'ездзе) запатрабаваў ад мяне тэрмінова прыняць меры: пакараць вінаватых і далажыць. Намякаў, між іншым, на свядомую дыверсію. Быў якраз канец рабочага дня. Мы з намеснікам М. Гілём за паўтары гадзіны афармілі ліпавыя спагнанні на дзяжурную групу (каму — вымовы, каму— папярэджанні), і я занёс паперы ў высокі дом. Самае цікавае, што начальства, вярнуўшыся, прыкрыла справу. Па асвятленні такой найважнейшай падзеі, як партыйны з'езд, ніякіх накладак у рэспубліцы быць не магло...

А ўвогуле за шэсць гадоў рэдактарства як празаік я амаль нічога не напісаў. Каб жа адно газету выпускаць! Пастаянна даводзілася недзе засядаць, выступаць, прысутнічаць, чаго я, прызнацца, не люблю.

Што пажадаць сённяшняму «ЛіМу»? «Сто лят», як кажуць. І пашыраць аўтарскі склад (гэта наша агульная праблема). На жаль, тыя, што ўмеюць думаць, не ўмеюць пісаць. Хаця здараецца і наадварот...

СТУПЕНІ НАШАГА САМАТВАРЭННЯ

СТАНАЎЛЕННЕ нацый у Еўропе звязваюць з Вялікай французскай рэвалюцыяй 1789 года. Гэта быў якраз той час, калі беларусы апынуліся ў царскай няволі. Таму невыпадкова, што і нацыянальны рух сярод іх распачаўся на цэлае стагоддзе пазней, чым у французаў. Узяцце Бастыліі абудзіла спаланізаваных беларусаў, але яны змагаліся за польскую ідэю. Першымі свядомымі даследчыкамі гісторыі свайго народа былі К. Каліноўскі і яго паплечнікі. Ды царскія шыбеніцы і высылкі прыпынілі народжаны інтарэс да самапазнання. Вывучэнне беларускай мовы, этнаграфіі, гісторыі вялося пераважна ў межах або польскай, або рускай навукі. Яно мела палітычную афарбоўку. Пецярбург шукаў на Беларусі працяг Расіі, а Варшава — Польшчы.

Свядомая навукова-асветная дзейнасць беларусаў на сапраўды шырокай аснове пачалася ў 80—90-х гадах XIX ст. Першы этап яе працягваўся да 1906 года. Беларускі друк у тыя часы забараняўся, і беларуская асвета разам з навукай знаходзіліся амаль што на нелегальным становішчы, мелі выпадковы характар. Ля вытокаў самапазнання стаялі беларускія народнікі (пецярбургскія «гоманаўцы»), нашы песняры Ф. Багушэвіч, К. Кастравіцкі (К. Каганец), навуковец Г. Татур.

Ва ўмовах нацыянальнага прыгнёту з боку Расіі навукова-асветная дзейнасць беларусаў і надалей заставалася цалкам прыватнай справай свядомых асоб, беларускіх грамадскіх і палітычных аб'яднанняў. Яна мела цесную сувязь з нацыянальна-вызваленчым рухам, набыла характар самаабароны ад русіфікацыі і паланізацыі.

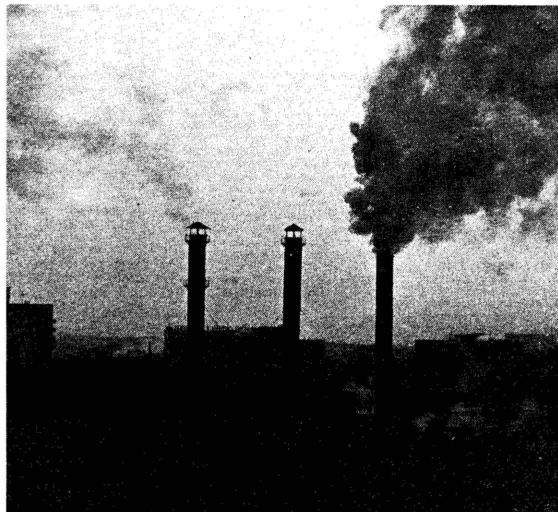
Другі этап датуецца 1906—1914 гадамі, калі навукова-асветная дзейнасць беларусаў прыняла легальныя формы, атрымала магчымасць абапірацца на нацыянальныя перыядычныя выданні. На чале культурнай працы ўстала «Наша Ніва» (1906—1915) і яе шчырыя працаўнікі браты Антон ды Іван Луцкевічы, А. Уласаў, В. Ластоўскі, які выдаў першую навуковую працу на беларускай мове «Кароткая гісторыя Беларусі» (Вільня, 1910). Пад уплывам друкаванага слова памкнуліся да культурна-асветнай дзейнасці вясковая інтэлігенцыя, беларускае студэнцтва. Беларускі навукова-літаратурны гурток студэнтаў у Пецярбурзе (1912—1917) распрацаваў пад кіраўніцтвам Я. Карскага, Е. Раманава, Б. Эпімах-Шыпілы комплексную праграму даследавання беларускай мовы, фальклору, этнаграфіі, народнага мастацтва, а таксама асноўныя напрамкі асветніцкай працы. Тут упершыню загаварылі аб беларусазнаўстве, як сістэме ведаў пра Беларусь. У беларусазнаўстве бачылася і будучая асобная навука. Я. Купала прысвяціў пецярбургскім гуртоўцам такія радкі:

Сярод мелвы, сярод
насмешкаў,
Знак нейкі ціснучы к
грудзям,
Ідзе прарок далёкай сцежкай
З навукай новаю к людзям.
(«Прарок»)

Беларусазнаўцы нашаніўскай пары ўнеслі вялізны ўклад у самасцвярджэнне беларускай нацыі. Яны абапіраліся як на здабыткі сваёй працы, так і на вынікі даследаванняў рускіх і польскіх вучоных.

Трэці этап ахоплівае 1914—1920 гады. Гэта быў час, калі краіна перажывала вялікія выпрабаванні, калі вырашаўся лёс яе народаў. Жыццё на Беларусі тады надзвычай палітызавалася. Там, дзе збіраліся беларускія бежанцы, салдаты, эмігранты, узнікалі беларускія выданні, асветніцкія гурткі. У 1918 годзе ў Петраградзе, напрыклад, працавалі вышэйшыя курсы па беларусазнаўстве, у Маскве — Беларускі народны універсітэт, дзе выкладалася беларусазнаўства. Дарэчы, прафесар У. Пічэта разглядаў гэты предмет як будучую навуку. Народжаную ў нашаніўскі перыяд цікавасць беларусаў да самапазнання не стрымлівалі ні войны, ні рэвалюцыі. Нацыянальны дух перажываў небывалы ўздым. Тым не менш, у той час не былі прыняты захады, накіраваныя на абарону нацыі ад ідэйнай інтэрвенцыі. Папярэдні вопыт беларускіх асветнікаў, як і палітычны вопыт беларускага народа ў цэлым, быў недастатковым. Нацыянальная тэорыя «незалежнікаў» на чале з А. Луцкевічам, можа, і адпавядала інтарэсам беларускага народа, але не змагла абаперціся на рэальную сілу — беларускае войска, дзяржаву.

1920—1939 гады трэба вылучыць у асобны чацвёрты этап, таму што на працягу гэтага часу Беларусь была падзелена паміж савецкай Расіяй і Польшчай. Разам з беларускімі землямі быў падзелены і беларускі народ. Праўда, гэты этап распадаўся на зусім акрэсленыя перыяды 20-х і 30-х гадоў. Вастрыня беларускага пытання, незавершанасць адраджэння стымулявалі гэту дзейнасць па абодва бакі дзяржаўнай мяжы. Масква і Варшава дэманстравалі адна перад адной свае лаяльныя адносіны да беларусаў. Незвычайны ўздым навукова-асветнай дзейнасці назіраўся ў Савецкай Беларусі. Яе нацыянальна свядомыя кіраўнікі (А. Чарвякоў, У. Ігнатоўскі, А. Баліцкі і інш.) распачалі беларусізацыю. Беларуская асвета і навука ўпершыню атрымалі афіцыйнае прызнанне, сталі справай дзяржаўнай важнасці.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

З 1922 года навуковая дзейнасць канцэнтравалася ў Інстытуце беларускай культуры (Інбелкульце). Даследаванні ў гэтай вышэйшай навуковай установе набылі комплексны характар. Была спроба надаць беларусазнаўству статут асобнай навукі. Але пасля смерці У. Леніна ВКП(б) і КП(б)Б пачалі адкрыта цягнуць навуку пад свой ідэалагічны кантроль, руйнавалі яе нацыянальныя формы. Інбелкульт цярпеў эканамічны ўціск, паступова траціў сваё першапачатковае прызначэнне. У 1929 годзе ён быў пераўтвораны ў Беларускую Акадэмію навук, дзе беларусазнаўства было адсунута на другі план.

Нядоўгім быў росквіт і асветніцкага беларусазнаўства. Беларускую мову вывучалі ў школах, інстытутах, войску, дзяржаўных і партыйных установах толькі да канца 20-х гадоў. Дарэчы, лекцыі па беларусазнаўстве для насельніцтва актыўна чыталі супрацоўнікі Інбелкульта, у тым ліку Я. Колас, М. Гарэцкі. У 1924—1927 гадах у Менску дзейнічалі Вышэйшыя курсы беларусазнаўства, на якіх рыхтавалі настаўнікаў і лектараў. Трэба, між тым, падкрэсліць, што хоць нацыянальная прапаганда ў значнай ступені мела фармальны характар і сустракала варожыя адносіны з боку рускіх і зрусіфікаваных чыноўнікаў, ды і настаўнікаў, яна ўсё ж абуджала нацыю, асабліва моладзь.

У Заходняй Беларусі польскія ўлады не спрыялі развіццю навукова-асветнай дзейнасці беларусаў. Яна трымалася выключна на самаахвярнай працы нацыянальна свядомай інтэлігенцыі (А. Луцкевіч, Б. Тарашкевіч, Р. Шырма і інш.). У 1921 годзе ў Вільні адкрыліся Беларускае навуковае таварыства і Беларускі нацыянальны музей — своеасаблівыя цэнтры беларускай навукі і культуры. Вялікую ролю ў прапагандзе адыгрывалі і беларускія перыядычныя выданні, Таварыства беларускай мовы (1921—1937). У замежжы мелі вядомасць беларусазнаўчыя цэнтры Прагі, Рыгі, Коўны, Чыкага.

У 30-я гады дзейнасць, звязаная з развіццём нацыянальнай культуры, канчаткова падпадала пад кантроль Масквы. Прыкладна ў такім жа стане яна апынулася і ў заходняй Беларусі, якая знаходзілася пад уладай Варшавы. Але калі ў складзе Польшчы беларускія

Гэта было, было...

«Выдавецтва «Беларусь» выпусціла ў перакладзе на беларускую мову зборнік прамоў і артыкулаў Генеральнага сакратара ЦК КПСС тав. Л. І. Брэжнева «Аб знешняй палітыцы КПСС і Савецкай дзяржавы», якія ахопліваюць перыяд 1966—1973 гадоў».

25 кастрычніка 1974 г.
БЕЛТА.

«Усё павінна быць падпарадкавана галоўнаму — мастацтву, якое б максімальна служыла інтарэсам народа. А пра якую прынцыповасць можна гаварыць, калі рэжысёр (...) нярэдка шукае тых крытыкаў, якія яму найбольш падыходзяць?.. За апошнія некалькі гадоў у тэатры імя Я. Купалы было шмат абмеркаванняў і ўсё сіламі або «прывазных» крытыкаў, або «падабраных» мясцовых...»

22 лістапада 1974 г.
У. Няфёд.

«Якія яшчэ пытанні стаяць перад намі ў галіне культуры? Як указвалася ў дакладзе кандыдата ў члены Палітбюро ЦК КПСС, першага сакратара ЦК КПБ П. М. Машэрава на XIII Пленуме ЦК Кампартыі Беларусі,— гэта праблема кадраў і матэрыяльнай базы... Стаіць задача ў бліжэйшыя гады забяспечыць культурна-асветныя ўстановы ва ўсіх звеннях толькі спецыялістамі адпаведных кваліфікацый...»

17 студзеня 1975 г.
Р. Платонаў,
сакратар Мінскага абкома КПБ.

«Маякоўскі заканчвае верш выключнымі па сваёй сіле словамі:

Я знаю —
город
будет,
я знаю —
саду
цвесть,
когда
такие люди
в стране советской есть!

І мы ведаем, што такі горад пабудаваны! І не адзін, а мноства. Яны ўзведзены на здзіўленне ўсяму свету нашымі выдатнымі савецкімі людзьмі».

(З прамовы П. М. Машэрава на ўсесаюзнай нарадзе пісьменнікаў і крытыкаў).

2 сакавіка 1975 г.

«На старонках гісторыі адлюстравана шмат выдатных падзей і фактаў сумеснай барацьбы, дружбы і супрацоўніцтва двух народаў-братоў —літоўскага і беларускага. Але асабліва яркімі вяхамі яна памечана за апошнія дзесяцігоддзі — у сям'і савецкіх сацыялістычных рэспублік. Гэта вяхі ўсебаковых эканамічных сувязей, абмену вопытам камуністычнага будаўніцтва».

4 красавіка 1975 г.

«Пад магутным уздзеяннем кахання героя аповесці Івана Шамякіна «Гандлярка і паэт» Вольга Аўсюк з ваяўнічай абывацелькі, вядомай усёй мінскай Камароўцы як сквапніца Лявончыха, пераўтвараецца ў свядомую мсціўцу — сувязную партызан і падпольшчыкаў, і, ахвяруючы жыццём, гранатай знішчае трох ворагаў».

21 студзеня 1977 г.
С. Лапцёнак.

«У чым жа аўтарытэт нашай прэсы? (...) Аўтарытэт гэты ў праўдзівасці інфармацыі, яе шырыні, аб'ёмнасці, паўнаты (так на паласе. — **Рэд.**) шматграннасці і чалавечнасці. (...)

Сіла і аўтарытэт друку — у партыйным кіраўніцтве».

28 кастрычніка 1977 г.

(З прамовы А. Тоўсціка на аб'яднаным пленуме творчых саюзаў БССР).

Народны хор Беларусі ў хлебаробаў калгаса імя Заслонава Дзятлаўскага раёна.

«У Саюзе мастакоў БССР адбыўся адкрыты партыйны сход, прысвечаны 110-ай гадавіне з дня нараджэння У. І. Леніна. З дакладам «Ідэі Леніна жывуць і перамагаюць» выступіў народны мастак СССР, Герой Сацыялістычнай Працы, правадзейны член Акадэміі мастацтваў СССР З. Азгур. Ён гаварыў пра

сілы змагаліся за права на захаванне нацыянальнай свядомасці, то ў БССР адракаліся ад гэтага ў імя сацыялізму, сусветнай рэвалюцыі, асабістага дабрабыту, які залежаў ад паслужмянасці партыйна-дзяржаўнай эліце.

Пяты этап цягнуўся паўвека — з канца 30-х і амаль да канца 80-х гадоў. Другая сусветная вайна выратавала беларусаў ад гітлераўскага ярма, але заставалася сталінскае. Нацыянальная прапаганда вялася нелегальна, эзопаўскай мовай. У розных галінах навукі накопліваліся матэрыялы аб Беларусі, гісторыі яе народа, але яны ляжалі без руху і для адраджэння нацыі не выкарыстоўваліся. Партыйна-бюракратычная сістэма пазбаўляла беларусаў натуральнага права на веданне сваёй культуры, мовы, гісторыі з мэтай дэнацыяналізацыі. Аднак вынішчыць аддадзеных беларускай справе навукоўцаў ёй было ўжо не пад сілу. М. Ермаловіч, А. Мальдзіс, Г. Кісялёў і іншыя ратавалі гонар нацыі.

Шосты, сучасны, этап навукова-асветнай дзейнасці беларусаў пачаўся з канца 80-х гадоў, калі стала відавочна, што камуністычная ідэя поўнасцю дыскрэдытавала сябе, што наладзіць нармальнае, цывілізаванае жыццё магчыма толькі ў межах такой цеснай супольнасці, як нацыя. Вялікі ўклад у захаванне традыцый нацыянальнай навукі і асветы ўнеслі цэнтры беларускай эміграцыі ў ЗША, Канадзе, Англіі, Нямеччыне, Аўстраліі, Чэхаславакіі. На айчыне за духоўнае адраджэнне нацыі ўзяліся Беларускі народны фронт, Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, Беларуская сацыял-дэмакратычная грамада, іншыя грамадска-палітычныя аб'яднанні. Суполкі беларусаў узніклі ва ўсіх кутках былога Саюза. Заснаваны згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына», Міжнародная асацыяцыя беларусістаў (навукоўцаў). Дзейнічае Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф. Скарыны АН Беларусі. Але зрухі ў нацыянальнай свядомасці народа застаюцца вельмі сціплымі.

Яшчэ не пераадолены вульгарна-сацыялагічныя ўяўленні, што нацыянальная свядомасць фарміруецца пад уздзеяннем пераважна аб'ектыўных умоў ледзь не сама па сабе. На самай жа справе пачуццё нацыянальнай прыналежнасці, хоць аб'ектыўна і закладзена ў кожным чалавеку, патрабуе (у адрозненне ад адчування полу, сям'і) пастаяннай духоўнай і разумовай працы, на якую не кожны здатны. Паспяховае развіццё нацыянальнай самасвядомасці немагчыма без пастаянных мэтанакіраваных намаганняў з боку органаў улады.

Навучальныя ўстановы паранейшаму штампуюць манкуртаў. Мы нават не ведаем як след, што такое беларуская нацыянальная самасвядомасць і якая яе грамадская роля. Ні спецыяльных даследаванняў, ні нават сур'ёзных навуковых артыкулаў аб гэтым няма.

Даўно наспела патрэба ў напісанні падручніка і выкладанні *беларусазнаўства ў школах*, ВНУ, войску, дзяржаўных установах і прадпрыемствах, каб кожны жыхар Беларусі меў аб айчыне той мінімум ведаў, які вядзе да нацыянальнага самавызначэння і разумення свайго месца ў сусветнай супольнасці народаў, каб пераход адукацыі на нацыянальную глебу пайшоў хутчэй.

Абставіны вымагаюць тэрмінова прыступіць да навуковай распрацоўкі тэорыі нацыянальнага развіцця, а для гэтага трэба стварыць зусім новую грамадазнаўчую навуку, вольную ад ідэалагічных догмаў, якая б спалучала метадалагічны інструментарый шэрагу гуманітарных дысцыплін. Такая навука магла б атрымаць назву — беларусазнаўства.

Грамадазнаўцы павінны атрымаць права на стварэнне асобнай Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (НАНБ) з выкарыстаннем арганізацыйных форм былога Інбелкульта, бо як вырашаць у сценах сучаснай акадэміі тэарэтычныя праблемы нацыянальнага адраджэння, калі кіраўніцтва гуманітарнымі навукамі тем па-ранейшаму ажыццяўляецца матэматыкамі, фізікамі, у лепшым выпадку — пісьменнікамі.

Народ, які дайшоў да калапснага стану, не мае свайго міністэрства нацыянальных спраў. А самадзейнасць, саматужніцтва да нацыянальнага адраджэння не прывядуць. Тут патрэбен навуковы падыход, *прафесійная праца на дзяржаўным узроўні*.

Захар ШЫБЕКА,
кандыдат гістарычных навук.

ЖЫВІ, ПАЭЗІЯ!

Не магу ўтрымацца, каб не паведаміць чытачам «ЛіМа» зусім гарачую, толькі з патэльні, прыемную навіну. У Паставах, пры літаратурным аб'яднанні «Світанак», адбылася прэзентацыя (будзем ісці «ў нагу», будзем казаць не-папрасту!) альманаха «Рунь». У лютым гэтага года да чытачоў прыйшла другая Кніга паэзіі мясцовых паэтаў.

(Падобна на тое, што я пачынаю выступаць у ролі «присяжного поверенного по делам». У канцы мінулага года ў «ЛіМе» быў змешчаны мой агляд першай кнігі альманаха «Рунь»).

Другая кніга—гэта ўжо сур'ёзнае пытанне: быць ці не быць?..

Бо кніга першая, як вядома, —гэта заўсёды—ад перапоўненага пачуцця, ад зразумелага нястрымнага чакання свята, нарэшце, ад саманадзейнай упэўненасці (прыйшоў, убачыў, перамог!..).

Кніга другая—гэта ўжо экзамен: паэт (празаік) сцвярджаецца ці не, аванс даверу і надзеі, яму адпушчаны, будзе вернуты чытачу ці...

Другую кнігу павінен аналізаваць—я ўпэўнена ў гэтым — абавязкова сур'ёзны аб'ектыўны і добразычлівы (незалежна ад ацэнак) крытык-літаратуразнаўца. (А не—прабачце—валанцёр-добраахвотнік з суседняга агароду-жанру...). Новая кніга «Рунь» выйшла на цудоўнай белай паперы... І гэта прыемна. Не пашкодзіла ёй, што паэты перад сваімі чытачамі з'явіліся на фотаздымках, можна сказаць, твар у твар. Кожны ў сваім непаўторным абліччы. А мне, добра пажыўшы ў іх першай кнізе, дык яшчэ было і надзвычай цікава іх пазнаваць...

...Алесь Касцень і гэты раз выступіў з нізкай вершаў самых розных, непадобных як па змесце, гэтак і па настрої. Асабліва выразны ў гэтым сэнсе, як мне здаецца, яго верш «У хвіліну роспачы». Чытаю яго і нібыта ўласныя адчуванні бачу выказанымі балючымі словамі паэта.

Адмаўляю табе ў існаванні,
Назаўжды абамлелы народ.
Ты забыўся на славу
дазвання!
І на годнасць заўсёды
няўрод.
. . . .
Так, я страціў ранейшую
веру.
Адраджэнне—не наша
сцязя...
Не хапаюся сёння аберуч
За той меч, што не мае
ляза...
. . . .
Падуладны няўмольнае
сілы,
Покуль голас мой слабы
не сціх,
Я прашу, як дагэтуль
прасілі:
«Божа, будзь літасцівы
да іх!»

...Да людзей, што, жывучы на роднай зямлі, адмаўляючыся ад яе, падаюць на родную мову ў суд... Дзе яшчэ ёсць краіна і зямля, здольная насіць такіх грэшных сваіх сыноў і дачок? Будзь літасцівы да іх, Божа, яны не ведаюць, што твораць. Спрадвеку здольныя былі яны цярпець, несці свой крыж і спагадаць таму, каму было горай, чым ім... Умелі, аднак — і ў гэтым ім не адмовіш, —і па-суседску, па-людску сядзець за добрым сталом, слухаць разумнае і свайму разумнаму вучыць. Умелі!

Татарын Куба просіць
на байрам.
Пачостка самавітая чакае.
Ды і прычына святу
неблагая—
Асенні дзень у сем вятроў
зайграў.
. . . .
Татарын Куба дастае Каран.
Нам ісціну Каран
прыадкрывае,
Якая не ў адным віне іграе,
Якой дзяліцца трэба ўсім
сябрам.
Татарын Куба просіць
на байрам.
Бяседа.
Ноч. Скаваных лужын
лускат.
І мудрасці паўнюсенькі
Каран,
Напісаны па-старабеларуску.

У соты раз паўтару: якое шчасце, што жывуць паэты на зямлі! In vina veritas... Здавалася б, спрадвечная—тым больш сярод паэтаў!—ісціна. А гэты ўзяў ды павярнуў яе вунь як! І прачытаў уласнымі вершамі. Па-старабеларуску прачытаў...

Кароткая хуткагаворка мая, разумею, вельмі далёкая ад прафесійнага аналізу, які б ішоў ад мэтра з крытычнага цэха.

Газетная рубрыка і плошча, ёй адведзеная, ды і мэта, якая ставілася самім аўтарам, не дазваляюць больш падрабязнага, больш грунтоўнага разгляду ні зместу новага альманаха «Рунь», ні творчых набыткаў іншых паэтаў, з якімі выйшлі яны на гэтыя новыя, безумоўна, радасна чаканыя імі, старонкі.

А набыткі ёсць (гадавыя). Яны відавочныя. Няхай яны не аднолькавыя колькасна і паэтычна-якасна, але яны цешаць і надаюць надзеі. Не толькі ж стаяць людзі ў чэргах за харчам і гарэлкай! А яшчэ ж — ёсць такія! — і вершы пішуць, *шчасна згараючы на святым агні* паэтычнага натхнення.

Назаву, як у кнізе, па чарзе імёны паэтаў новай «Руні»:

Алесь Касцень. Фёдар Панцялееў. Ігар Пракаповіч. Яўстафій Абрамовіч. Ганна Жук. Алесь Гарбуль. Ніна Захарэвіч. Аркадзь Нафрановіч. Марыя Глібіна. Зінаіда Шыман. Іосіф Атрахімовіч. Таццяна Гінько. Леанід Трубач. Гэта, можна назваць іх, ветэраны... У Людмілы Сіманёнак—толькі прэм'ера. Ёй 17 гадоў. Яна ў гэтым годзе канчае сярэднюю школу. І піша вершы!

Ёсць Паэты ў краі, значыць, ёсць Надзея. Што абудзімся, азірнёмся вакол сябе і ўспомнім, што ніхто іншы, а Паэт заклікаў беларусаў людзьмі звацца!

Алена ВАСІЛЕВІЧ.

500-годдзе Францішка Скарыны ў Полацку.

ролю правадыра ў жыцці і барацьбе за шчасце і незалежнасць людзей усёй планеты, спыніўся на тэме «Ленін і сацыялістычнае мастацтва».

22 лютага 1980 г.

«Створана рэспубліканскае гісторыка-асветніцкае таварыства памяці ахвяр сталінізму «Мартыралог Беларусі». Ва ўступным слове на ўстаноўчай канферэнцыі Васіль Быкаў сказаў, у прыватнасці: «...Найперш праўду трэба сказаць пра мільёны безыменных людзей Беларусі — рабочых, калгаснікаў, інтэлігентаў з народа — беларусах, рускіх, палякаў, яўрэях, людзях іншай нацыянальнасці, панішчаных у гады сталіншчыны — без віны, без *права*, без следу ў народнай памяці. Сімвалам тых панішчаных сёння сталі славутыя «Курапаты», але «Курапаты» — толькі адна кропля ў моры людской крыві...».

28 кастрычніка 1988 г.

Лімаўскія падшыўкі гарталі
Г. Каржанеўская,
С. Берасцень
і М. Замскі.
Фота Ул. КРУКА.

ЯНЫ РЭДАГАВАЛІ «ЛіМ»

Анатоль ВЯРЦІНСКІ:
«Успрымаю «ЛіМ», як чытач...»

Мая задача і прасцей, і складаней, чым у калег. З аднаго боку, няма патрэбы напружваць памяць, усё жывое, нядаўняе, з другога — не ўсё: можа, устаялася, выкрышталізавалася ў пэўныя высновы. Таму я раскажу гісторыю, якая здарылася не са мною, а з другім лімаўскім рэдактарам. Гісторыю, пасля якой я зразумеў, што такое мець галоснасць і не мець яе.

Працаваў я тады кансультантам у Саюзе пісьменнікаў. Летам 1972 г. мы з Петрусём Макалем прадстаўлялі Беларусь на Пушкінскіх урачыстасцях у Болдзіне (у той час яны толькі распачыналіся). Па дарозе на свята, літаральна ў самалёце пераклалі па вершу Аляксандра Сяргеевіча, я — «Вакхічную песню», а Пятрусь санет «Паэту» («Поэт! не дорожи любовию народной»). Нас у значнай меры выратавалі гэтыя пераклады, бо, выступаючы, можна было не толькі гаварыць пра рускага генія, але і прадэманстраваць, як гучаць яго вершы па-беларуску.

Зярнуўшыся дадому, я напісаў нататкі для «ЛіМа» — «У Пушкіна», да якіх мы прыклалі, зразумела, свае пераклады. Тагачасны рэдактар, Л. Прокша, ухваліў і тое, і другое, матэрыял стаяў на паласе. І раптам — званок. Леанід Януаравіч паведамляе сумным голасам, што нататкі, маўляў, пойдуць, а вось вершы... Аказваецца, к таму часу якраз прыспела першая антыалкагольная кампанія. А мы разам з Пушкіным неабачліва спяваем гімн вясёламу і п'янаму богу Вакху.

У Макаля таксама пераклад не пайшоў па аналагічнай прычыне: з'явілася пастанова аб узмацненні ролі літаратурна-мастацкай крытыкі, дзе падкрэслівалася, што інтэлігенцыя павінна служыць народу. А тут: «Ты цар: жыві адзін»... Такая выйшла неспадзяванка...

Але ў гісторыі быў працяг, дзякуючы якому Леанід Прокша як рэдактар асабліва ўспамінаецца мне. Пасля таго — і праз тыдзень, і праз паўгода, і пазней — варта было нам сустрэцца дзе-небудзь на вуліцы, як ён пачынаў вінавацціца і прасіць прабачэння за «Вакхічную песню». Асадак на душы застаўся ў чалавека... Хаця і не ад яго залежала, і аб'ектыўная прычына была нібыта...

Гэты эпізод стаў своеасаблівым урокам для мяне. Сам стаўшы рэдактарам, я казаў сабе ў падобных выпадках: а як ты будзеш разважаць з аўтарам праз год, калі час зменіцца? (А ён абавязкова зменіцца!)

Не трэба думаць, што ў тыя першыя перабудовачныя гады прэса зведала смак волі. Шосты артыкул не хутка адмяніўся, Закона аб друку яшчэ не было. Пра галоснасць, праўду, крытыку толькі загаварылі. У юрыдычна-прававым плане дзейнічалі тыя ж структуры, панавала тое ж тэлефоннае права. Як без пятнаццаці шэсць, так і раздаецца званок. І адкуль інфармацыю бралі? Яшчэ нумар не выйшаў, а яны ўжо ў курсе: пераконваюць, настойваюць, націскаюць... Нарыс В. Хомчанкі пра яшчэ адны мінскія Курапаты двойчы здымалі з паласы.

Цяпер я разумею, што можна было б праяўляць болей рашучасці. Не, справа не ў канфармізме, не ў *боязі за* кар'еру. Тут другое. Той, хто званіў, не сваю думку выказваў, на яго таксама націскалі. Як прадукт свайго часу і сістэмы, ён толькі выконваў загад. Прызнаюся: мне шкада было па-чалавечы гэтых людзей...

Сёння я ўжо староннімі вачамі гляджу на «ЛіМ», успрымаю яго як чытач. Нярэдка свае думкі і разважанні знаходжу ў лімаўскіх матэрыялах, гэта заўсёды прыемна. Сродкі інфармацыі зараз залішне раскаваныя, многа лішняга шуму, усе бяруцца пісаць пра ўсё. На гэтым фоне «ЛіМ» выдзяляецца ўзроўнем асэнсавання *з'яў і падзей*, абсягам фактаў.

На гэтым здымку вы бачыце тых, хто з тыдня ў тыдзень, з году ў год робіць для вас «ЛіМ». Мы ўпершыню сфатаграфаваліся ўсе разам і, скарыстаўшы юбілейную нагоду, змяшчаем тут наш калектыўны партрэт (для завочнага, так сказаць, знаёмства з чытачамі). Усіх, хто пажадае сустрэцца з намі непасрэдна, а таксама з нашымі аўтарамі і гасцямі, будзем рады бачыць на лімаўскай вечарыне ў Доме літаратара. Сёння, у пятніцу, а 18-й гадзіне.

Дзверы для вас адчынены.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Мне сніўся «ЛіМ»...

Толькі немалая юбілейная нагода надала мне смеласці абнародаваць гэты лірычна-гумарыстычны твор. Пісаўся ён, вядома, для «ўнутранага карыстання» — у пісьменніцкім Доме творчасці ў Юрмале і ў тыя дні, калі насельнікам яго асабліва хацелася дадому (звярніце ўвагу на дату напісання). Мяркуючы па рэакцыі калег, ніхто з іх на маё пасланне тады не пакрыўдзіўся. Няхай жа і чытачы ўспрымуць напісанае як нязлосны сяброўскі жарт...

АЎТАР.

Мне сніўся «ЛіМ».
У змрочным калідоры
Свістаў намеснік, стукалі абцасы,
Звінелі галасы і тэлефоны
І, як заўсёды, абураўся Крук.

Раз-пораз палымянскія мужчыны
Снавалі дзелавіта — вочы долу, —
Адзін да прэсы свежай спрычыніцца,
Другі, паспешней,
рукі мо памыць.

І пэўны пах,
змяшаўшыся з духамі
(У аддзеле пісьмаў водар адмысловы),
Атульваў спецыфічнай аблачынай
Рабочы наш і творчы арэал.

Часамі ўсё —
і ляпанне дзвярыма,
І стракатанне дробнае машынкі,
І спрэчку фотакара з чалавецтвам
Магутны голас нечы заглушаў.

Тады трымцелі аўтарскія сэрцы,
Якія выпадкова забрыдалі,
Шукаючы якісьці іншы орган,
І шыбавалі хуценька адсюль.

І быў прасвет:
то дзверы кабінета
Адказнага.
Там, праўда, гамяльчане
Атабарыцца хочуць,
ды пакуль што
Яшчэ, бывае, месца ёсць і нам.

Усё, як і наяве.
У прыёмнай
Чарга на спавяданні (да Тамары).
Галоўнага наведваюць таксама:
Ці скардзяцца,
ці просяць, каб хутчэй.

Як чалавек задужа далікатны
(Такім быў і рэдактар папярэдні),
Адмовіць ён ніяк, ніяк не можа.
Рашучасці бракуе нам, дальбог!

Мне снілася, што ў «ЛіМе»,
як звычайна:
То Пецю Васілеўскага шукаюць,
То пасылаюць некуды Залоску,
То крытыка ўвязалася ў канфлікт.

Адзіны, хто не схільны хвалявацца, —
То наш мастак.
(У творчае натуры
Заўжды другія клопаты і планы.)
Не меншы алімпіец — Тарас-сын.

Там, на галёрцы — С. Ветка і Жанета.
У музыкі з тэатрам разуменне,
Аднак жа чытачам не так і проста
Давесці, што ў маркізы ўсё о'кэй.

Гучаць па «кропцы» песні... Пугачова...
Наконт таго, каб таньчыць запрасілі.
І дзіўныя наведвальнікі ў Свіркі,
А ў Замскага ніякіх не відно.

Увогуле не так ужо і блага
У лімаўскіх — падчас —
апартаментах,
Падумала.
Якраз у гэтым месцы
Пад хваляў пошум
сон мой адляцеў.

Адно і засталося: пакавацца,
Развітвацца з балтыйскай халадэчай,
Білеты рыхтаваць
на «Рыга—Гомель»,
А там — мой Мінск,
Заслаўская
і «ЛіМ»!

22—24 жніўня 1991 г.
Дубулты.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ—33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ—33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12